

Hrvatska - EU

PRVE BILANCE DVOGODIŠNJEG ČLANSTVA

- **Izbjeglička kriza adut euroskepticima**
- **Može li se svijet nositi s novom recesijom**
 - **Bitka za EU dobiva se na domaćem terenu**
 - **IT sektor - zanemareni pogonski div**
- **Turistički bum Japana**
- **Nova jabuka razdora za ekološke skeptike**
- **Informacije - generator rasta**

Deset preporuka novoj Vladi

rujan 2015.
godina 5, broj 3

Pismo glavnog urednika 5

U FOKUSU

EUROPSKA UNIJA

Izbjeglička kriza adut euroskepticima

Darko Horvatin

7

NOVA RECESIJA

Može li se svijet nositi s novom krizom

Darko Horvatin

10

IT SEKTOR

Zanemareni pogonski div

Vladimir Raič

16

BRODOGRADNJA

Komplimenti i stvarnost

Drago Kojić

21

DEMOGRAFIJA

Sijede glave dobri potrošači

Hrvoje Lovrec

24

NOVA NJEMAČKA

Višak discipline manjak solidarnosti

Darko Horvatin

27

TRŽIŠTE RADA

Samozaposlenost u zemljama OECD-a

32

TEMA BROJA: Hrvatska - EU

PRVA BILANCIRANJA

Europa nam postaje svakodnevica

Branko Baričević

33

PRETVORBENI OŽILJCI

Bitka za EU dobiva se na domaćem terenu

Ljubo Jurčić

37

NEDOREČENA TRANZICIJA

Naslijeđeni danak primitivne privatizacije

Damir Novotny

41

UČINCI ČLANSTVA U EU

Prvi znakovi oživljavanja izvoza

Marijana Ivanov

46

NEZAPAŽENA OBLJETNICA

Previše propuštenih prilika

Ivana Maletić

51

POZICIONIRANJE U NOVOM DRUŠTVU

EU: Zajednica država, a ne zajednička država

Tonino Picula

57

ZAPAŽANJA JEDNOG EUROPARLAMENTARCA

Nedovoljno iskorišteni učinci članstva

Andrej Plenković

63

POGLED S PODUZETNIČKOG VIDIKOVCA

Vladajuće elite ne smiju izbjegavati odgovornost

Davor Majetić

69

ISTRAŽIVANJA O GOSPODARSKOM STANJU NACIJE

Deset preporuka budućoj Vladi

Mladen Vedriš

73

REFLEKTOR

POVIJEST SE (NE) PONAVLJA

Od kalvinizma do kalifata

Karlo Šram

83

TRENDOVI

TURISTIČKI BUM JAPAN

Zemlja uzlaznog turizma

Drago Kojić

87

UZGOJ RIBE

Nova jabuka razdora za ekološke skeptike

Drago Kojić

90

NJEMAČKA

Oživljavanje potrošnje

Mario Ribar

93

EUROPSKI ENERGETSKI HIROVI

(Ne)sporne vjetrenjače

Hrvoje Lovrec

95

INOVACIJE

Nove igračke privlačne – novo ponašanje odbojno

Dubravka Jelčić

97

SIGNALI

NOVA HOTELIJERSKA USLUGA

Isključenje mreže svih mreža

H.L.

99

PUŠENJE

Dime siromašni, ali i bogati

M.R.

101

KRUH NAŠ INDUSTRIJSKI

Odustaju li Francuzi od „bageta“?

K.D.

103

Euroljani skloniji robotima

104

DALEKOZOR

INTERNET STVARI

Od uličnih svjetiljki do pametnih gradova

Kristina Lovrić

105

NOVE KNJIGE

Informacije – generator rasta

111

Novi akademski udar na kapitalizam

114

INDIKATORI

Nastavak usporavanja kineskog uvoza

117

Povratak „vinilki“

118

Deset vodećih naftaša

119

Krivudav rast produktivnosti

120

Manje radnih sati

120

Bilance i dijagnoze

Druga obljetnica ulaska Hrvatske u Europsku uniju protekla je u tišini i gotovo nezapaženo jer je naša i međunarodna javnost bila zaokupljena (i još dugo će biti) izbjegličkom krizom, koja dobiva globalne razmjere. Nije se moglo čuti da je provedena bilo kakva analiza učinaka i rezultata dvogodišnjeg članstva. Stoga smo u ovom broju *Perspektiva* pokušali skrenuti pozornost na bilancu našeg dosadašnjeg staža u toj velikoj asocijaciji – koja je kako primjećuje jedan naš europarlamentarac – zajednica država a ne zajednička država.

Dijagnoza autora koji su se odazvali našem pozivu da prokomentiraju rezultate onoga što je učinjeno ili nije učinjeno u protekle dvije godine ne može se svesti na zajednički nazivnik, ali dominira oštra kritika na račun Vlade koja je iskoristila vrlo malo onoga što nam je ponuđeno ulaskom u elitno društvo naroda. Kritika je umjesna, iako donekle „jednosmjerna“ jer za naše tegobe nije kriva isključivo sadašnja nego donekle i gotovo sve prethodne vlade. Hrvatska je još uvijek rekonvalescent nakon traljavo provedene tranzicije, odnosno privatizacije u kojoj su najveća žrtva naša prerađivačka industrija i poljoprivreda, na što sam u više navrata ukazivao pa i na ovom mjestu. Od europarlamentaraca smo očekivali više osvrta na vlastit učinak i ono što predstoji, jer da smo u gabuli to svi znamo. Uostalom, kako nas podsjeća glavni ravnatelj HUP-a, naši najinventivniji izvoznici, unatoč nepovoljnim uvjetima, ipak uspijevaju u vrlo oštroj međunarodnoj konkurenciji postupno osvajati sve više prostora.

Naravno, ovim nipošto ne želim biti odvjetnik niti jedne vlade. Od svake imamo pravo i obvezu očekivati da bude učinkovitija i manje arogantna te da s više inventivnosti stvara uvjete koji će omogućiti da se maknemo s europskog začelja u mnogim pokazateljima. (Ne)efikasnost vlasti naročito valja propitivati sada u predizbornom trenutku kada svi trebamo zahtijevati od dvostranačkih favorita da manje energije troše na uzajamna nadmudrivanja, a više na mijenjanje ukupnog ambijenta u kojem se nalazimo.

Jalova uzrečica kojom ‘pokrivamo’ sve te naše objektivne neuspjehe u gospodarskim odnosima svodi se gotovo isključivo na pojam nekonkurentnosti. Formula neuspjeha i svojevrsnog sloma prerađivačke industrije – a to je glavna boljka oporavka - ponešto

je drugačija. Ona se svodi na neorganiziranost, pomanjkanje jasnih ciljeva gospodarske politike, pomanjkanje podrške izvoznima, pogrešne premise da se više ništa ne isplati proizvoditi, sve snažnijeg uvoznog lobija. Dodajmo tome i trajno pogrešnu politiku stabilnog tečaja, netransparentnost sanacijskih mjera, nekonzistentnost makroekonomske politike, ali i potpuno zapostavljanje mjera mikroekonomije, koja kao da je nestala iz naših razmišljanja i djelovanja. Nekonkurentnost je u takvom nepovoljnom okruženju samo sintetički izraz pogrešnoga modela ekonomske politike.

Hrvatska nije otok. Ona i samostalno, ali i kao članica EU doživljava sve potrese i izazove koji nadolaze u valovima. Što se tiče međunarodne scene, tektonskih podrhtavanja što ih izaziva golema seoba naroda s Juga prema Sjeveru, moglo bi se posegnuti za otrcanom frazom „kako ništa više neće biti kao što je bilo“. Koliko god u takvom izričaju ima istine, toliko je i privida. Jer kako pokazuje tekst što ga objavljujemo u ovom broju pod naslovom „Od kalvinizma do kalifata“, povijest se doduše mijenja, ali podosta i ponavlja. Drugim riječima, Europsku uniju još će dugo opterećivati posljedice masovne seobe naroda. Zato mora biti inspirativnija u svojim postupcima i pokazivati više solidarnosti, a manje sebičnosti. Pogotovo imamo li na umu da izbjeglička kataklizma postaje mnogo dramatičnija nego što su predviđali i najpesimističniji analitičari. A i posljedice bi mogle imati daleko šire domete nego što se zamišlja.

Zapravo, bez imalo sebičnosti mogli bismo mi u Hrvatskoj podsjetiti i druge, ali i sebe, kako smo svi zajedno uspješnije rješavali izbjegličku krizu u vrijeme domovinskog rata i rata u susjedstvu, kada smo osim vlastitih izbjeglica zbrinjavali i došljake iz BiH.

Eto, upravo u tom kontekstu vrijedno je podsjetiti na povijest s kojom se možemo ponositi, i mi i mnogi Europljani. Novi izazovi dat će odgovore na stvarnu snagu Europske unije i uvelike opredijeliti njenu budućnost. Nepotrebno je isticati kako se to odnosi i na Hrvatsku.

Mato Gavranović

U fokusu

EUROPSKA UNIJA

Izbjeglička kriza adut euroskepticima

Val izbjeglica koji je zapljusnuo velik dio europskoga kontinenta otkrio je pukotine u reagiranju na ozbiljne socijalno-ekonomske izazove i ukazao na deficit solidarnosti. Dodatnu zabrinutost globalnih razmjera izazivaju tržišni poremećaji u Kini.

Piše: mr. sc. Darko Horvatin

Proteklo ljeto bilo je izrazito naklonjeno euroskepticima. Najprije Grčka, koja je jedva – možda samo privremeno – izbjegla izlazak iz eurozone, ako ne i iz Europske unije. Uniju je još jače uzdrmao izbjeglički val s Bliskog istoka i iz Afrike. Kaos nije zahvatio samo balkansko područje nego i zemlje koje bi morale biti globalni nositelji solidarnosti. Pa tako Mađarska pokušava sebe izolirati gradnjom visokoga zida, Austrija vraća kontrolu na istočne granice, Francuska represivnim mjerama onemogućava nesretnicima da se kroz tunel ispod La Manchea domognu Velike Britanije, dok se sve glasnije priča o ukidanju Schengena.

Socijalno-demografski poremećaji neće biti kratkotrajni, a po nekim promatračima, uzdrmali su temelje na kojima počiva Europska unija. Njemačka, prije svega njezina kancelarka Angela Merkel, i ovom je prilikom postavila standarde ponašanja, bez

jeftinoga populizma nudeći istinsku dobrodošlicu onima kojima je nužna iako bi cijena zbrinjavanja izbjeglica mogla stajati tri milijarde eura. (Njemačka će ih ove godine prihvatiti vjerojatno više od 800.000). Zajednička strategija još se uvijek traži...

Prerano za nekrologe

Novonastale (ne)prilike motiviraju katastrofičare da opet počnu pretskazivati (ili priželjkivati) raspad Europske unije, nudeći kao „dokaz“ povijesna iskustva, tj. propast brojnih carstava i zajednica, od Rimskoga carstva (i onih još starijih) do Austro-ugarske monarhije, Sovjetskog saveza, SFR Jugoslavije itd. Pa vade iz arhiva

doskočice poput one što ju je svojedobno izrekao Jochen Bittner, politički urednik njemačkog *Die Zeit*-a, primijetivši kako je „EU sposobna zabraniti određene tipove žarulja, ali je nesposobna primijeniti zajedničku energetska politiku“. Još je zajedljiviji bio britanski euroskeptik Roger Bootle rekavši kako „EU ima razdražujuću naviku da bude prevelika u malim stvarima, a premalena u velikim“.

**Europska unija
zaista ima podosta
nedostataka,
ali vjerojatno je
prerano pisati joj
nekrologe**

Europska unija zaista ima podosta nedostataka, ali vjerojatno je prerano pisati joj nekrologe. Izbjeglička kriza izazvat će dugotrajne ekonomske i socijalne posljedice, ali u globalnim, dakle i europskim razmjerima, trenutačno je

vrlo ozbiljno iono što se zbiva u Kini, koju možemo smatrati svjetskom ekonomskom lokomotivom. Ne samo zbog impresivne proizvodne snage nego i zbog toga što predstavlja spasonosno, golemo tržište s već prilično stasalom srednjom klasom.

Crni ponedjeljak

Kada je u srpnju bilo nastalo komešanje na kineskoj burzi, a nešto kasnije uzbuđenje (i negodovanje) zbog neznatne devalvacije yuana, strasti su se ubrzo smirile. Ali kada je osvanuo 24. kolovoza uslijedila su takva burzovna posrtanja da su čak i kineski mediji taj dan nazvali „Crnim ponedjeljkom“. Valute zemalja u razvoju, od južnoafričkoga randa do malezijskog ringita, strmoglavile su se, a cijene robe pale na razine kakve nisu viđene u ovom stoljeću. Od epidemije nije ostao pošteđen ni razvijeni dio svijeta pa je, primjerice, njemački indeks DAX pao 20 posto ispod svoga vrhunca, a ošamućene su bile američke i europske burze. Potonje su uglavnom vratile podosta gubitaka, ali nije iščezao strah da je kineska privreda u krupnim nevoljama, da su tržišta u razvoju ranjiva na ozbiljne krize te da je ugroženo jačanje bogatoga svijeta. Dio toga straha je realan, dio preuveličan, a dio pogrešno lociran.

Kineski burzovni pad u kolovozu (iako je dio gubitaka vladinom intervencijom nadoknađen) zaista je bio rekordan (40 posto u odnosu na rekordnu razinu u

lipnju). U padu je kineski izvoz, a usporena je ukupna ekonomska aktivnost zemlje. Po svojoj prilici neće se nastaviti intenzitet kineskih investicija u inozemstvu i otežati ambicija da do kraja desetljeća zemlja postane najveći prekogranični ulagač. Prema izvještaju kompanije za ekonomska istraživanja Rhodium Group i berlinskoga instituta Mercator za proučavanje Kine, predviđeno je da će se ukupna izravna kineska ulaganja u inozemstvu gotovo utrostručiti od sadašnjih 744 milijarde USD. Sada će to biti otežano.

Pretjerane kritike

Kako procjenjuje *The Economist*, pesimisti pretjeruju. Uz sve nevolje teško je tvrditi da je Kina u krizi. Za tamošnju privredu tržište nekretnina mnogo je važnije od dioničkoga tržišta. Nekretnine donose četvrtinu BDP-a i po vrijednosti nadmašuju bankarski sustav. Budućnost Kine leži u njezinim kupcima, a ne izvoznicima, a usluge, dohotci i potrošnja otporni su. U najgorem slučaju, središnja banka ima mnogo prostora za popuštanje u primjeni mjera. Privreda usporava, ali i ovogodišnji rast od pet posto pridonijet će više svjetskom učinku od rekordnih 14 posto 2014.

Ukratko rečeno, ni globalna političko-ekonomska slika, kao ni europska, nije blistava. Ali neće se popraviti naricanjem, skeptičnošću i ciničnošću, već onom banalnom bandičevskom poštapalicom: neka institucije rade svoj posao. To znači da i kineske vlasti moraju biti popustljivije u ideološkim ograničenjima koja sputavaju privredu, a što se tiče EU-a mora djelima a ne riječima razoružavati kritičare: „Njezine institucije ne rade; duboko je nedemokratska; njezini su lideri izolirani od običnih građana“. Na žalost, u tim riječima spomenutoga Rogera Bootlea ima podosta istine i još više prostora za usavršavanje europskoga čelništva. A tiču se i Hrvatske i svih njezinih upravljačkih mehanizama.

Budućnost Kine leži u njezinim kupcima, a ne izvoznicima, a usluge, dohotci i potrošnja su otporni

Može li se svijet nositi s novom krizom

Nije pitanje hoće li svijet zaroniti u novu krizu, već kada će se to dogoditi. Uz preniske kamatne stope i visoku zaduženost razvijenom svijetu ponestaje sredstva za borbu protiv recesije. I dok su bogate zemlje izašle iz prošle krize i pripremaju se za narednu, Hrvatska je još uvijek zaglavljena u „staroj“. Hoće li nadolazeći parlamentarni izbori konačno u prvi plan gurnuti ekonomska pitanja?

Piše: mr. sc. Darko Horvatin

Bitka je bila duga i teška. Ipak, pogled na uzdrmana gospodarstva bogatog svijeta nudi argument da se proglasi pobjeda protiv financijskog kaosa i deflacije. Prema MMF-u će u 2015. sva razvijena gospodarstva zabilježiti rast, što se nije dogodilo od 2007. godine. Rast razvijenih zemalja trebao bi premašiti dva posto prvi put od 2010, dok bi američki FED mogao podići povijesno niske kamatne stope. Ipak, globalna se ekonomija još uvijek suočava sa svim vrstama rizika, od grčke dužničke sage koja je dovela u pitanje same temelje zajedničke europske valute, do klimavog kineskog tržišta. Nekoliko zemalja već gotovo desetljeće nije osjetilo recesiju. SAD raste od 2009. godine. Prema Murphyjevom zakonu, prije ili kasnije političari će se susresti s novim padom. Opasnost leži u tome, što su vlade i centralne banke već iskoristile raspoloživi arsenal pa će im ponestati municije za borbu sa sljedećom recesijom.

Prema procjenama HNB-a i Hrvatsku ove godine očekuje blagi oporavak uz stopu rasta BDP-a od 0,5 posto, dok je Europska komisija malo opreznija, te procjenjuje rast od 0,3 posto. Oba spomenuta izvora procjenjuju da će javni dug do konca 2015. iznositi blizu 90 posto BDP-a, dok će proračunski deficit biti veći od pet posto BDP-a. To su najlošiji pokazatelji među novim članicama Europske unije. Uskoro nam slijede parlamentarni izbori te se nadamo da će ovi

alarmantni makroekonomski pokazatelji konačno u prvi plan gurnuti ekonomska pitanja umjesto tradicionalnog prekapanja po prošlosti. Vrijeme je da se suočimo s realnošću i okrenemo budućnosti. Daljnje zaduživanje i neracionalno trošenje, kao što smo vidjeli iz primjera Grčke, kad-tad dođe na naplatu. S time da Hrvatska nije članica Eurozone pa se nitko neće pretjerano trsiti da je spasi. Razvijeni svijet bilježi oporavak, ali već razmišlja kako se nositi s potencijalnom novom krizom.

Opasnost nije prošla

Positivne vijesti dolaze uglavnom iz SAD-a, koji predvodi bogati svijet. Američka neočekivana kontrakcija u prvom kvartalu izgleda poput točkice na radaru, a posljedica je raznih faktora poput pada cijene nafte i jačanja dolara. Najnoviji podaci, uključujući rast prodaje automobila i porast zaposlenosti, pokazuju da se SAD brzo vratio na putanju rasta. Američke su kompanije samo u svibnju zaposlile 280 tisuća novih radnika, a šefovi kompanija moraju plaćati sve više kako bi pronašli potrebne kadrove. I u ostali dijelovima bogatog svijeta gospodarska situacija izgleda povoljno. Nezaposlenost u Eurozoni opada, dok cijene ponovno rastu. Britanski oporavak malo je izgubio dah, no snažan rast zaposlenosti sugerira da će se ekspanzija nastaviti. Japan je protutnjao prvim kvartalom uz gospodarski rast od 3,9 posto na godišnjoj razini. Kontinuirani oporavak na tako širokoj osnovi nije slučajnost. Međutim, opasnost preokretanja trenda je i nadalje prisutna. Europa je prezadužena i ovisi o izvozu. Japan nikako da zabilježi rast cijena. Rast plaća mogao bi vrlo brzo ugroziti korporativne zarade i vrijednost američkih kompanija. Tržišta u nastajanju, koja su doprinijela velikom dijelu rasta u postkriznim godinama, vidjela su i bolje dane. Privrede Brazila i Rusije smanjit će se ove godine, dok slabiji trgovinski podaci sugeriraju da će Kina usporiti rast brže nego što se očekivalo. Ako bilo koji od ovih scenarija prouzroči ekonomski pad, svijet će se naći u nezavidnoj poziciji i malo će se toga moći poduzeti.

Rijetko kada je tako mnogo velikih gospodstava bilo tako loše pripremljeno za upravljanje recesijom bez obzira na podrijetlo. Prosječni udio duga u BDP-u bogatih zemalja porastao je za 50 posto od 2007. Britanski i španjolski dug se udvostručio. Nitko ne zna gdje je granica, no vlade koje se žele i dalje razmetati novcem morat će se suočiti s nervoznim biračima i kreditorima. Zemlje sa slabim pristupom tržištu obveznica, poput zemalja s periferije Eurozone, mogle bi doći u stanje nemogućnosti korištenja velikih poreznih stimulansa.

Kada dignuti kamatne stope?

Monetarna politika je još sputanija. Posljednji put je FED smanjio kamatne stope 2006. Ključna kamatna stopa Bank of England iznosi 0,5%. Prema podacima koji

Nezaposlenost u Eurozoni opada, dok cijene ponovno rastu

su dostupni od 17. stoljeća, ta kamatna stopa prije 2009. nikada nije bila niža od dva posto. Istovremeno se predviđa da do 2018. ključna britanska kamatna stopa neće premašiti 1,5 posto. To je još uvijek dobro u usporedbi s Eurozonom i Japanom, gdje bi se kamate do 2018. mogle kretati oko nule. Kada se središnje banke naredni put suoče s recesijom, postoji rizik da neće imati prostora za poticanje privrede sniženjem kamatnih stopa. To bi moglo otežati bijeg iz recesije. Najlogičniji je odgovor vratiti normalno stanje što je prije moguće. Čim kamatne stope porastu,

centralne banke će imati prostora za njihovo snižavanje kada se pojavi nevolja na vidiku u obliku ekonomskog usporavanja. Što se brže režu dugovi, vladama će biti lakše ponovno se zadužiti za obranu od katastrofe. Logično, ali pogrešno.

Rast kamata dok su plaće zamrznute, a inflacija ispod targeta centralnih banaka povećava rizik guranja ekonomija na rub deflacije i zaglavljivanje u recesiji. Kada središnje banke prerano podignu stope, što je ECB učinio 2011., bivaju primorane preokrenuti tijek. Bolje je pričekati da se rast plaća ustali, a inflacija vrati na ciljane

razine. Stopa inflacije malo veća od ciljane manje je štetna za ekonomiju nego preuranjeni rast kamata. Kako je američki oporavak najsnažniji, tamo je i najžešća debata oko povratka monetarne politike u normalu. Agresivna struja u FED-u tvrdi da je u situaciji kada je stopa nezaposlenosti ispod šest posto uz nastavak trenda zapošljavanja, očito došlo vrijeme za rast kamatnih stopa. U takvim okolnostima, plaće i zapošljavanje mogu kontinuirano rasti. U međuvremenu preniske kamate umanjuju vrijednost imovine, stvarajući dugoročan financijski rizik.

Stopa inflacije malo veća od ciljane manje je štetna za ekonomiju nego preuranjeni rast kamata

Amerikanci manje troše

Američka je ekonomija u boljem stanju nego to izgleda na prvi pogled. Ipak, porast kamata koji je na horizontu mogao bi donijeti nove rizike. U prvoj je polovici godine slala miješane poruke ulagačima. Početak godine izgledao je obećavajuće. Temeljem snažnog rasta koncem 2014., Međunarodni monetarni fond prognozirao je stopu rasta američkog BDP-a od 3,1 posto u 2015, dok je Ured za proračuna američkog Kongresa bio još optimističniji sa stopom od 3,4 posto. Međutim, svibanj (kada su objavljeni podaci za prvi kvartal) potvrdio je da su negativne vijesti iz ožujka i travnja o padu izvoza i ulaganja bile prevelik teret i da je BDP zapravo pao za 0,7 posto na godišnjoj razini. Ipak, početkom lipnja dobre vijesti su se vratile objavom Ureda za statistiku rada ukazujući na rast radne satnice od 3,5 posto u prvom tromjesečju, uz porast broja zaposlenih za 280 tisuće – što je bolje od očekivanja. Ekonomisti strahuju da SAD više neće postići pretkriznu stopu rasta od 3 posto te da će zaglaviti u kolotečini niskog rasta. Pokaže li se da su u pravu, bio bi to velik problem ne samo za američko već i globalno gospodarstvo.

Svjetskoj ekonomiji potreban je zamah. Tranzicijska tržišta, donedavno neupitni nositelji rasta, gube zamah. Brazil i Rusija suočavaju se s dubokom recesijom, dok kineska privreda usporava. MMF prvi put od 2007. predviđa da će sva razvijena tržišta zabilježiti gospodarski rast od prosječnih 2,4 posto. No, bez američkog poticaja globalni oporavak mogao bi postati upitan. Pesimisti ističu podatke o padu potrošnje kao razlog zašto je teško očekivati nužan oporavak. Optimisti pak ističu da je pad u prvom kvartalu posljedica dvaju šokova: pada cijene nafte i aprecijacije dolara. Oba razloga su sada iza nas, s time da je kod prvog teško očekivati da će se ponoviti. Nakon što je cijena barela nafte s 104 dolara (srpanj 2014.) pala na 47 dolara (siječanj 2015.), što je bio najveći polugodišnji pad od 1986., očekivalo se da će to biti dobra vijest za potrošače. Međutim, pravog vala potrošnje zapravo i nije bilo.

Financijski balon ponovno prijeti

Doduše, potrošačke cijene robe, koje u sebe uključuju znatne transportne troškove (prehrana) uzmaknule su što je rezultiralo padom inflacije 0,1 posto, ali je potrošnja porasla tek 1,8 posto. Umjesto trošenja, Amerikanci su počeli štedjeti, pa je stopa štednje između kolovoza prošle i travnja ove godine porasla s 4,7 posto na 5,6 posto. Dolar je pak porastao uz očekivanje da će rast BDP-a od 3,6 posto prouzročiti podizanje kamatnih stopa, što je utjecalo na globalnu potražnju za dolarom. Poskupjeviši za gotovo devet posto, snažan dolar smanjio je konkurentnost američkog izvoza. Izgleda da je najgore prošlo, jer se dolar polako vraća u normalu te je oslabio za dva posto od ožujka ove godine. Uz nižu zaduženost stanovništva i porast plaća, američka ekonomija izgleda snažnije nego što mnogi očekuju. U narednim mjesecima manja je briga hoće li se vratiti gospodarski rast, dok je veća zabrinutost povezana s financijskim balonom koji bi mogao potaknuti FED na podizanje kamatnih stopa prije nego se javi efekt povećanja plaća, što bi moglo uništiti stvaran potencijal rasta.

Ekonomisti Međunarodne banke za poravnanje (BIS) smatraju da su niski kamatnjaci doveli do financijskog balona i sugeriraju što skoriji rast kamata prije nego što se balon dodatno napuše pod pritiskom jeftinog novca. U MMF-u drže da sve dok nema novih potvrda o rastu plaća i inflacije, ne bi trebalo podizati kamatne stope prije 2016. Janet Yellen, šefica FED-a, kroči srednjim putem. Pažljivo osluškuje tržište rada i svaki pomak nabolje, što povećava vjerojatnost za podizanje kamatne stope u drugoj polovici godine. Šest godina jeftinog novca natjeralo je investitore na pojačani apetiti za rizikom u potrazi za višim prinosisima, pa se puno novca prelilo na dionička tržišta uslijed čega je burzovni indeks S&P 500 porastao za 95 posto. Takav rast nije utemeljen u poslovnim rezultatima kompanija i u kombinaciji s potencijalnim rastom kamata (velik dio kupljenih dionica financiran je dugom) mogao bi dovesti do naglog hlađenja tržišta.

Investicije su bolje od štednje

Kod utvrđivanja politike kamatnih stopa treba uzeti u obzir financijsku i realnu privredu. Povijest je pokazala da tu treba biti oprezan. U kolovozu 1929. FED je podignuo kamatu zabrinut pregrijavanjem dioničkog tržišta, unatoč signalima da realna ekonomija nije dovoljno snažna da apsorbira rastuće troškove zaduživanja. Kao što znamo, epilog je bila velika depresija – najveća recesija u američkoj povijesti. Sredinom 2000.-ih, FED je uradio suprotno – podesio je kamatnu stopu po mjeri realne ekonomije ostavljajući tržištu da se korigira. Rezultat je ponovno bio

porazan. Stoga današnji FED, poučen iskustvima iz prošlosti – da se financijska tržišta i „opipljiva“ privreda ne kreću istom brzinom – pažljivo „važi“ vrijeme i brzinu promjene kamatnih stopa. Ti su rizici stvarni, ali upravljivi. Regulatori su u stanju ispuhati cijene imovine kroz restriktivnija pravila zaduživanja i likvidnosti. Gospodarstvo s punom zaposlenošću i zdravom razinom inflacije bit će bolje pozicionirano za obračun s financijskom nestabilnošću nego ono koje koketira s deflacijom. Vlade također mogu dati svoj doprinos. Još je uvijek sramežljivo malo ulaganja koja potiču rast, poput investicija u infrastrukturu. Za dovođenje

Još je uvijek sramežljivo malo ulaganja koja potiču rast, poput investicija u infrastrukturu

dugova pod kontrolu rast je bolji nego politika štednje. Vlade bi umjesto toga trebale usmjeriti energiju u nužne reforme, posebice u tržište rada. Otvaranje tržišta potiče konkurenciju, dok mogućnost zapošljavanja uz fleksibilne uvjete predstavlja najbolji način za otvaranje novih radnih mjesta. Takve reforme učinile bi zemlje sposobnijima za apsorbiranje narednog ekonomskog šoka. Nakon uspješne borbe s posljedicama financijske krize vlade i središnje banke razumljivo teže povratku u normalu. Put za postizanje tog cilja je dozvoliti da oporavak zadobije snažniji zamah.

Bez „municije“ za novu krizu

Za vrijeme financijske krize koja je globalnu ekonomiju suočila s najozbiljnijom prijetnjom od tridesetih godina prošlog stoljeća, kreatori ekonomske politike krenuli su u akciju. Kako bi potaknuli gospodarstva, centralne banke smanjile su kamatne stope dok su političari debelo trošili. Rezultat je recesija, koja je doduše loša, ali još uvijek bolja od depresije. Nažalost, tako brz odgovor gotovo je ispraznio vladin arsenal ekonomskog streljiva. Sedam godina kasnije stanje je i dalje loše. Ključne kamatne stope kruže oko nule, dok je javni dug i deficit eksplodirao. Ako se recesija ponovno razbukta, što će se neizbježno i dogoditi, bogatije zemlje neće se imati čime s njom uhvatiti u koštac.

Prije izbivanja financijske krize 2007. prosječna kamatna stopa centralnih banaka razvijenih zemalja kretala se između tri i četiri posto – povijesno nisko prema tadašnjim standardima. Danas se ta stopa kreće oko 0,3 posto. Premda je nekoliko europskih banaka eksperimentiralo s negativnim stopama, nitko se ne usudi zagaziti

dublje u crveni teritorij. Drugim riječima, stope od nula posto ne ostavljaju bankama prostora za monetarnu politiku. A očekuje se da će na tim razinama kamatne stope ostati još neko vrijeme. Procjenjuje se da bi se ključna stopa američkog FED-a početkom 2018. mogla kretati oko dva posto, britanska oko 1,5 posto, a u Europi i Japanu oko nule. Središnje banke neće biti usamljene u borbi s narednim šokom. Vlade će im nastojati pomoći rastom izdataka za nezaposlene i infrastrukturu, kao što su to činile tijekom financijske krize. No, zemlje ne mogu jednostavno posuđivati novac kako im se prohtije. Irska je bila odbijena od privatnih kreditora kada je zbog spašavanja posrnutih banaka gurnula deficit na više od 32 posto BDP-a 2010., što je dovelo do traženja pomoći od Europske unije. Očekuje se da bi ove godine budžetski deficit većine razvijenih zemalja trebao pasti na dva posto BDP-a. Javni dug akumulira se od 2007. i predstavlja još jedno ograničenje. Kombiniranjem tih triju indikatora došlo se do zabrinjavajuće slike. Manevarski prostor bogatih zemalja vrlo se suzio u odnosu na 2007. Zemlje najspremnije za novu krizu su Norveška, Južna Koreja i Australija, dok su u najtežoj situaciji Grčka, Italija i Japan. Europljani se uzdaju u stimulans ECB-a znan kao kvantitativno popuštanje (QE), odnosno tiskanje novca za otkup vrijednosnih papira članica Eurozone, čime se povećava likvidnost tržišta. Kapacitet središnjih banaka za provođenje QE teoretski je bezgraničan. Mogu otkupljivati toliko obveznica koliko ih države izdaju, što bi u konačnici moglo dovesti do rasta inflacije. Međutim, iz iskustva Japana, čija središnja banka danas posjeduje oko 30 posto javnog duga, može se zaključiti da će tržište tolerirati mnogo više QE nego što ekonomisti pretpostavljaju. Tako se manevarski prostor za borbu s recesijom povećava sa spremnošću središnjih banaka da tiskaju novac.

Eri jeftinog novca polako dolazi kraj, što će podići cijenu zaduživanja. Već je sada premija kreditnog rizika (CDS) za hrvatske petogodišnje obveznice među najvećima u Europi, što znači da nas tržište percipira kao vrlo rizičnog dužnika. Uz stagnaciju gospodarstva skuplje zaduživanje predstavljat će sve veći rizik za financijsku stabilnost Hrvatske. Krajnje je vrijeme da počnemo trošiti onoliko koliko zarađujemo.

Zanemareni pogonski div

Hrvatski izvoz softvare i IT usluga porastao je u posljednje dvije godine čak 45 posto i približio se svoti od 3 milijarde kuna. Tri puta je veći od izvoza papira i duhanskih proizvoda i dosegao je dvije trećine izvoza poljoprivrede, šumarstva i ribarstva zajedno. I u uvjetima recesije IT sektor je potvrdio svoju žilavost i razvojne potencijale.

Piše: Vidmir Raić

Hrvatski informatički i telekomunikacijski sektor ima godišnju realizaciju (*ukupan prihod*) od približno 22 milijarde kuna, zapošljava više od 22.000 ljudi, uz kontinuirani trend otvaranja novih radnih mjesta, i to gospodarskoj recesiji usprkos! Na razini nacionalne ekonomije, doista ohrabrujuće zvuči podatak da postoji industrijski sektor koji posljednjih godina, istodobno s kumulativnim padom BDP-a u odnosu na predkriznu 2008. godinu od 13,4 posto, bilježi dvoznamenkasti rast. Tijekom posljednjih sedam godina hrvatsko tržište razvoja softvera i računalnih usluga povećava svoj obujam uz prosječnu godišnju stopu od 10 posto.

Ekonomiju nam već desetljećima karakterizira kroničan vanjskotrgovinski deficit (*pokrivenost uvoza izvozom je tek nekih 60-tak posto*), u realitetu okružja gdje jedina moguća maksima smislene gospodarske politike – izvoziti ili umrijeti – statistika govori kako je hrvatski izvoz softvera i IT usluga povećan, samo tijekom posljednje dvije godine, za čak 45 posto i doseže razinu od 1,87 milijardi kuna. Danas je on pet puta veći od izvoza telekom sektora ili duhanskih proizvoda, gotovo tri puta veći od izvoza pića i tekstila, te dvostruko veći od, primjerice, izvoza papira. Nadalje, izvoz IT sektora trenutačno ima obujam od dvije trećine izvoza poljoprivrede, šumarstva i ribarstva zajedno, privrednih grana baziranih na prirodnim resursima, odnosno, dvije trećine ukupnog izvoza farmaceutskih proizvoda ili, što je možda bliža usporedba jer je riječ o djelatnosti s izraženom dodanom vrijednošću u kojoj znanje igra veliku ulogu u pozicijama konkurentnosti na regionalnom, europskom i globalnom tržištu.

Zlatna žila ili runo?

Ono što se danas događa po The Economistu, imenuje trećom industrijskom revolucijom i uvelike potire sve obrasce na kojima se do jučer ekonomija zasnivala. Prve dvije industrijske revolucije rezultirale su bogaćenjem i urbanizacijom stanovništva, a treća - digitalizacija proizvodnje - drastično mijena ekonomiju, čovjeka i društvo uopće. A mi smo danas, isto kao i svijet oko nas, upućeni kažu, usred tehnološke revolucije. Zato pokazatelje o iznimnoj uspješnosti hrvatskog IT sektora u prethodnom razdoblju ne treba tumačiti euforično, pogotovo ne politički izlisanom formulom nove tehnologije + turizam = gospodarski oporavak i prosperitetna budućnost, već samo kao usputnu refleksiju globalnih zbivanja. Naime, bez obzira na sve uzlazne krivulje parametara uspješnosti poslovanja, rast naše privrede utemeljene na novim tehnologijama ni po čemu nije izuzetan, čak ni u regionalnim okvirima.

Svijet i okružje, dakako, nikad ne miruje, a Hrvatska se, opterećena ratom i tranzicijskim posebnostima pojavljuje na međunarodnom tržištu podjele rada digitalne ekonomije. Prilog hrvatske IT industrije stvaranju nacionalnog proizvoda još je uvijek ispod jedan posto ukupnog BDP-a, dok je istodobno aktualna IT potrošnja po glavi stanovnika tek na petini europskog prosjeka. Kolokvijalno rečeno, hrvatsko tržište ICT proizvoda i usluga još uvijek nije doživjelo puni razvoj. Zamjetni su pozitivni pomaci, ali još uvijek nedostaje stvarne (političke?) volje za reformama, no to nije nikakva specifičnost samo sudonosa IT sektora i ukupne industrijske politike, već bjelodan izraz nepostojanja sustavnog strategijskog promišljanja u gospodarstvu, društvu uopće, što je osobito nakon uspostave samostalne države, postala svakodnevna praksa, jedna od sastavnica u konstruktivnom nacionalnog identiteta.

Metaforički rečeno, bujanje IT sektora nije novopronađena „zlatna žila“ koja može preko noći preporoditi hrvatsko gospodarstvo, već samo „zlatno runo“, zdrav rastući, ali samonikli segment ozbiljno nagrižene gospodarske strukture. Po definiciji, digitalno se gospodarstvo temelji na dodanoj vrijednosti koju generiraju nove tehnologije i njihova primjena što u svakodnevnoj poslovnoj praksi generira stvaranje novih poslovnih modela. Nadalje, poznato je kako je upravo razvijena industrija informacijsko-telekomunikacijskih tehnologija najznačajnija pretpostavka za rast makroekonomske konkurentnosti zemlje, no hoćemo li spomenutim zlatnim runom uspjeti isplesti novu privrednu strukturu, ponajviše ovisi o apsorpcijskim kapacitetima samoga društva, ali i svijesti kreatora ekonomske i društvene politike o značajnosti tehnoloških mijena i nužnosti promjena. Riječ je o sveobuhvatnom i integrirajućem procesu za koji Hrvatska još uvijek ima samo puno potencijala, vrlo malo vremena i, što je možda i najznačajnije – puno znanja.

**Hrvatsko tržište
ICT proizvoda i
usluga još uvijek
nije doživjelo puni
razvoj**

Regionalni pionir

Nije pretjerano zaključiti da je kapilarna prokrvljenost IT sektora unutar strukture nacionalne privrede danas temeljna infrastrukturna djelatnost države. Dva su osnovna razloga zbog čega je uloga države presudna u ključnim procesima. Prvi je sadržan u činjenici da država svojim odlukama, pa i u uvjetima nepostojanja strategijske vizure (*tipičan hrvatski slučaj*), postavlja institucionalne okvire tržišta, čime uvelike određuje uvjete poslovanja, izravno djelujući svojim odlukama na stanje u pojedinim sektorima nacionalne ekonomije. Drugi aspekt je na strani nacionalne potražnje za IT proizvodima, gdje se javni sektor pojavljuje kao najveći pojedinačni kupac informatičkih proizvoda i usluga te tako izravno diktira tržišna kretanja u IT sektoru.

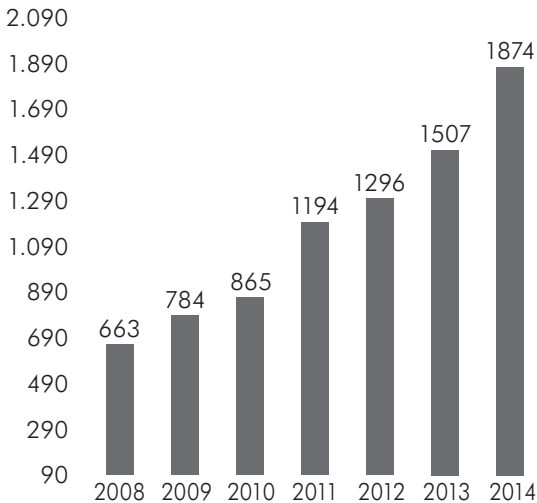
Kad je o međuodnosu IT sektora i države riječ, zanimljivo je podsjetiti kako je Hrvatska, u stvari, regionalni pionir u implementaciji informacijskih tehnologija u gospodarstvu. Projekt stvaranja računalnog informacijskog centra SRCE bio je jedan od velikih infrastrukturnih nacionalnih projekata Hrvatskog proljeća s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih prošlog stoljeća. Iz današnje perspektive vrlo je znakovita i činjenica da je projekt bio ispočetka namijenjen infrastrukturnoj IT potpori gospodarstvu, da bi tijekom vremena bio sveden na IT infrastrukturu znanstvene zajednice, što se na duži rok pokazali i dobrim jer je potaknut rast IT odjela i organizacijskih formi u samim poduzećima, neovisno o njihovoj primarnoj djelatnosti. Hrvatska je, također, još sredinom sedamdesetih institucionalizirala, unutar tijela republičke vlasti, informacijsku infrastrukturu koja se potvrdila, u vrlo jakoj međunarodnoj konkurenciji, na mnogobrojnim globalnim mega projektima kao što je, primjerice, Olimpijada u Sarajevu i Moskvi, Univerzijada, Mediteranske igre u Splitu itd. Uostalom, bez obzira na pritiske savezne administracije, tadašnje regionalno predstavništvo IBM-a bilo je u Zagrebu. Jaku infrastrukturu pratila je odgovarajuća industrija hardvera.

Proizvodna strateška djelatnost

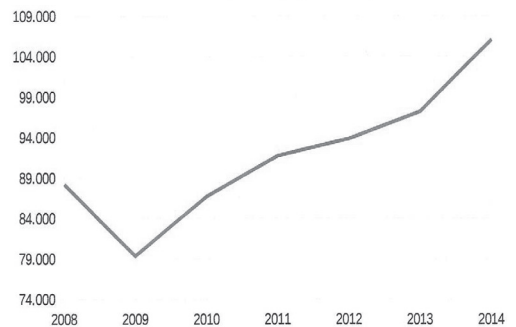
Vjerovali ili ne, danas, tridesetak godina kasnije, koje u tehnološkom razvoju znače otprilike kao i 1000 godina prethodne povijesti, hrvatska država još uvijek preispituje vlastitu poziciju spram informacijske infrastrukture. Premda je u hrvatskoj dnevnoj politici riječ *informatizacija* jedna od omiljenijih, osobito kod novopostavljenih ministara, bez obzira na stranačku ili/i ideološku opredijeljenost, isprazna krilatica kad se, u stvari, nema što reći, u četvrt stoljeća države nije osvijestila poziciju informacijske infrastrukture u cjelini nacionalne ekonomije, posredno u društvu uopće. Strategija razvoja IT industrije još je uvijek samo nacrt, a jedini operativni državni dokument s donekle preklapajućom tematikom je dokument *Industrijska strategija Hrvatske 2014. – 2020.*, prema kojoj je IT sektor uvršten među prvih šest strateških grana nacionalne privrede. Upravo one bi trebale dovesti do rasta obujma industrijske proizvodnje po prosječnoj godišnjoj stopi od 2,85 posto, što

	Dodana vrijednost (mlird. Kuna)	Prihod po zaposlenom	Dodana vrijednost po zaposlenom
2008	1,65	634.969	184.904
2009	1,72	556.559	171.723
2010	1,88	560.512	179.000
2011	2,15	570.589	191.235
2012	2,13	541.309	180.214
2013	2,52	560.929	190.346
2014	2,79	552.694	198.508

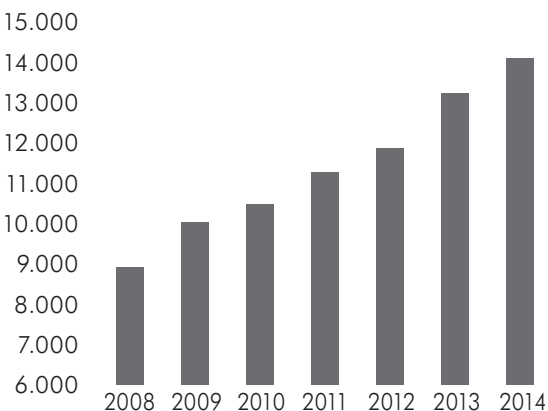
Izvoz IT sektora (u milijunima kuna)

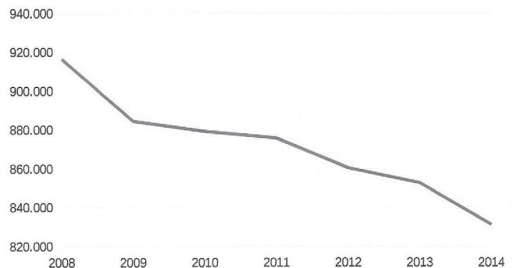
Izvoz realnog sektora (u milijunima kuna)

Broj zaposlenih u IT sektoru

Broj zaposlenih u realnom sektoru

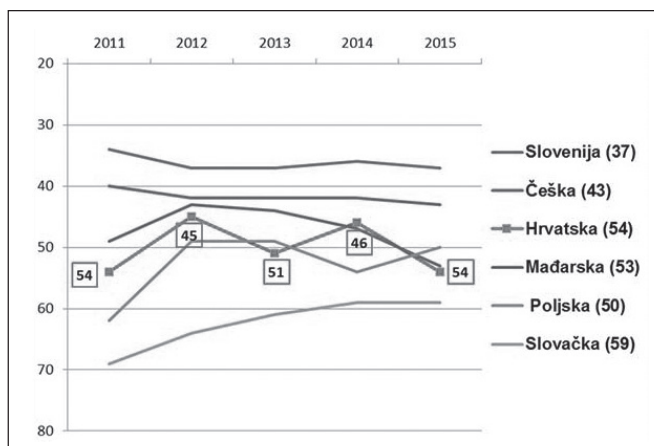

bi moglo rezultirati rastom broja novozaposlenih radnika za 85 tisuća (IT sektoru u toj kvoti pripada 5.000 novih radnika), te povećanjem izvoza za 30 posto uz promjenu izvozne strukture. Provođenje tako zamišljene industrijske strategije trebalo bi osigurati da prerađivačka industrija, građevinarstvo i informatičke djelatnosti do 2020. dostignu razinu proizvodnje kakvu su imale 2008. godine, dakle prije krize.

Bez obzira na osnovnu zamjerku zbog neambicioznosti tako zamišljene industrijske politike u ipak je vrijedno zabilježiti kako je riječ o strateškom dokumentu kojim je prvi put u svekolikoj našoj povijesti sektor informacijskih tehnologija, zajedno s telekomunikacijama, označen kao strateška grana nacionalne ekonomije, pokretač gospodarskog rasta, razine produktivnosti i zaposlenosti. Znači, komunikacijsko-informatičke usluge i softver, konačno su izjednačene s ostalom proizvodnom industrijom i priznat im je status nematerijalnog proizvoda.

Prema svim makroekonomskim parametrima i u uvjetima recesije IT sektor je potvrdio svoju žilavost i razvojne potencijale. Povećanje konkurentnosti korištenja informacijskih i komunikacijskih tehnologija na globalnoj razini, osobito europsko kašnjenje i mjere koje EU poduzima kako bi smanjila tehnološki jaz u odnosu na ostale globalne takmace (*Projekt „Oslobađanje potencijala računarstva u oblaku u Europi“ predviđa snižavanje troškova poslovanja ukupne europske privrede od 10-20 posto*), upućuju na zaključak kako je herojsko doba spontaniteta tržišnog razvitka hrvatskog IT tržišta iza nas. Njegov dalji razvitak, uz stalnu presiju globalne konkurencije, izravno ovisi i o kretanjima na domaćem tržištu, poglavito od javnog sektora i projekata kao što je izgradnja elektroničke komunikacijske infrastrukture, digitalizacija školstva, zdravstva i posebno državne i javne uprave. Nužne su i temeljite promjene unutar obrazovnog sustava, tehnološkog i informacijskog opismenjavanja društva u cjelini. Širok je, dakle, spektar nužnih reformi koje prethode digitalnoj ekonomiji.

Može li Hrvatska sve to? Sama nikako. U okružju Europske unije – možda!

Na ljestvici globalne konkurentnosti korištenja ICT Hrvatska pala za osam mjesta.

Komplimenti i stvarnost

Dobili smo ne samo kurtoaznu pohvalu od iranskoga veleposlanika kao vrhunski brodograditelji. Kad bi se samo moglo dodati da su nam navozi rentabilniji te da u znatnijoj mjeri proizvodimo najkomercijalnija plovila, prvenstveno brodove za krstarenja i jahte....

Piše: Drago Kojić

Nakon potpisivanja sporazuma o nuklearnom programu Irana i ukidanja ekonomskih sankcija toj zemlji, tamo su pohitali poduzetnici iz cijeloga svijeta. Ima li izgleda da Hrvatska vrati barem dio poslova vrijednih na stotine milijuna dolara koji su obustavljeni zbog iranskih razmirica sa Zapadom? Iranski veleposlanik u Hrvatskoj Mohamad Ebrahim Teherian Fard izjavio je u kolovozu u našem dnevnom tisku (Večernji list) da je novonastala situacija izuzetno povoljna, optimalna za naše tvrtke. „Iran je spreman proširiti i ojačati odnose s Hrvatskom u svim segmentima, političkim, gospodarskim, kulturnim, sportskim“, drži veleposlanik.

Posebno je naglasio mogućnost brodograđevne suradnje, ocijenivši da „Hrvatska gradi najbolje brodove na svijetu“. Čak i ako takvu laskavu ocjenu djelomice pripišemo diplomatskoj kurtoaziji, ugodno ju je čuti. Desetljećima unatrag, dok smo još živjeli u centralističkoj i netržišnoj Jugoslaviji, kao i tijekom dva i pol desetljeća demokratskog, slobodnog tržišta, nerijetko su nas sličnim komplimentima obdarivali vrlo ugledni međunarodni ekonomski autoriteti, direktori vodećih brodarskih kompanija. Imali smo reprezentativnu građevnu industriju, a ono što je od nje ostalo teškom se mukom uspijeva održati iznad vode u sve snažnijoj međunarodnoj konkurenciji.

Rentabilnost važnija nego odličja

Prije i danas tu našu industriju prati konstanta: nerentabilna je bila u državnom centralizmu, kao što je i sada u tržišnom sustavu. Osvajali smo svjetska odličja u kvaliteti gradnje, nije neskromno tvrditi da još uvijek visoko kotiramo u toj natjecateljskoj disciplini. Ali nije dovoljno napraviti elegantno i kvalitetno plovilo.

Barem je toliko važno time i zaraditi. Svojedobno smo pripadali svjetskoj eliti ne samo kvalitetom nego i količinom isporučenog brodovlja, dok su nam danas količinske ambicije znatno skromnije. Nema nas među globalnim prvoligašima u proizvodnji specijaliziranih plovila, npr. jahti, iako tu i tamo uspijevamo dobiti po koju narudžbu koja izaziva zavist konkurenata.

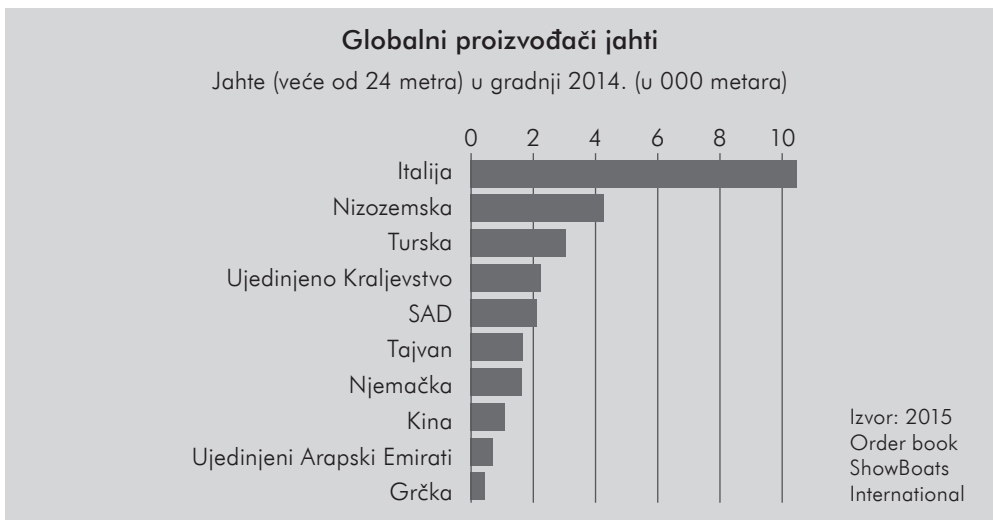
Popustljivi promatrači uvijek su nas tješili kako je brodogradnja važna industrija čak i onda kada ne ostvaruje izravan profit jer se to kompenzira ugradnjom domaće opreme. Nažalost, taj je udio uvijek bio mršav. Rijetko smo čak uspijevali graditi brodove za vlastitu trgovačku i putničku flotu jer po nekim zamršenim računicama to je bilo neisplativo. Sada nas taj problem manje muči jer smo flotu sveli na simbolične razmjere.

Krstarenje svetski hit

Danas su svjetski hit brodovi za krstarenje, koji s obzirom na kapacitet od po nekoliko tisuća putnika predstavljaju prave ploveće gradove. Nekoć smo takve brodove (doduše puno manjeg kapaciteta) i gradili i koristili u vlastitoj bijeloj floti. Danas su takvi igrači neki drugi Europljani. U brodogradilištu Fincantieri u Monfalconeu, nedaleko od Trsta, grde se dva kruzera za tvrtku MSC Cruices sa sjedištem u Švicarskoj, četvrtog po veličini globalnog operatera u toj djelatnosti. Vrijednost posla iznosi 51,1 milijardu eura.

Fincantieri imaju u gradnji i narudžbama 14 brodova i rade s kapacitetom od 75 posto, u sljedeće dvije godine proizvodnju bi trebalo povećati iznad 90 posto, kako kaže glavni izvršni direktor Giuseppe Bono.

Najveća svjetska kompanija za krstarenja Carnival Corporation naručila je četiri kruzera u brodogradilištima Meyer Werft u Njemačkoj i Meyer Turku u Finskoj

sredinom lipnja zaplovio je najveći brod za krstarenja Harmony of the Seas, u floti Royal Caribbean. Izgrađen je u brodogradilištu u Saint Nazaireu, u Francuskoj. Od 32 broda za krstarenje koliko je u narudžbama diljem svijeta, 30 se gradi u Europi. To pokazuje kako su se Europljani nakon duge brodograđevne krize uspjeli oporaviti i oduprijeti dalekoistočnoj konkurenciji gradnjom specijaliziranih brodova.

Krstarenja, mada se doimaju impresivnim, predstavljaju malen dio turizma, koji je u Europi ipak iznimno važan jer čini podlogu za brodograditelje.

Podaci Međunarodne udruge linija za krstarenje (Cruise Lines International Association – CLIA) pokazuju postojan rast udjela aktivnosti u ukupnoj europskoj privredi od 2009. unatoč ekonomskoj krizi i katastrofama nekoliko brodova za krstarenje. U 2014. taj je udio iznosio 16,6 milijardi eura tj. 2,8 posto više nego prethodne godine. Rast se uglavnom odnosi na brodogradilišta, treću godinu za redom. Koliko će konjunktura potrajati ovisi o potražnji putnika i razvoju konkurencije.

Neutemeljena skeptičnost

Čini se zasad ne treba strahovati jer je lani u oceanskim krstarenjima bilo više od 22 milijuna putnika, od čega 2 milijuna Amerikanaca, a šest milijuna iz Europe i brzorastuće azijske skupine. Operatori užurbano nastoje proširiti tržište koje zasad pretežno čine „tek vjenčani, presiti i gotovo mrtvi“ putnici. Neko brodovi namijenjeni su obiteljima, drugi hirovitim eklekticima. Tematika obuhvaća od šopinga i kockanja do društvene pravednosti. Carnival Cruise na krstarenjima u Dominikansku Republiku uvodi novu „zanimaciju“: dopušta putnicima da njeguju kakaovac, izrađuju zanatski čokoladu i daju poduku iz engleskog jezika.

Novi konkurenti i nova ponuda širi potražnju, ali teško je svladati prepreke. To su vrlo skupi brodovi i teški za održavanje. Tri najveća operatora drže četiri petine putnika. Kompaniji MSC Cruises trebalo je deset godina podrške od matične tvrtke koja prevozi teret dok se nije uspjela potvrditi na tržištu.

Izazovi hegemoniji europskih brodogradilišta od azijskih rivala dosad su bili neuspješni jer im nedostaje opskrba mreža kakvu iziskuju sofisticirana plovila.

Već godinama ploveće krstarice zalaze u hrvatski Jadran i u početku su dočekivani s pljeskom i uvjerenjem kako će to uvelike podebljati naš turistički profit. Međutim, kako sve više takvih grdosija uplovljava i pred obale naših manjih gradića javlja se skeptičnost, koja može biti pretjerana, ali i utemeljena. Primjerice, kada nekoliko tisuća turista svakodnevno opsjeda dubrovačke zidine i ukupnu komunalnu infrastrukturu postaje upitno koliko je to dugoročno podnošljivo za ono što je ostavila Dubrovačka Republika. Prevelika su to plovila i za relativno maleno more pa iako zakoni zabranjuju istovar otpada teško je kontrolirati koliko se tko pridržava pravila. U svakom slučaju, taj dio našeg turizma tek će morati dokazati neupitnost ekspanzije koja je na vidiku. Bez obzira na prividan ekonomski učinak, koji također neki skeptici osporavaju.

Sijede glave dobri potrošači

Stanovništvo diljem svijeta postaje sve starije namećući nužnost stvaranja novih strategija ponašanja, ne samo na razini država nego i kompanija od kojih neke svoj proizvodni repertoar već prilagođavaju potrebama novonastalog tržišta...

Piše: Hrvoje Lovrec

Očajni Sirijci i pripadnici drugih zemalja Bliskog Istoka i Afrike, bjegunci od siromaštva i terora, koje Europljani od Balkana (Hrvatska nije izuzetak) dočekuju riječima dobrodošlice, nadajući se ipak da će ih biti što manje, mogli bi biti blagodat za Zapad. Naši demografi već dugo jadikuju kako nam se broj stanovnika dramatično smanjuje, što zbog fertiliteta, što zbog sve učestalijeg iseljavanja. Pa tako tvrde da smo u kratkom razdoblju izgubili jednu Makarsku ili sličan grad. Nije to naša osebujnost – gotovo čitav razvijeni svijet postaje sve stariji, možda s izuzetkom SAD-a. Dakle, Europskim zemljama ne bi trebao biti teret dolazak izbjeglica kako bi popunile manjak radne snage koje će sve više nedostajati. Ali, naravno, u praksi nije lako primijeniti tu jednadžbu jer ima ne jednu ili dvije već bezbroj nepoznanica. Odnosno, isto onoliko koliko i izbjeglica. Zapravo, oni predstavljaju problem zato što ih je premalo, a uskoro će ih Zapadu trebati mnogo više, možda drugačijega profila, a svakako po drukčijoj metodi doseljavanja.

Piramida se pretvara u košnicu

Dobnu strukturu stanovništva demografi prikazuju piramidom još od vremena kada je nastalo organizirano društvo. Dok je životni vijek bio kratak, a stopa mortaliteta visoka, djeca su činila najveću skupinu. Međutim, piramida koja prikazuje današnje čovječanstvo preoblikovala se nalikujući kupoli, a uskoro će nalikovati valjku ili pčelinjoj košnici. Godine 1970. najviše je bilo najmlađih, koji su ujedno bili i najbrže rastuća skupina stanovništva. Ali od 1970. do 2015. stanovništvo u dobi od 0-19 godina poraslo je 42 posto dok je onih u dobi od 20-39 više za čak 128 posto! U proteklih 45 godina obitelji su nakon poslijeratnog buma novorođenčadi postajale

sve malobrojnije zbog pada fertiliteta (broja djece koje prosječno žena rodi). U razdoblju od 2015. do 2060. glavno obilježje svjetskog stanovništva bit će starenje jer čak i u zemljama u razvoju svaka nova generacija živi dulje od svojih roditelja.

Više djedova nego unučadi

Dakle, stanovnika će biti sve više, ne zahvaljujući većoj stopi novorođenčadi nego zbog duljeg prosjeka života. Od današnjih 7,2 milijarde stanovnika svijet će 2060. doći do 9,5 milijardi. Kako upozoravaju u Svjetskoj banci, dodatnih 2,3 milijarde bit će u dobi 40 i 79 godina, a ne u redovima najmlađih. Onih u kategoriji 60-79 bit će više od 1,1 milijarde ili 131 posto.

U cijeloj povijesti čovječanstvo je živjelo u društvu u kojem su dominirala djeca (barem brojem). Za 45 godina djece neće biti bitno više od bilo koje druge skupine. Tada će skrb za djedove i bake i pradjedove i prabake biti jednako društveno (i pojedinačno) zahtjevna kao za djecu i unuke.

Poslijeratni bum novorođenčadi u SAD-u je počeo ranije nego u Europi, odmah poslije rata. Na vrhuncu je bio krajem 1950-ih, što znači da pripadnici te skupine već odlaze u mirovinu. Ali tamo je stopa fertiliteta gotovo zadržana na razini potrebnoj za održavanje ravnoteže (nešto više od dva djeteta po ženi).

U Europi je bum novorođenčadi kulminirao 1960-ih pa tek slijedi negativna faza. Međutim, europski je bum bio slabiji od američkoga i stopa fertiliteta je bila manja. Pala je znatno ispod razine potrebne za održavanje postojećeg stanja i ostala je niska naročito u zemljama južne Europe i Njemačke. Posljednjih godina Francuzi i Englezi su se podigli na američku razinu.

Glavobolje eurozone

Efekt starenja naročito će doći do izražaja u eurozoni. Prema projekcijama Europske komisije od 2013. do 2030. broj stanovništva radne dobi na tom će se području smanjiti za 6 posto, još više u Njemačkoj, neznatno u Francuskoj, dok će u Britaniji biti u plusu za dva posto. Naravno, uz pad broja stanovnika radne dobi povećat će se broj umirovljenika kojih će u Njemačkoj u navedenom razdoblju biti više za pet milijuna (30 posto) dok će se istodobno smanjiti broj populacije radne dobi za šest milijuna.

Nepovoljni ne moraju značiti još sporiji ekonomski rast eurozone jer bi veća produktivnost mogla nadoknaditi smanjeni broj radnika. Međutim, i prije financijske krize rast produktivnosti u eurozoni bio je usporen. Bit će dobro dostigne li prijašnju razočaravajuću stopu od jedan posto na godinu.

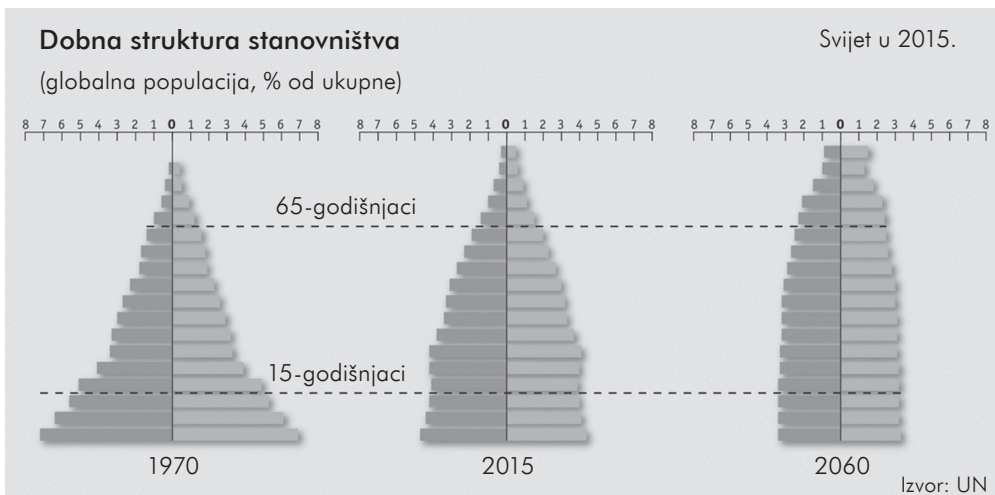
Čini se da će starene neminovno dovesti do produženja dobi za umirovljenje, kako bi se moglo računati na isplatu mirovina.

Japanci nude novi trend

Iako su posvuda demografska kretanja zabrinjavajuća, čini se da je najkritičnije stanje u Japanu, gdje je svaki četvrti stanovnik stariji od 65 godina, a 2035. bit će svaki treći. Stoga zemlja samuraja služi kao svjetski laboratorij jer stariji kupuju više nego mladi. Na starije otpada dvije petine osobne potrošnje. Mnoge od japanskih najvećih kompanija prilagodile su svoju strategiju takvu stanju. Panasonic, proizvođač aparata za kućanstvo, ponudio je niz novih proizvoda, uključujući grijače za stopala i vrlo lagane usisivače prašine. Aeon nudi sve zdravstvene usluge na jednom mjestu, a elektronička tvrtka Fujitsu prodala je 20 milijuna svojih mobitela „Raku Raku“ s većim tipkama i pojednostavljenim funkcijama te ih sada plasira i u Europi.

U pružanju zdravstvenih usluga starijoj populaciji kompanijama otežava život regulativa, ali ima i drugih prepreka. Lakše je smisliti i napraviti nove proizvode koje bi starije osobe mogle smatrati prikladnima nego ih nametnuti tržištu. Jedan od razloga je što stare glave ne vole da ih itko podsjeća da više nisu mlade. Nedavno je japanska tvrtka Bridgestone napravila pogrešku promovirajući nove golf palice za starije građane. Konkurentna tvrtka prošla je bolje na tržištu ne navodeći kojoj su dobi proizvodi namijenjeni.

Neke kompanije ipak stvaraju posebne brandove i organiziraju marketinške kampanje za nove proizvode namijenjene starijim kupcima, kako bi izbjegli ugrožavanje slike mladosti svojih glavnih brandova. Florian Kohlbacher, izdavač marketinškog priručnika „Fenomen srebrnog tržišta“ (u ovom slučaju srebro se odnosi na boju kose starijih kupaca) tvrdi da je često bolje, umjesto stvaranja posebnih proizvoda samo za starije osobe, ponuditi takve koje će biti most između generacija. Toyota sve češće u svoje automobile ugrađuje lasere, kamere i senzore kako bi se spriječili sudari. Takve sigurnosne naprave mogu se nuditi vozačima svih dobi, ali najveću korist od toga imat će sve veći broj starijih vozača. Iako je ukupan broj poginulih na japanskim cestama u protekla dva desetljeća prepolovljen, u porastu je broj nesreća s fatalnim ishodom u kojima su vinovnici osobe starije od 65 godina.

Višak discipline i manjak solidarnosti

Njemačka je tijekom ove godine u nekoliko navrata pokazala spremnost pomaganja drugima, makar i po cijeni vlastitih odricanja. Grčki slučaj to zorno potvrđuje. Ali očekuje da oni kojima pomaže preuzmu odgovornost za sutrašnjicu. Koliko su na to spremni Grci?

Piše: mr. sc. Darko Horvatin

Izbjeglička kriza zasjenila je, barem privremeno, financijsko-ekonomske teme, prije svega mukotrpane pokušaje da se spriječi izlazak Grčke iz eurozone ili čak iz EU-a. Glavobolje zbog grčkih dugova nisu uklonjene, samo je potisnuto njihovo rješavanje. Nije puka koincidencija da je u obje ove vruće teme u prvom planu uloga Njemačke. Kancelarka Angela Merkel dobivala je zbog svoje odlučnosti podosta kritike, ali još više priznanja, a naročito imponira njezina beskompromisnost u prihvaćanju stotina tisuća izbjeglica koji traže novu domovinu.

Kada je Grčka prihvatila uvjete za novi paket mjera, nakon maratonske sjednice čelnika eurozone u srpnju, njemački ministar financija Schäuble pojavio se pred Bundestagovim vijećem za pitanja EU-a iziritiran činjenicom da mora braniti novi paket mjera koji osobno ne podržava. Da je bilo po njegovu, Grci bi već odavno bili napustili eurozonu. Međutim, problem je što kancelarka Merkel ne dijeli njegovo mišljenje jer ne želi ući u povijest kao osoba odgovorna za dezintegraciju Europe. Da je riječ o nekom drugom ministru koji tako ustrajno odbija njezine inicijative, već bi ga se odavno riješila. No, to ne može uraditi s njim. Njegova tvrda linija čini ga tako popularnim među Nijemcima. Štoviše, Schäuble uživa posebno mjesto u kancelarkinom kabinetu. Bio je član njemačkog parlamenta od 1972., u vladi Helmuta Kohla bio je ministar unutarnjih poslova i šef stranke, te je sudjelovao u pregovorima oko ujedinjenja Njemačke 1990. Nedugo nakon toga mentalno poremećeni atentator ga je ranio i učinio invalidom. Schäuble nije samo političar, on je dio njemačke povijesti i stoga je nedodirljiv. Ima čak i drskosti zaprijetiti

kancelarski svojom ostavkom ako bi ga prisilila da djeluje protiv svojih uvjerenja. Njegova je sloboda postala problem za Merkel. Eurosamit na kojem se odlučivalo o grčkoj sudbini umalo je propao zbog Schäublea, čovjeka koji je toliko učinio za Europsku uniju. Prije tri je godine dobio priznanje za doprinos integraciji Starog kontinenta, da bi sada u južnoj Europi bio percipiran kao odvratan „Švabo“. To sve oslikava dramu oko Schäublea. Priču oko tih zbivanja i analizu odnosa u njemačkoj i europskoj politici nedavno je objavio njemački magazin *Der Spiegel*.

Schäuble traži Grexit

U proteklim je desetljećima teret medijatora u Europi uvijek padao na njemačka pleća. Jedino kada je Njemačka suspregnula vlastite interese bilo je moguće postići harmoniju u kompliciranim europskim odnosima gdje se katolički jug susreće s protestantskim sjeverom, a disciplinirani Nijemci s anarhističkim Grcima. Nitko to nije istaknuo kao Schäuble ili barem tako izgleda. Sad se njemačka europska politika u očima mnogih promatrača pojavljuje kao neobična mješavina neodlučnosti i brutalnosti. Ta brutalnost u najvećoj mjeri dolazi od ministra financija. Bilo je opravdano nametnuti stroge reforme Grčkoj, jer se drukčije ne bi moglo uvjeriti zemlje poput Slovačke i Latvije da ponovno posegnu u vlastitu blagajnu. No, maratonski samit u Bruxellesu koji je prethodio dogovoru nije samo iznjedrio novi paket pomoći za Grčku. Predstavila se i Njemačka s novim, manje prijaznim licem.

Bio je to Schäuble koji je izašao s idejom prisiliti Grke na napuštanje eura. Ta je sugestija razbila europski tabu. Između svih zemalja, baš je Njemačka, zemlja čiji je rast tako usko povezan sa solidarnošću i oprastanju susjedima, pokazala izlazna vrata drugoj članici eurozone. Taj samit nije samo doveo do prekida njemačke europske politike, već je istovremeno opisao tragediju Angele Merkel i Wolfganga Schäublea – usko povezanih suradnika koji sve više rade jedno protiv drugoga. Prije spomenutog samita sastao se uži kabinet kancelarke Merkel na kojem se raspravljalo o izbjegavanju pucanja odnosa s Francuskom i o tome kako se postaviti odbije li Grčka reforme. Schäuble je predložio privremeni Grexit, što je prihvaćeno, ali više kao misaona

Schäuble je predložio privremeni Grexit, što je prihvaćeno, ali više kao misaona imenica nego čvrsti stav

imenica nego čvrsti stav. Kabinet ministra financija poslao je dokument pod nazivom „Komentari na zadnji grčki prijedlog“ brojnim kolegama uključujući šefa Eurogrupe Jeroena Dijsselbloema. Pod točkom dva tog dokumenta stajalo je da će Atena, ne udovolji li zahtjevima kreditora, biti ohrabrena da uzme *time out* iz eurozone na minimalno pet godina. Schäuble i njegov tim predstavili su prijedlog kao ponudu za kooperativno rješenje Grexita, ili je to barem bio službeni stav. No njemački je ministar financija tako signalizirao Grcima da bi mogao pridobiti većinu europskih kolega da podrže Grexit – bez obzira na želje Atene.

Bruxelleski dokumenti zapravo su stavili Grčku pod tutorstvo eurozone. Atena bi trebala smanjiti mirovine i povećati poreze. Nacionalni suverenitet postaje puka fantastika. Schäuble će sa svoje strane i nadalje inzistirati na grčkom napuštanju eura. U konačnici, on je taj koji radi na detaljima paketa pomoći i kako sada stvari stoje, iskoristit će svaku priliku da Tsiprasu zagorča život. Po vlastitom stajalištu tvrdog njemačkog ministra financija, njegovo ustrajavanje na Grexitu nije protueuropsko, već prije usluga široj zajednici. On smatra da Grčka nije ispunila preduvjete za odgovorno članstvo u Eurozoni. Ta zemlja nema funkcionalan porezni sustav, a za ministra financija imenovala je Yanisa Varoufakisa koji je dijelio lekcije o ekonomiji čitavoj Europi. Naravno, Schäuble je svjestan da ne može zaobići Merkel. Ako ona ne promijeni stav, neće biti Grexita. Raspoloženje njemačkih konzervativaca je na strani ministra financija. U pitanju europske politike on ima više kredibiliteta od kancelarke, što trenutno otežava njezinu situaciju. Nedostaje joj sredstava za discipliniranje Schäublea. Svjesna je koliko on privlači negativne pažnje diljem Europe. Hollande se u povjerljivom krugu požalio da je Merkel uvijek raspoložena za razgovor o Grčkoj, ali da se nikad nije distancirala od svog ministra financija i njegovih Grexit planova – čak ni privatno. Kriza eura zabija klin između Berlina i Pariza. Hollande čini sve kako bi spriječio Grexit, čak ako to znači raditi Njemačkoj iza leđa. Nakon grčkog referenduma Merkel i Hollande bili su suglasni da Atena treba predložiti plan reformi. Njemački partneri bili su iznenađeni saznanjem da je Hollande poslao savjetnike Tsiprasu da mu pomognu sastaviti listu reformi. Nakon samita Merkel se našla u ulozi koju nikad nije priželjkivala, postala je žena koja nameće svoju volju Europi. Austrijski kancelar Faymann izjavio je da se francuski predsjednik snažno borio za pronalaženje rješenja. Pritom nije spomenuo Merkel.

Pobuna južnjaka

Njemačka je od Drugog svjetskog rata oprezna s pokazivanjem snage, što je povezano s centralnim mjesto u Europi i oklijevanjem korištena vojne snage. Većina to povezuje s nacističkom prošlošću. Svako hvalisanje ili grube riječi odmah se povezuju s njemačkom megalomanijom. Odgovor na taj problem njemački su političari rješavali korištenjem „mekog“ pristupa. Njemačka ne vodi kontinent naredbama već uvjerenošću i suradnjom. Svaki se kancelar oslanjao na odnose s Francuskom u pitanjima europske politike. Taj je savez sprječavao raskol između sjevernoeuropskih protestanata i južnoeuropskih katolika. Ali sada se pojavljuje prijetnja. Početkom 2013. talijanski filozof Giorgio Agamben objavio je esej u dnevniku *La Repubblica* pod naslovom „Latinsko carstvo u srcu Europe“ kojim poziva na prekid njemačke dominacije. Tada je to izgledalo kao ideja uzbuđenog esejista, no sada je jasnije da se južne zemlje sve više odupiru germanizaciji Europe.

Suradnici njemačke kancelarke već osjećaju promjenu raspoloženja, pogotovo Nikolaus Meyer-Landrut, njen višegodišnji savjetnik koji postaje ambasador u Francuskoj. Ima reputaciju teškog pregovarača, ali sve do izbijanja krize zajedničke

valute nitko se nije žalio na njega. Potom su uslijedili prigovori na njegov grubo pristup i nespremnost slušanja tuđih mišljenja. Meyer-Landrut kaže da se on nije promijenio, već da se promijenila percepcija njemačke pozicije u očima europskih partnera. Njemačka je prema njemu uvijek bila moderator. Ako se Britanci i Francuzi nisu mogli složiti oko nečega (npr. oko poljoprivredne politike), tada je uskočila Njemačka i pomogla postići kompromis. Sada se pak njemačka u pogledu eura našla u drukčijoj poziciji. Mora provoditi politiku koju partneri smatraju ekstremnom, što neizbježno mijenja percepciju zemlje. Francuska je posebno postala mnogo kritičnija prema Njemačkoj koju optužuje za višak discipline i manjak solidarnosti prema ostalim članicama eurozone.

Discipliniranje loših učenika

Merkel gura svoje ideje s logikom praktične prisile umjesto snagom briljantnih govora. Ta je metoda izgleda dosegla svoje limite na zadnjem eurosamitu, djelomično zbog svoje neodlučnosti. Francuska i Italija željele su pod svaku cijenu Grčku sačuvati u eurozoni, dok je Schäuble zagovarao Grexit. Kompromis je da je Merkel sačuvala Grčku ali je nametnula uvjete, koji se barem djelomično mogu opisati kao penali.

Upitno je koliko se kancelarka i njezin ministar financija istinski razilaze u stajalištima

Upitno je koliko se kancelarka i njezin ministar financija istinski razilaze u stajalištima, a koliko je to samo privid. Angela Merkel ucijenjena je svojom dužnosničkom ulogom, tj. logičnom željom da ne bude u povijesti obilježena kao državica koja je prva počela razgrađivati zajednicu europskih naroda, umjesto da je, u skladu s općeprihvaćenim proklamacijama, proširuje i jača.

Wolfgang Schäuble nije previše opterećen takvim rizikom. Nepopustljiva stajališta ne umanjuje nego jačaju njegovu popularnost na domaćoj sceni, a na međunarodnoj mu je to ionako manje važno.

Koliko je kancelarkina uloga nezahvalna pokazuju i brojne kritike, izravne ili posredne, što ih izriču autoriteti kao što je Joseph E. Stiglitz, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju i profesor na Sveučilištu Columbia. On kudikamo oštrije mjeri odgovornost vjerovnika, dakle i Njemačke, nego dužnika, u ovom slučaju Grčke. Tvrdnja kako je Grčka dobila samo crkavicu, te plaća visoku cijenu kako bi očuvala bankarske sustave zemalja vjerovnika, može djelovati efektno, ali nije pogodak u „sridu“. Točno je da njemačka industrija ima golemu korist od grčkog tržišta te da joj se vraća znatan dio kapitala kojim financira grčku kupovinu. Ali valjda nije „bez odgovornosti“ ni država koja je utukla gotovo devet milijardi eura u Olimpijske igre, koja je među rekorderima po ulaganjima u obranu, iako joj nitko ne prijete invazijom, koja je po ulasku u EU i Eurozonu velikodušno razmnožila neučinkovitu administraciju, ali još nema ni katastra, a porez plaća tko hoće.

Naziv europske lokomotive koji Njemačku krase već desetljećima, nakon munjevitog oporavka poslije Drugog svjetskog rata, stjecan je visokom produktivnošću i svojevrsnom skromnošću, dakle i na uštrb radničke klase i cjelokupnog stanovništva.

Prekomjerni apetiti dužnika

Sa stajališta prosječnog Hrvata groteskno je da nas naši državni kormilari plaše kako nam prijeti grčki scenarij „ako ne budemo“ dobri i poslušni, iako su grčke mirovine, čak i nakon nedavne redukcije još uvijek gotovo dvostruko više od naših. A nitko ni od svjetskih ni od domaćih promatrača ne smatra kako bi onda i nama valjalo nešto doznati da bismo se ispetljali iz stečaja – koji još nitko nije proglasio, ali ga nakon što su agencije Standard & Poor's i Fitch izgleda kreditnog rejtinga Hrvatske za zaduživanje u stranoj i domaćoj valuti iz stabilnih promijenile u negativne, svakako treba ozbiljno shvatiti. Ne dokažemo li ubrzo kako sami možemo upravljati javnim financijama, njima će upravljati EU i MMF.

Šalu na stranu, gabulu u kojoj su se zatekli Grci (i Hrvati) prouzročili su nesposobni i neodgovorni vlastodršci, a tek u manjoj mjeri vjerovnici koji nisu dovoljno precizno procijenili opasnost financiranja prekomjernih apetita. Uostalom, kako je primijetio jedan od naših ekonomista (Velimir Šonje) „kreditori nisu nevini, ali dužnici drže odluke u rukama i imaju slobodu odabira“. Cinik bi mogao primijetiti kako je (izvor: Reinhart, C.M. i Rogoff, K.S., „Financial and Sovereign Debt Crises: Some Lessons Learned and Those Forgotten“, *IMF Working Paper*, 2013.) kroz protekla dva stoljeća Njemačka više puta bankrotirala (osam puta) nego Grčka (šest). Međutim, sjevernjaci su prihvaćenu međunarodnu pomoć znali korisnije upotrijebiti nego potomci Aristotela i Sokrata.

Naziv europske lokomotive koji Njemačku krase već desetljećima, nakon munjevitog oporavka poslije Drugog svjetskog rata, stjecan je visokom produktivnošću i svojevrsnom skromnošću, dakle i na uštrb radničke klase i cjelokupnog stanovništva. Znan dio te produktivnosti ugrađen je i u skupo ujedinjenje zemlje nakon rušenja Berlinskog zida. Njemačka i sama pokazuje spremnost pomaganja drugima, makar i po cijenu vlastitih odricanja. Ali očekuje da oni kojima pomaže preuzmu odgovornost za sutrašnjicu. Koliko su na to spremni Grci? Hoće li moći iznijeti preuzeti teret? U svakom slučaju neće svijet propasti ako Grci ne uspiju u sadašnjem pokušaju. Ali uvijek će im na raspolaganju ostati popravni ispit, ako istinski žele svoj balkanski prostor osloboditi balkanizacije u ponašanju.

Samozaposlenost u zemljama OECD-a

Udio osoba koje rade same za sebe još uvijek je znatno ispod razine prije krize u OECD-u, skupini najbogatijih zemalja. Stope nezaposlenosti u SAD-u, Australiji, Njemačkoj i Poljskoj niže su za desetinu nego što su bile 2007. Još je veći pad zabilježen u Portugalu, Južnoj Koreji i Turskoj. Nema jasne povezanosti stope samozaposlenosti i stanja tržišta rada. Stopa zaposlenosti u Britaniji s obiljem radnih mjesta, bilježi uspon, a nešto je porasla i u Francuskoj, gdje je stopa nezaposlenosti visoka. Zanimljivo je da su u Grčkoj i Španjolskoj, gdje su tržišta rada proteklih godina pretrpila žestoke udarce i gdje je stopa nezaposlenosti vrlo visoka, stope samozaposlenosti vraćene na razdoblje iz predkriznoga razdoblja.

Tema broja:

Hrvatska - EU

PRVA BILANCIRANJA

Europa nam postaje svakodnevica

Ne iznenađuje očekivanje da će strukturni i investicijski fondovi dovesti do prekretnice u gospodarskom oporavku Hrvatske

Piše: Branko Baričević¹

Ulaskom u Europsku uniju, 1. srpnja 2013. Hrvatska se našla u potpuno novome okružju. Hrvatski premijer sjedi u Europskom vijeću, ministri sjede na vijećima, u Europskom je parlamentu 11 hrvatskih zastupnika i u Europskoj komisiji sjedi hrvatski povjerenik, zadužen za međunarodnu suradnju i razvoj. Hrvatska je sada sukreator europskih zakona i politike. Velika je to prilika ali i velika odgovornost. Za prilagodbu svakom sustavu, a tako i složenim sustavima poput Europske unije, potrebno je vrijeme. Međutim, nakon dvije godine postaje razvidno kako Europa sve više postaje svakodnevica, te kako su promjene već započele, premda možda toga nismo niti svjesni u cijelosti.

Impresivni pokazatelji EU-a sada uključuju i hrvatsko gospodarstvo, stoga je stvarni dugoročni potencijal za hrvatske poduzetnike zapravo neograničen.

¹ Autor je voditelj Predstavništva Europske komisije u Hrvatskoj

Mjerila uspjeha su se promijenila, standardi su postali svjetski. Više ne ocjenjujemo napredak u odnosu na tranzicijske zemlje ili prve susjede „u regiji“, već u odnosu na najkonkurentnija i najnaprednija gospodarstva na svijetu. To stvara pozitivan pritisak na učinak domaćih poduzetnika. Prvi rezultati su već zamjetni, u prvih šest mjeseci ove godine ukupni je robni izvoz Hrvatske porastao 12 posto u odnosu na isto razdoblje prošle godine. Hrvatska je tako u skupini članica Unije s najvišim stopama rasta robnog izvoza.

Sveukupno, 2015. očekujemo kako će napokon uslijediti oporavak. Nakon šest godina recesije, to su dobre vijesti, premda se očekuje relativno skromna stopa rasta bruto domaćeg proizvoda od 0,3%, koja bi trebala porasti na 1,2% tijekom 2016. U takvim uvjetima, ne očekuje se osjetno smanjenje stope nezaposlenosti s trenutnih 17%. Očekuje se kako će potrošnja imati pozitivan učinak za oporavak, uz dakako očekivani utjecaj investicijskog ciklusa započetog EU fondovima.

Poluga reformi i jačanja konkurentnosti

EU fondovi nekoć su bili tema, danas su dio investicijskih planova u bankama, poduzećima, obiteljskim gospodarstvima kao i u institucijama. Ukratko, fondovi su postali direktna manifestacija Europe na djelu ili kako često kažemo, konkretna i vidljiva manifestacija solidarnosti. EU puno ulaže u kohezijsku politiku iz jednostavnog razloga, što je rast svima u interesu. Također, kada smo suočeni sa problemima, zajednički možemo napraviti znatno više. Ako se pravilno koriste, Europski strukturni i investicijski fondovi (ESIF) mogu biti izvrsni katalizator za rast i socijalnu koheziju diljem Europske unije, a tako i Hrvatske.

Iskustva pokazuju da su strukturni i investicijski fondovi bili glavna poluga provedbe reformi i jačanja konkurentnosti u novim članicama nakon ulaska u EU. Stoga i ne iznenađuje očekivanje da će europski fondovi dovesti do prekretnice u gospodarskom oporavku Hrvatske (riječ je o 10.7 milijardi eura od 2014. do 2020., zajedno s jednom milijardom eura koja je već bila dostupna u razdoblju od 2007. do 2013.), uz pretpostavku da će biti koordinirano i strateški uloženi u skladu s partnerskim sporazumom.

Vlada i ministarstva u tome procesu imaju ključnu ulogu. Međutim, nemojmo zanemariti ključnu ulogu ostalih dionika. Za dobro korištenje fondova potrebno je imati dobre projekte koji nisu samo dobre ideje, već kulminacija zajedničkog rada – poduzetnika, stručnjaka, službenika, znanstvenika – zapravo svih zainteresiranih i sposobnih ljudi koji imaju zajedničku viziju razvoja.

Nezamjenjivo: nove ideje i pristupi

Nužni uvjet je stalni rad i napredak kroz opetovano razvijanje novih ideja i pristupa. Kažu da je za ostvarivanje oko 50 milijardi eura koliko su iskoristili Irci,

bilo potrebno stotine tisuća projekata. Za Hrvatsku je implikacija jasna – za visoku razinu apsorpcijske moći, potrebno je mnogo truda. Ohrabruje što je 2014. povukla 173,6 milijuna eura više nego što je uplatila u EU proračun. To je znatno poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu, ali je potrebno pojačati napore kako bi se postigli još bolji rezultati. Komisija je pritom aktivni partner, spremna na suradnju. Financijska sredstva EU-a u mnogim članicama imaju važnu ulogu u financiranju ulaganja i upravnih reformi. U svojim analizama, Komisija nije preporučila dodatne mjere za unaprjeđenje upravljanja fondovima EU-a samo Hrvatskoj, već i primjerice Bugarskoj, Češkoj, Italiji, Rumunjskoj i Slovačkoj.

Iskustva nekih zemalja Europske unije tijekom gospodarske krize pokazala su kako nije dovoljno oslanjati se na strukturne i kohezijske fondove kao jedini izvor investicija. EU fondovi predstavljaju potencijalnu mogućnost u razdoblju smanjenih ulaganja u gospodarstvu. Međutim, premda su takva razdoblja očekivana i prirodna, prilagodba novonastalim uvjetima na tržištu kao i ostvarivanje nužnih preduvjeta za dugoročni rast traži cjelovito rješavanje problema i izazova koji bi mogli umanjiti potencijal koji posjedujemo.

Primjerice, u posljednjih nekoliko godina sve smo svjesniji potrebe za fiskalnom disciplinom kako bismo osigurali održivost javnog duga i poboljšali učinkovitost javnih financija. Rješavanje takvih izazova zahtijeva reforme sadašnje politike, promjenu načina na koji radimo. Logika strukturnih reformi je savladavanje prepreka gospodarskom rastu, sa ciljem stvaranja uvjeta za otvaranje novih radnih mjesta, povećanje investicija i produktivnosti. Željeni ishod je moderno, konkurentno i fleksibilno gospodarstvo, spremno za buduće izazove. Provedba strukturnih reformi u svakoj državi članici osigurat će dugoročnu poziciju Europske unije kao vodećeg gospodarstva na svijetu.

Nadzor javnih financija i makroekonomske neravnoteže

U okviru procesa zajedničke koordinacije ekonomske politike svih zemalja članica, takozvanog Europskog semestra, Hrvatska se nalazi u procesima nadzora javnih financija i makroekonomske neravnoteže. Kao najnovijoj članici, domaćoj se javnosti to možda čini iznenađujućim, međutim to nije razlog za bombastične najave velikih problema. Radi se o procesu uskladbe svih članica Europske unije i pritom Hrvatska nije iznimka.

Primjerice, trenutno je 9 država članica u procesu prekomjernog deficita, dok je 17 uspješno zaključilo taj proces. U svojem Izvješću o mehanizmu upozoravanja 2015., objavljenom u studenome 2014., Komisija je najavila detaljna preispitivanja stanja u šesnaest članica. Osim Hrvatske, riječ je o Belgiji, Bugarskoj, Njemačkoj, Irskoj, Španjolskoj, Francuskoj, Italiji, Mađarskoj, Nizozemskoj, Portugalu, Rumunjskoj, Sloveniji, Finskoj, Švedskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu. Analize Komisije pokazuju kako

je u državama članicama vidljiv različit stupanj djelovanja u rješavanju problema utvrđenih u preporukama po državama članicama, jasno je također kako preporuke zauzimaju istaknuto mjesto u nacionalnim političkim programima država članica koje se suočavaju s najozbiljnijim izazovima.

U slučaju Hrvatske, Komisija je izradila šest preporuka kako bi joj pomogla u poboljšanju gospodarske uspješnosti. Preporuke obuhvaćaju područja javnih financija i oporezivanja; mirovina i zdravstva; tržišta rada i određivanja plaća; javne uprave i državnih poduzeća; uslužnog sektora i pravosudnog sustava, te insolventnosti i financijskog sektora. Preporuke su pripremljene u suglasju s hrvatskom Vladom i usvojene su na Vijeću. Dakle, partnerskim pristupom identificirana su područja u kojima su potrebni dodatni naponi, ali cilj je zajednički, pametan i održiv rast i razvoj cijele Unije, dakako uključujući Hrvatsku.

Ključna uloga suradnje

Ono što nitko nije mogao predvidjeti 2005. godine bile su promjene unutar same Unije, potaknute globalnom gospodarskom krizom 2009. godine, kao i geopolitičkim realnostima, primjerice u arapskim zemljama kao i samom susjedstvu EU-a.

Lisabonski ugovor i promjene koje su uslijedile nakon što je postalo očigledno kako je potrebna energična i brza reakcija na novonastale gospodarske uvjete u velikoj su mjeri izmijenili okružje u kojem se našla Hrvatska nakon ulaska. Ulaskom je postala aktivni sudionik, dijeli prednosti i probleme s kojima su suočene sve države članice.

S predsjednikom Junckerom na čelu, Europska komisija je preuzela obvezu da učinkovito odgovori na glavne gospodarske i socijalne izazove s kojima smo suočeni. Problemi postoje, i znamo da je potrebno djelovati: visoka nezaposlenost, posebice mladih; spor gospodarski rast; razine javnog duga; investicijski jaz; konkurentnost; osjećaj nesigurnosti zbog pojačanih terorističkih prijetnji u svijetu, ali na žalost i na europskom tlu, te ono čemu smo svakodnevno svjedoci, a to je dolazak rastućeg broja izbjeglica koji traže utočište u Europi. U odgovoru, Europska komisija već je predstavila inicijative koje su usmjerene dugoročnom rješavanju nekih od tih problema, poput Investicijskog plana za Europu, migracijske strategije, te strategije jedinstvenog digitalnog tržišta i jedinstvenog tržišta kapitala, i tako dalje.

Europska komisija želi predvoditi proces promjena, ali ne može raditi samostalno. Zato je veoma važno naglasiti ključnu ulogu uske suradnje s drugim institucijama i državama članicama, ali i dijalog s građanima. Inicijative Komisije mogu jedino biti od koristi ako su prihvaćene i primijenjene u praksi. Kao članica Unije, Hrvatska treba preuzeti svoj dio odgovornosti.

Protekle dvije godine pokazale su opravdanost da se priključimo Uniji. Postali smo dio globalno važnog čimbenika. Pozitivan pomak je već napravljen na nama je da podizanjem svijesti o nedvojbenom napretku koji smo postigli nastavimo na izgradnji boljeg i prosperitetnijeg društva za građane Hrvatske u Europskoj uniji.

Bitka za EU dobiva se na domaćem terenu

Hrvatska mora slijediti politiku EU-a, ali mora imati vlastitu politiku prema Uniji, kao i prema drugim državama, međunarodnim institucijama i organizacijama

Piše: prof. dr. sc. Ljubo Jurčić¹

Hrvatska je ulaskom u EU formalno je završila tranzicijsko razdoblje. Ekonomske i društvene štete koje su nastale hrvatskom tranzicijskim procesom su ogromne. Ušli smo u EU s vanjskim dugom većim od bruto domaćeg proizvoda i s manjom vrijednošću imovine u nacionalnom vlasništvu u odnosu na vrijeme prije tranzicije. Imamo najmanji radni kontingent u odnosu na ukupan broj stanovnika, s nezaposlenošću koja spada među najveće u Europi. Udio izvoza u BDP-u je najmanji od svih tranzicijskih zemalja. Raspodjela nacionalnog bogatstva i dohotka je iznimno neravnomjerna. Hrvatska je jedna od rijetkih europskih zemalja koja je cijelo proteklo razdoblje pa i danas još u krizi.

Od osamostaljenja Hrvatska nije uspjela izgraditi sustav državnih institucija koje bi na efikasan način rješavale probleme i ostvarivale ciljeve. Nije uspjela napraviti uspješnu tranziciju iz socijalističkog društveno ekonomskog u demokratsko tržišni sustav, niti tranziciju iz regionalne (unutar Jugoslavije) u nacionalnu ekonomiju. Sad se nalazi pred istim, ako ne i pred većim, izazovom: prilagodbe sustavu Europske unije. Osamostaljenjem smo se izborili za domovinu ali nismo uspjeli izgraditi suvremenu i efikasnu državu.

Hrvatska je uspješno zatvorila sva pregovaračka poglavlja i u najvećoj mjeri uskladila zakonodavstvo s pravnom stečevinom EU. Međutim, gospodarstvo i javni sektor nisu pripremljeni izazovima koje donosi članstvo u EU-u. Konkurentnost najvećeg dijela gospodarstva je vrlo mala na zajedničkom europskom tržištu. Broj sloboda u povećanju konkurentnosti je puno manji unutar unije nego što je bio

¹ Autor je profesor Međunarodne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu i predsjednik Hrvatskog društva ekonomista

prije. Hrvatska nije izvršila analizu odnosa pojedinih segmenata gospodarstva i društvenih djelatnosti u odnosu na europske, niti je izradila strategiju i politiku svog pozicioniranja i ponašanja u Uniji s ciljem povećavanja pozitivnih efekata članstva i zaštite od negativnih. Razvijene članice EU-a to redovito rade.

Hrvatska mora slijediti politiku Europske unije, ali mora imati i vlastitu politiku prema Europskoj uniji. Mora imati i vlastitu politiku prema drugim državama, međunarodnim institucijama i organizacijama. To proizlazi iz dijela zadržanog suvereniteta ali i iz odgovornosti prema vlastitom narodu i državi koja se ne može nikad prenijeti na nadsudnacionalne institucije.

Hrvatska ima zajedničku, ali ne i istu povijest s Europom. Kroz povijest neki narodi često su bili vladari, a neki narodi češće su bili sluge. Takvi odnosi su na kraju uvijek tragično završavali. Ne želimo da se takva povijest ponovi. U suvremenom svijetu dominacija stranog kapitala vjerojatno bi stvorila slične odnose. Kapital bi posjedovale neke zemlje, a druge bi bile pretvorene u izvor jeftine radne snage. Od razvoja takvih odnosa Europska unija mora imati zaštitni mehanizam.

Iskrivljena slika EU-a

Politika je u Hrvatskoj stvorila osjećaj da je dovoljno samo članstvo u Uniji da bi zemlja krenula pravcem razvoja i prosperiteta. To je bila još jedna od iluzija koje hrvatska politika stvara kod naroda, zbog nesposobnosti da kreira pametnu i stručnu, na znanosti i specifičnostima, gospodarsku i društvenu razvojnu strategiju i politiku.

Način integriranja zemalja i sustav Europske unije prihvaća se kao nepogrešiv i savršen

Stvorena je slika o Europskoj uniji kao o jedinstvenoj, skladnoj i idiličnoj obitelji koja se o svakom svom članu nesebično brine. Ta slika nije u potpunosti točna. Način integriranja zemalja i sustav Europske unije prihvaća se kao nepogrešiv i savršen, a očito je da ima mnogo manjkavosti i da ga treba mijenjati i izgrađivati. Apriori prihvaćanje „europskih“ rješenja kao savršenih za uklanjanje vlastitih problema i ostvarivanje vlastitih ekonomskih, socijalnih i geopolitičkih ciljeva potpuno je pogrešno i vrlo štetno. Članstvo u EU za nas će biti korisno ako se aktivno uključimo u izgradnju jedinstvene Europe, kako bi se izgradila politika u skladu sa standardima EU-a koja će minimizirati štetu a maksimizirati korist od članstva. To ne mogu raditi „lucidni“ i spretni politički pojedinci i „čarobnjaci“ nego se to samo može postići pomoću izgrađenog sustava koji će biti potpora u tim aktivnostima našim političarima.

Dva su veoma aktualna momenta za hrvatsku ekonomsku politiku.

Prvi se odnosi na urgentnu potrebu napuštanja modela ekonomskog neoliberalizma i nastavljanja, već davno započete reforme kapitalizma, u smjeru daljnjeg razvitka

društva blagostanja. Europa, a samim time i Europska unija mora u svim segmentima zadržati vodeću ulogu u nastavku reforme kapitalizma. To je njena povijesna zadaća.

Drugi moment se odnosi na prijeku potrebu transformacije atipičnog modela gospodarstva na kome se u proteklom razdoblju razvijala Hrvatska kao samostalna država, a koji se temeljio na razvitku trgovine, potrošnje i uvoza, u tipični model s olsoncem na proizvodnju, štednju, investicije i izvoz.

Transformacija tipičnog u atipični model gospodarenja i razvitka, imala je za posljedicu deindustrijalizaciju. Transformacija atipičnog u tipični model gospodarenja imat će za posljedicu reindustrijalizaciju hrvatskog gospodarstva, na temelju novih znanja, tehnologija i inovacija, što je bitan preduvjet daljnjeg razvitka u smjeru postindustrijskog društva.

Fondovi dragocjeni, ali ne smiju se precjenjivati

Fondovi Europske unije su znatna pomoć razvoju i povezivanju pojedinih članica. Njihov značaj za gospodarski rast i društveni razvoj je velik, ali ne toliko velik koliko se to u javnosti misli. Dobro je iskoristiti svaki mogući cent iz EU fondova, međutim ta sredstva predstavljaju manji dio potrebnih ukupnih investicija u zemlji. Razvoj Hrvatske će dominantno odrediti veličina i struktura ukupnih investicija, a ne sredstva iz EU fondova.

U Hrvatskoj je od 2003. do 2012. godine ukupno investirano preko 750 milijardi kuna, odnosno oko 100 milijardi eura, tj. prosječne godišnje investicije su iznosile oko 75 milijardi kuna ili oko 10 milijardi eura. Investicije su najjača poluga ekonomskog razvoja kroz povećanje proizvodnih kapaciteta, broja radnih mjesta, proizvodnje i izvoza, odnosno povećanja bruto domaćeg proizvoda. Rast BDP-a omogućuje još veće investicije, a veće investicije još veći rast BDP. I proces se ponavlja. Investicije tako djeluju kao akcelerator gospodarske aktivnosti. To se sve događa ako su investicije optimalne po veličini i strukturi. Ako nisu, onda akcelerator djeluje u suprotnom smjeru. Nažalost, u Hrvatskoj proizvodnja i broj radnih mjesta se smanjuju, deficit i dugovi rastu. Našli smo se u začaranom krugu siromaštva.

U narednim godinama trebaju nam investicije u visini oko 30% BDP godišnje, što iznosi nešto više od 100 milijardi kuna. (Godine 2008. ukupne investicije bile su 102 milijarde kuna). Pored veličine bitna je i usmjerenost investicija. U prethodnom razdoblju previše investicija je uloženo u neproduktivne i infrastrukture objekte, a premalo u produktivne. Takva struktura investicija je stvorila dugove, ali ne i kapacitete za povećanje proizvodnje, zaposlenosti, izvoza i mogućnosti za lakše vraćanje dugova. Zbog toga u narednim godinama je potrebna potpuno drugačija struktura investicija. Najveći njihov dio treba usmjeriti u produktivne objekte za proizvodnju finalnih proizvoda za domaću potrošnju, supstituciju uvoza i povećanje izvoza.

Iz EU fondova možemo povući godišnje nešto više od jedne milijarde eura. Uplata Hrvatske u europski proračun kreće se oko 600 milijuna eura. Financijski neto rezultat u odnosima s EU je oko 500 milijuna eura. Svaki cent i euro ulaganja dobro dođe, i sva sredstva treba povući. Ako je Hrvatskoj za stabilizaciju i razvoj gospodarstva potrebno do 2021. prosječno oko 15 milijardi eura investicija godišnje, onda bi sredstva EU fondova u ukupno potrebnim investicijskim sredstvima činila oko 3%. Nije razumno očekivati oporavak od ta tri postotka.

Ništa bez vlastitog angažiranja

Proteklih godina, zbog krize, investicije su pale ispod 60 milijardi kuna godišnje. EU novac dobro dođe, ali pozitivan efekt tih sredstava, ako ih i povučemo u cijelosti, na ukupni proizvod neće biti vidljiv, ako Hrvatska svojom pametnom politikom ne privuče, nedostajućih 6-7 milijardi investicija godišnje. To se neće postići lijepim riječima niti zakonima o privlačenju investicija, nego pametnom i usklađenom ukupnom politikom. Europa može pomoći, ali bez vlastite politike, usklađene s europskim standardima i hrvatskim specifičnostima, Hrvatska se ne može razvijati. Mogli bismo reći, bitka za EU dobiva se na domaćem terenu.

Strukturu investicija određuje vlastita politika. Ako budemo imali lošu politiku onda ni sredstva iz EU fondova neće biti od velike koristi za razvoj. S dobrom politikom Hrvatska bi se, na temelju domaćih investicija, vrlo dobro razvijala i u slučaju da nema EU fondova i da nije članica EU. Razvija se ona zemlja koja ima sposobnost da razvije vlastitu snagu za razvoj. Hrvatska je članica EU i to joj povećava mogućnosti razvoja i kad sredstva EU fondova postoje, onda su mogućnosti razvoja još veće. Ekonomska politika mora jasno definirati ciljeve i uvjete razvoja. Ekonomski razvitak je cilj, ostalo su instrumenti ostvarivanja cilja.

Ekonomске integracije ubrzavaju proces liberalizacije među članicama što olakšava i povećava trgovinu i proizvodnju. Hrvatska je članstvom u EU ušla u danas najveću ekonomsku integraciju. Očekivanja od članstva su velika. Ogromno tržište s jedne strane i fondovi za razvoj s druge strane. Međutim, korist ne dolazi automatski. Na velikom tržištu je velika i konkurencija. Na velikom tržištu su i veliki „igrači“ kao kompanije i kao zemlje s velikim razvojnim kapacitetima i s razrađenim sustavima iskorištavanja potencijala koje pruža europske tržište. Najvjerojatnije i sustav Europske unije se razvijao u skladu s već razvijenim sustavima u najjačim i najrazvijenijim njenim članicama.

Hrvatska je na samom dnu Europske unije. Potencijali i poticaji koje svojim automatizmom djelovanja pruža EU nisu nam dovoljni za razvoj ako ne aktiviramo vlastite potencijale. Bilo da se radi o iskorištavanju veličine tržišta ili o iskorištavanju EU fondova. Hrvatska treba razviti vlastitu snagu za vlastiti razvoj. Tu postoje velike vlastite mogućnosti, a članstvo u uniji i njeni mehanizmi mogu samo dodatno pomoći. Očekivanja da će razvoj doći isključivo i automatski iz članstva u uniji duboko su pogrešna.

Naslijeđeni danak primitivne privatizacije

Prave zvijezde hrvatske tranzicije su uspješna privatna poduzeća. Mogli bismo ih nazvati „skrivenim pobjednicima“ i vodeći su pokretači međunarodne konkurentnosti naše privrede

Piše: dr. sc. Damir Novotny¹

Tranzicija hrvatske ekonomije i društva u cjelini iz samoupravno – socijalističkog modela u sustav liberalne tržišne demokracija, koja je započela 1990.g, još uvijek nije dovršena. Arhitekti tranzicije i nova politička elita nisu nikada definirali je li napuštanje neučinkovitog socijalističkog sustava i prihvaćanje liberalnog kapitalizma, kakav je dominantan u razvijenim zemljama Zapada, smjer koji stvara pretpostavke za održiv ekonomski rast i povećavanje općeg blagostanja ili nije. Izabrani političari pokušavali su pronaći neki „treći put“ kao mješavinu elemenata liberalnog i državnog kapitalizma, klijentelizma te nasljeđa socijalističkog samoupravnog sustava. Ulazak u punopravno članstvo EU-a znači formalno prihvaćanje pravne stečevine ovog ekonomsko-političkog saveza, ali i prihvaćanje liberalno-tržišnog ekonomskog okvira. Članstvo u EU-u će ubrzati dovršavanje tranzicijskog procesa i stvaranje uvjeta za ubrzani ekonomski rast u kontekstu otvorenog tržišta. Članstvo u EU-u, kao i u NATO-u, dakle asocijacijama koje imaju veliku transformacijsku moć, predstavlja velika je korist za Hrvatsku koja će morati napustiti zablude o nekakvom „trećem smjeru“.

Iako se na početku velike globalne krize 2008. činilo da je model liberalnog kapitalizma iscrpljen te da ga je potrebno mijenjati, brzi oporavak u SAD-u, nešto usporeniji u razvijenim zemljama EU-a te današnja duboka kriza državno-kapitalističkog ekonomskog modela u Kini i Rusiji, pokazali su da zapravo ne postoji alternativa liberalnom kapitalizmu koja bi učinkovitije alocirala ekonomske potencijale na putu prema općem blagostanju.

¹ Autor je ekonomski analitičar, član konzultantske grupe T&MC

Nezamjenjivi modeli razvijenoga Zapada

Tranzicijske zemlje – nove članice EU-a, koje su svoje ekonomske sustave oblikovale prema modelima razvijenog Zapada, uglavnom nisu niti osjetile krizu i relativno su se brzo prilagodile i oporavile od šoka. Danas te zemlje ostvaruju stope rasta nacionalnog dohotka kakvu Hrvatska u sadašnjoj ekonomskoj kondiciji ne može dosegnuti u naredna dva desetljeća. Slične empirijske dokaze o učinkovitosti liberalno-tržišnog ekonomskog sustava, s korektnom socijalnom politikom, možemo vidjeti i u Brazilu. Indija također, nakon potpune liberalizacije tržišta, ostvaruje vrlo visoke stope privrednog rasta – od 7-9%. Sve procjene govore da bi Indija mogla ove godine ostvariti gospodarski rast po stopi od 7,5%, što je daleko najviše u krugu BRIC zemalja, ali i velikih zemalja s razvijenim ekonomijama. Za razliku od Kine, koja je svoj ekonomski rast temeljila na jeftinoj radnoj snazi i državno-kapitalističkom modelu, Indija ostvaruje ekonomski rast na gospodarskim sektorima u kojima istraživanje i razvoj, dakle – znanje, ima veliko značenje (IT sektor, farmaceutika, nove tehnologije, moderne usluge). Ekonomski model liberalnog kapitalizam koji je usvojila indijska vlada stvorio je novu srednju klasu koja svojom potrošnjom ubrzava rast domaće potražnje i dinamizira ekonomski rast.

Hrvatska je početkom tranzicije izabrala tranzicijski model koji je kombinirao elemente liberalno-tržišne ekonomije zapadnog tipa i državno-kapitalističkog modela ruskog tipa s nasljeđem iz samoupravno socijalizma. Ovakav izbor novog ekonomskog modela, uz „primitivnu“ privatizaciju početkom tranzicije te rastuće zahtjeve za egalitarizmom i državnim paternalizmom, koji kulminiraju ovih dana u kontekstu predizbornih obećanja vladajuće socijaldemokratske stranke (suparnička velika stranka desnog centra ima vrlo sličan političko-ekonomski profil), doveli su do dubokih strukturnih problema koji danas predstavljaju prepreku bržem oporavku i stvaranju pretpostavki za dinamičan ekonomski rast u budućnosti. Za izlazak iz ove „slijepe tranzicijske ulice“, naši političari u moraju provesti duboke strukturne promjene, odnosno dovršiti tranzicijski proces i napustiti ideju o državnom kapitalizmu kao pokretaču ekonomskom rasta. Dosadašnji tijek tranzicije ali i najnoviji primjeri iz Grčke, uz Hrvatsku jedine članice EU koja nije izašla iz krize, pokazuju da domaći političari, zbog svog oportunitizma i sklonosti fiskalnoj manipulaciji, nisu u stanju samostalno i bez vanjskih pritisaka provesti reforme. Transformacijska uloga EU-a će u tom smislu biti vrlo značajna u provođenju nužnih strukturnih promjena bez kojih je Hrvatska osuđena na dugogodišnju ekonomsku stagnaciju.

Nedovršeni posao

Post-komunističke zemlje u srednjoj i istočnoj Europi su početkom 1990-ih, nakon općeg neuspjeha implementacije marksističke doktrine u društvenim i ekonomskim odnosima tih zemalja te urušavanja sovjetskog bloka, imale dvije najvažnije perspektive: modernizaciju i europeizaciju. Te su perspektive obuhvaćale promjene

postojećih institucionalnih aranžmana i društvenih ugovora te duboke promjene u državnoj administraciji i ekonomskom sustavu. Polazeći od paradigme „realnog socijalizma“ u istočnoj Europi, odnosno paradigme „samoupravnog socijalizma“ u jugoistočnoj Europi, demokratska tranzicija i konsolidacija post-komunističkih zemalja trebala je voditi prema „modernoj konsolidiranoj demokraciji zapadno-europskog tipa“.

Scenarij modernizacije se trebao odvijati kroz pet arena: 1) modernizacija državnog aparata na temelju „racionalno-pravnih birokratskih normi“ kao glavnog organizacijskog principa, 2) modernizacija političkog sustava i uvođenje višestranačja, 3) modernizacija ekonomskog sustava i uvođenje slobodnog tržišta i poduzetništva kao glavnih normi, 4) vladavina prava, 5) razvoj civilnog društva i nadzor nevladinog sektora nad političkim procesima.

Organizacija državne vlasti u post-komunističkim zemljama bila je prije početka tranzicije utemeljena na eksplicitnom odbijanju podjele vlasti te čvrstoj vertikalnoj hijerarhiji i subordinaciji kroz sve slojeve vlastodržja. Drugim riječima, centralna kontrola vlasti je bila dominantna u gotovo svim zemljama srednje i istočne Europe, osim u Jugoslaviji koja je svoju državnu administraciju djelomično decentralizirala. Nakon ustavnih promjena iz 1974.g. i afirmacije socijalističko-samoupravnog koncepta uređivanja odnosa između rada i („društvenog“) kapitala, središnja federalna vlast je zadržavala tek nekoliko segmenata vlasti dok je većinu ipak preпустиła u nadležnost svojih federalnih jedinica.

U svim post-komunističkim zemljama, vladavina prava je bila vrlo slaba, političke odluke su nadvladavale u odnosu na pravne norme. Opet, s djelomičnim izuzetkom Jugoslavije, koja je ipak do određene mjere, ne u potpunosti, odvajala političku i zakonodavnu od sudske vlasti.

Kadrovski sustavi su se temeljili na politiziranim kadrovima i politički kontroliranoj nomenklaturi, na odbojnosti prema priznavanju posebnog i politički neutralnog sustava javnih usluga, odnosno usluga koje javni sektor pruža privatnom sektoru. Ekonomski sustav je bio potpuno reguliran, zatvoren i centralno upravljan.

Centralna kontrola vlasti je bila dominantna u gotovo svim zemljama srednje i istočne Europe

Nužne radikalne a ne djelomične reforme

Modernizacija i europeizacija, kao deklarirani ciljevi tranzicijskog procesa započetog 1990-tih u srednjoj i istočnoj te jugoistočnoj Europi, zahtijevali su radikalne a ne djelomične reforme. Državno-administrativni i ekonomski aranžman u predtranzicijskim zemljama su naime predstavljali „zrcalni odraz“ aranžmana u razvijenim i konsolidiranim demokracijama zapadne Europe. Dakle, male promjene nisu bile dovoljne, sve je trebalo promijeniti. Većina zemalja u srednjoj i istočnoj Europi, koje su 2004.g. pristupile u punopravno članstvo EU-a upravo su to i učinile:

svoje 1990.g. zatečene političke, administrativne, društvene i ekonomske sustave jednostavno su zamijenili razvijenim sustavima zapadne Europe.

Hrvatska nije izabrala „zrcalnu tranziciju“. Društveni kapital, koji su samoupravna poduzeća „posudila“ od države, pretvoren je u državni kapital koji je poslužio novoj političkoj eliti za strukturiranje klijentelističkog koncepta privatizacije. Samoupravna poduzeća koja su se transformirana u početku 1990-ih prema privatizacijskom modelu koji je inaugurirao Ante Marković, tadašnji premijer jugoslavenske vlade, u početku su ostvarila određenu prednost u odnosu na poduzeća koja su privatizirana bez unošenja svježeg kapitala prema kasnije uspostavljenom klijentelističkom modelu.

Investicije su u pravilu bile ograničene visinom akumulirane amortizacije stalne imovine

Međutim, radničko dioničarstvo bilo je podjednako neučinkovito u stvaranju novih vrijednosti kao „klijentelistička“ poduzeća koja su, iako nominalno privatna, u velikoj mjeri ovisila o naklonosti izabranih političara i narudžbama iz javnog sektora.

Niti prva niti druga skupina poduzeća iz socijalističkog samoupravnog nasljeđa nisu razvijala dugoročne perspektive. Investicije su u pravilu bile ograničene visinom akumulirane amortizacije stalne imovine. Izostala je velika modernizacija, kakvu možemo vidjeti u drugim tranzicijskim zemljama srednje i istočne Europe, kojom bi ta poduzeća ostvarila konkurentsku sposobnost na međunarodnom tržištu.

Neodlučni političari

Prave zvijezde hrvatske tranzicije su uspješna privatna poduzeća, mogli bismo ih nazvati „skrivenim pobjednicima“, koja su danas vodeći pokretači međunarodne konkurentnosti naše ekonomije. Domaći političari danas priznaju tu činjenicu, najavljuju da „neće smetati privatnom sektoru“, ali na žalost ne namjeravaju provesti reforme kojima će se uloga državnog sektora u ekonomiji smanjiti do razine koja je uobičajena u razvijenim zemljama – dakle ne više od 10% u kreiranju BDP-a.

Hrvatska je izabrala članstvo u EU-u i NATO-u jer drugog izbora zapravo nije niti bilo. Međutim, zastoji u tranzicijskom procesu nisu samo usporili modernizaciju već su zaustavili i europeizaciju, dakle stvarno prihvaćanje institucija i normi suvremene liberalno-tržišne demokracije kakva je dominantna u razvijenim zemljama. Zbog tog zastoja Hrvatska je doživjela produljenu recesiju (koja je u drugim zemljama trajala najviše 12 mjeseci) i vrlo spor oporavak s neizvjesnim perspektivama ekonomskom rasta u narednom desetljeću. Registrirana ekonomska aktivnost još je uvijek u kontrakciji, a jača „sivo tržište“ doseže čak 27% BDP-a – uz Bugarsku daleko najviše u EU-u.

Što će Hrvatska morati učiniti

Najnovija empirijska istraživanja pokazuju da članstvo u NATO-u i članstvo u EU-u imaju presudan utjecaj na institucionalni razvoj kao preduvjet ekonomskog rasta u zemljama – članicama. Transformacijska moć EU-u je vrlo snažna i utječe na:

- razvoj institucija kao pisanih i nepisanih pravila ponašanja koja imaju presudnu važnost za ponašanje ekonomskih aktera;
- implementaciju „vladavine prava“;
- institucionalne promjene i jačanje kvalitete državne administracije;
- ostvarivanje pozitivnih učinaka ekonomske liberalizacije;
- jačanje civilnog nadzora nad javnim sektorom posebno nadzor fiskalnog sektora kojim se ograničava prostor za fiskalnu manipulaciju od strane izabranih političara;
- fiskalnu konsolidaciju;
- implementaciju ekonomske politike koja potiče dugoročno održivi ekonomski rast.

Hrvatska je kao punopravna članica prihvatila pravila EU-a koja uključuju ograničenja u stvaranju proračunskih manjkova i javnog duga. Od početka 2014. u okviru procedure otklanjanja fiskalnih i ukupnih makro-ekonomskih neravnoteža prisiljena je na povećavanje discipline u javnom sektoru i nastavak privatizacijskih procesa.

Pod institucionalnim pritiskom EU-a morat će pokrenuti duboke i dalekosežne promjene kojima će se približiti najboljoj praksi vođenja javne politike. Ovaj pritisak neće završiti samo na uređenju javnih financija, kako bi to možda očekivali političari. Taj će pritisak u konačnici rezultirati jačanjem ekonomskog okvira povoljnog za rast privatnog sektora i poduzetništva, modernizacijom državne uprave, jačanjem vladavine prava i civilnog društva, i konačno – odustajanjem od neučinkovitog hibridnog ekonomskog modela kakav danas dominira hrvatskom ekonomijom.

Kao što je članstvo u NATO-u utjecalo na modernizaciju Hrvatske vojske, tako će i članstvo u EU-u, unatoč otporima onih koji bi željeli održati status quo, utjecati na sveukupnu modernizaciju i priključivanje Hrvatske krugu najrazvijenijih i ekonomski najuspješnijih zemalja iz europskog okruženja. Konvergencijski procesi će dakle biti zasigurno sve snažniji u narednim godinama, a Hrvatska će moći ostvariti korist od članstva u EU-u. Događaji u Grčkoj, iako dramatični, ipak će u konačnici tamošnje, iznimno loše makro-ekonomsko upravljanje prilagoditi europskim normama. Izlazak iz EU-u i povratak na stanje prije članstva je doduše bila jedna od opcija koju su zagovarali politički krugovi skloni društvenim eksperimentima, ali je ipak prevladala pro-europska ideja. Takav razvoj možemo očekivati u Hrvatskoj. Nadamo se bez grčke dramatike.

Prvi znakovi oživljavanja izvoza

U proteklih 15 godina postigli smo znatan stupanj integracije sa članicama EU-a, sa nizom pozitivnih i negativnih učinaka. Suočeni smo s brojnim promjenama i novim izazovima što ih je donijeli članstvo u europskoj zajednici

Piše: prof. dr. sc. Marijana Ivanov¹

Ulaskom Hrvatske u EU nisu se promijenili ključni parametri koji djeluju na konkurentnost izvoza, a zbog izlaska iz članstva CEFTA-e izgubljene su određene pogodnosti na tržištima regije. U kratkom roku članstvo u EU stoga ima ograničene dosege utjecaja na rast izvoza. Štoviše, izgledniji je rast neto-uvoza jer se povećava prisutnost stranih ponuđača na domaćem tržištu, dok će uvoz znatnije rasti ekspanzijom domaće ekonomije.

Izvoz čini 43% BDP-a, pri čemu robni izvoz svega 23%. To je znatno manje nego u drugim novim članicama EU koje su već na prijelazu tisućljeća bilježile veće uključivanje u izvoz na sjeverozapadna europska tržišta, ulagale u tehnološki razvoj te privukle znatna inozemna izravna ulaganja u proizvodne djelatnosti. Tome je pridonosilo brže provođenje strukturnih reformi, povezivanje znanja i inovacija s poduzetništvom, povoljnija geografska pozicija, niži troškovi rada (s izuzetkom Slovenije), niža porezna presija te veličina tržišta (brojnost radne snage i potrošača).

Udio izvoza u BDP-u iznosi više 80% u Slovačkoj, Mađarskoj, Estoniji i Latviji, a u Češkoj, Sloveniji i Bugarskoj više od 70%. Dok je tijekom pet kriznih godina Poljska zabilježila pad udjela u svjetskom izvozu za svega 0,4%, Češka 7,7%, a Slovačke 2,2%, udio hrvatskog izvoza u svjetskom izvozu smanjio se za čak 20%. U istom razdoblju rast udjela izvoza u svjetskom izvozu zabilježile su Bugarska, Estonija, Litva i Latvija, što uključuje relativno siromašne zemlje s nižim troškovima rada. Tijekom krize brojne su zemlje pribjegavale konkurentskoj deprecijaciji s ciljem rasta neto-izvoza, za razliku od Hrvatske koja precjenjuje svoju valutu.

¹ Autorica je redovni profesor na katedri financija na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu

U kontekstu usporedbe s drugim novim članicama EU treba promatrati i podatke o većem rastu robnog izvoza RH za 9% u 2014., odnosno 10,9% u prvih pet mjeseci 2015., koji su svakako pod utjecajem pozitivnih učinaka pridruživanja Hrvatske EU-a.

Izgubiš na mostu – dobiješ na ćupriji

Do ulaska u EU vozili smo vlak na dva kolosijeka – jedan koji je vodi prema sjeverozapadu i drugi jugoistoku. Zbog povijesnih razloga, blizine i ekonomskih sličnosti, robna razmjena bila je znatno razvijena sa zemljama bivše Jugoslavije čemu su pridonosile i pogodnosti slobodne trgovine kroz članstvo u CEFTA-i. Kako je u prvoj polovici 2013. robni izvoz u zemlje CEFTA-e iznosio 20% robnog izvoza, a u znatnoj mjeri oko 20% uključivao izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, upravo su te aktivnosti bile najviše pogođene promjenama nakon ulaska u EU. Dio izvoza poljoprivrednih proizvoda, mesa, mlijeka i mliječnih prerađevina time je potpao pod carinski režim, dok su u slučaju izvoza industrijskih proizvoda carine većim dijelom izbjegnute s jer je početkom 2013. završilo razdoblje kojem su u BiH, Crna Gora i Makedonija trebale ukinuti carine na uvoz industrijskih proizvoda iz EU, odnosno 2014. u slučaju Srbije. Prema podacima DZS-a za prvih pet mjeseci 2015. izvoz u zemlje CEFTA-e iznosi 17,5% robnog izvoza te bilježi tendenciju apsolutnog i relativnog smanjenja.

Međutim, dio Hrvatskih poduzeća imat će u budućnosti drugi vid ekonomske koristi od odnosa sa zemljama CEFTA-e. To je priljev dohotka od ulaganja u preseljenje dijela proizvodnje ili otvaranja dodatne proizvodnje u Srbiji i BiH (zbog nižih troškova proizvodnje), što jasno djeluje na uvoz i može imati nepovoljne posljedice na zaposlenost u Hrvatskoj u slučaju (eventualnog) zatvaranja proizvodnje i nepronalazjenja adekvatne alternative za lokalno pučanstvo. Sve navedeno čini kompleksnijom ukupnu analizu koristi članstva u EU-u i gubitaka zbog izlaska iz CEFTA-e, ali se ipak već sada na makro razini Hrvatska uspješno supstituira izvoz u zemlje CEFTA-e s izvozom na tržišta EU i druga svjetska tržišta.

Bolji status u traženju konkurentskih prilika

Osim toga, povijesna iskustva brojnih zemalja potvrđuju postojanje tzv. gravitacijskog modela u robnoj razmjeni, u kojem blizina tržišta, sličnost ukusa i navika potrošača te drugi faktori „manje udaljenosti“ jačaju vanjskotrgovinsku suradnju među susjednim zemljama – čak i u okolnostima određenih barijera slobodne trgovine. U tom kontekstu za očekivat je da će s većim ekonomskim rastom ekonomija BiH i drugih zemalja jugoistočne Europe, izvoz u tu regiju doći na razinu barem kao prije pristupanja Hrvatske EU-u.

S druge strane, članstvo u EU-u donosi hrvatskim poduzećima bolji status u traženju konkurentskih prilika na europskom i svjetskom tržištu. Na dugi rok to može znatno

pridonijeti rastu izvoza pod uvjetom da se pored razmišljanja u cjenovnim terminima spremno prilagođava izazovima u kvalitativnom i inovativnom smislu. Brojni su uvjeti da se to postigne:

- razvoj novih proizvoda i usluga, uključujući ekspanziju IT sektora i različitih visokotehnoloških proizvoda u skladu s promjenama potražnje i zahtjeva na svjetskom tržištu (a prema tome definirati i upisne kvote u srednje škole i fakultete);
- podupiranje malog i srednjeg inovativnog poduzetništva, razvojem tehnoloških parkova te povezivanje znanja i domaćih inovacija s proizvodnjom u funkciji supstitucije uvoza te rasta izvoza;
- poštivanje normi i standarda visoke kvalitete, poboljšanje referenci poduzeća kroz iskustva u domaćim i međunarodnim projektima, upravljanje kvalitetom i poslovnom izvrsnošću za potrebe stjecanja odgovarajućih certifikata nužnih za izvoz, kao i rast poslovnog ugleda zemlje;
- veća specijalizacija u proizvodnji i pružanju usluga u kojima smo konkurentni i koji neto efektima pridonose rastu BDP-a, uključujući i podršku države u rastu neto-izvoza kroz definiranje normi i kvalitativnih kriterija u javnoj nabavi;
- uključivanje domaćih poduzeća u proizvodne lance stvaranja dodane vrijednosti kroz izvoz dijelova i poluproizvoda za velike i međunarodno prisutne proizvodne sustave u razvijenim ekonomijama te razvoje regionalnih klastera;
- orijentacija na izvoz roba i usluga s većom dodanom vrijednošću i veći stupanj složenosti te veće korištenje domaćih inputa i sirovina umjesto uvoznih;
- povećanje obujma poljoprivredne proizvodnje u kojoj nisu iskorištene kvote EU-u, jačanje tržišno orijentirane poljoprivrede uz favoriziranje ekonomije obujma, kao i veća zastupljenost proizvoda domaće poljoprivrede i prerađivačke industrije u ponudi hotela, restorana i drugih segmenata turističke ponude;
- ulaganje u proizvodnju koja je manje osjetljiva na smjene faza poslovnog ciklusa (kemijska, prehrambena i farmaceutska industrija, IT sektor i dr.).

S obzirom na nižu konkurentnost u robnom izvozu u odnosu na proizvodno orijentirane europske ekonomije, kao i činjenicu da usluge čini gotovo polovicu ukupnog izvoza RH, važne su i kvalitativne promjene uz povećanje efikasnosti u uslužnim djelatnostima. Na prvom mjestu to uključuje turizam (kroz upotpunjenje ponude, produžetak sezone aktivnosti, razvoj zdravstvenog i rehabilitacijskog turizma za građane EU-a) te kopneni, pomorski i zračni prijevoz u kojima Hrvatska ima znatne geografske prednosti koje još uvijek nedovoljno koristi.

Štetna fokusiranost na domaće tržište

U robnoj razmjeni s inozemstvom dominiraju trgovinski odnosi s članicama EU-a na koje se u prvih pet mjeseci 2015. odnosi 66% izvoza te oko 78% uvoza, što se u oba slučaj u najvećoj mjeri (oko 80%) odnosi na zemlje eurozone. U odnosu na isto

razdoblje prošle godine, izvoz u EU veći je 14,6%, a uvoz iz EU-a 9,8%. Međutim, u relativnim terminima to je znatno manje od rasta izvoza na druga tržišta: npr. tržišta zemalja OPEC-a s rastom robnog izvoza za 64%, tržišta azijskih zemalja uz rast 38% i SAD-a s povećanjem 19% – pri čemu se na navedena tržišta zajedno odnosi svega 8,5% robnog izvoza. Europska unija je stoga najvažnije ali nije jedino tržište na koje se domaća poduzeća trebaju orijentirati.

Do recesije 2009. – 2014. i pred samo pristupanje Hrvatske u EU, domaća poduzeća bila su nedovoljno motivirana tražiti prilike za veći plasman robe na tržištima EU-a, SAD-a i Azije. Istodobno, fokusirala su se na domaće tržište te tržišta bivše Jugoslavije na kojima su njihovi proizvodi poznati te su relativno lakše konkurirali drugim domicilnim i stranim proizvođačima.

Fokusiranost na domaće tržište i danas je problem za brojne proizvođače čiji se proizvodni kapaciteti i troškovni opstanak proizvodnje primarno podređuju zahtjevima domaćeg tržišta i najvećih domaćih trgovačkih lanaca, a tek na drugom mjestu mogućnostima izvoza. S druge strane, njihova konkurentna pozicija na domaćem tržištu kontinuirano je ugrožena uvozom te agresivnim nastupom stranih trgovačkih lanaca koji ponudom jeftinije strane robe mijenjaju navike i ukuse potrošača u Hrvatskoj, a u ponudi nedovoljno uključuju robu domaće proizvodnje. Međutim, bez obzira na slabosti, postoje potencijali koji se mogu iskoristiti u dugom roku i gdje upravo povezivanje ponude domaćih proizvođača s domaćim i stranim trgovačkim lancima (koji su prisutni na inozemnim tržištima od Slovenije do Austrije, Njemačke i drugih) i proizvođačima iz drugih zemalja (kroz povezanu proizvodnju) predstavlja mogućnost za buduće povećanje izvoza.

Međutim, jedan od bitnih problema rasta izvoza su ograničeni kapaciteti domaće proizvodnje koji ne mogu zadovoljiti zahtjeve isporuke u ogromnim količinama za velika tržišta, što nas svrstava u lošiju poziciju od velikih europskih ekonomija. U pojedinim izvozno orijentiranim aktivnostima postoji i nedostatak radne snage sa specifičnim kvalifikacijama i vještinama. U strategijama povećanja izvoza stoga je važno povezivanje domaćih i stranih poduzetnika kroz udruživanje u regionalne klastere, kao i jačanje nastupa u pojedinim regijama razvijenih zemalja čije zahtjeve zadovoljavamo količinom, cijenom, kvalitetom i specifičnom ponudom.

Geografska specijalizacija izvoza

Naše najvažnije izvozno tržište tradicionalno je Italija na koju se 2007. odnosilo 19% robnog izvoza RH, odnosno čak 32% tadašnjeg izvoza u EU, ali uz znatan pad izvoza nakon 2009. Udio Italije u robnom izvozu prema podacima za prvih pet mjeseci 2015. iznosi 13,5% i pokazuje tendenciju smanjenja u odnosu na prošlu godinu.

Na drugom mjestu povijesno se nalazila relativno siromašna Bosna i Hercegovina na koju se 2007. odnosilo čak 14% robnog izvoza RH, dok se situacija znatno promijenila posljednjih godina te prema podacima za prvih pet mjeseci 2015.

čini svega 9,8%. U 2014. poziciju drugog izvoznog tržišta preuzela je Njemačka, a u 2015. Slovenija, dok se BiH danas nalazi na četvrtom mjestu i jedino je veliko izvozno tržište s kojim ostvarujemo suficit u robnoj razmjeni.

Uz rast preko 20% u prvih pet mjeseci 2015. u odnosu na isto razdoblje prošle godine, robni izvoz u Sloveniju bilježi udio od 12,5%, dok je 2007. činio svega 8%. Upravo zahvaljujući rastu izvoza u Sloveniju Hrvatska je značajno ojačala izvoz u EU, čemu je svakako pridonio i ulazak najvećeg hrvatskog trgovačkog lanca na slovensko tržište.

Treće izvozno tržište je Njemačka s učešćem 11,6% u robnom izvozu RH. To je nešto više nego u 2007. kada je izvoz u Njemačku iznosio 10%, ali je i dalje potencijal za veći rast jer se radi o zemlji koja predvodi ekonomsku ekspanziju Europe.

Pored Italije, Slovenije i Njemačke na koje se odnosi 56% robnog izvoza u EU, važna europska tržišta su Austrija, Mađarska, UK i Francuska koje čine 23% izvoza u EU. Pri tome sa svim navedenim zemljama s izuzetkom UK (u slučaju kojeg je prema novim podacima ostvaren rast izvoza od 235%) bilježimo znatan deficit u robnoj razmjeni, dok je pokrivenost robnog uvoza izvozom u odnosima s članicama EU na razini 51,5%. S druge strane ukupnu izvoznu poziciju Hrvatske značajno popravljaju turizam u okviru kojega se 92% registriranih noćenja odnosi na strane turiste. Prema podacima za 2014. najveći broj noćenja stranih turista ostvarujemo u slučaju osoba s prebivalištem u Njemačkoj (24%), Sloveniji (10%), Austriji (8,8%), Češkoj (7,5%), Italiji (7,2%) i Poljskoj (6,6%), dok se 86% ukupnih noćenja stranih turista odnosi na osobe s prebivalištem u člancima EU. Međutim, zbog znatnog učinka na robni uvoz upitno je koliko turizam predstavlja neto-izvoznu aktivnost.

Izazovna budućnost

U posljednjih 15 godina Hrvatska je postigla znatan stupanj ekonomske i financijske integracije s članicama EU-u, s nizom pozitivnih i negativnih učinaka. Prekomjerni uvoz nepovoljno je djelovao na domaću poljoprivredu i industriju. Kumuliran je ogromni inozemni dug i još problematičniji golem javni dug, dok je zaduživanje omogućilo rast domaćih cijena, plaća i realnu aprecijaciju domaće valute – s nepovoljnim učincima na konkurentnost izvoza i privlačenje stranih ulaganja u industrijske djelatnosti.

Ulaskom u EU i izlaskom iz recesije otvorena je nova stranica i Hrvatska je dobila priliku za postupne promjene strukture ekonomije uključujući unapređenje poslovne klime i smanjenje troškova proizvodnje te veću orijentaciju na izvoz kao faktor motiviranja domaćih i stranih ulaganja. Određeni pozitivni pomaci u tom smjeru vidljivi su, kako kroz veći rast izvoza, tako i kroz nedavno zabilježena dva značajna procesa vlasničke transformacije velikih domaćih poduzeća u korist ulaska stranog kapitala. Članstvo u EU tako donosi brojne promjene i nove izazove, a o svim domaćim subjektima i nositeljima ekonomske politike ovisi hoće li se opet ponavljati stare greške ili iskoristiti prilika za pametnu integraciju.

Previše propuštenih prilika

Makroekonomski pokazatelji sugeriraju da se od ulaska naše zemlje u EU povećavaju razlike u razvijenosti, produktivnosti i konkurentnosti u odnosu na druge članice – na štetu Hrvatske

Piše: Ivana Maletić¹

Članstvom u Europskoj uniji Hrvatskoj su se otvorile mnoge prilike: jedinstveno tržište s pola milijarde potrošača, sredstva iz EU fondova, povoljni izvori financiranja, mogućnosti razmjene znanja, iskustava, novih tehnologija te poticanja inovacija, istraživanja i modernizacije.

Prije samog članstva prošli smo dugotrajan i zahtjevan proces pristupanja EU. To pred države kandidatkinje stavlja brojne izazove koji se ponajprije očituju u potrebi razvoja institucija te izgradnji administrativnih kapaciteta kako bi mogle uspješno sudjelovati u europskim politikama. Temeljem sustava mjerila koja EU postavlja pred države kandidatkinje stvara se sveobuhvatni okvir kojim se omogućava provedba reformi i njihova održivost. Za postizanje visoke razine i kvalitete prilagodbi, te konvergencije, harmonizacije (ali isto tako i europeizacije u širem smislu) kandidatkinje pored zakonskih, trebaju ispuniti i političke, ekonomske, a posebice administrativne kriterije. Ovi posljednji podrazumijevaju osiguranje stabilnosti institucija i izgradnju administrativnih kapaciteta za ispunjavanje obveza koje proizlaze iz članstva u EU.

Pristupanje i pregovori su vrijeme prilagodbe i usvajanja zajedničkih pravila. Iz iskustva svih država članica, posebno deset odnosno dvanaest iz petog vala proširenja, vrijeme od potpisivanja pristupnog ugovora do članstva koje obično traje godinu i pol do dvije treba iskoristiti za što kvalitetniju integraciju kroz provedbu usvojenih novih pravila i politika te uključivanje u europske procese donošenja odluka kako bi se što bolje iskoristile prednosti članstva od samog početka.

¹ Autorica je zastupnica u Europskom parlamentu; članica je Odbora za ekonomska i monetarna pitanja

Hrvatska je za integraciju imala dvije godine, od 1. srpnja 2011. kada su pregovori završeni do 1. srpnja 2013. kada smo postali država članica. Nažalost, umjesto uspjeha u prvim godinama članstva koji su nam svi u pregovorima predviđali, Hrvatska zbog lošeg upravljanja i nerazumijevanja europskih politika na razini Vlade, niže neuspjehe i umjesto rasta, razvoja i gospodarskog približavanja razvijenim državama članicama dolazi do slabljenja i udaljavanja.

U Hrvatskoj su vrlo potih, gotovo nezapaženo, prošle obljetnice prve i druge godine članstva u Europskoj uniji. Nije se moglo čuti da je provedena sustavna ili bilo kakva druga analiza učinaka članstva, postignutih rezultata, ostvarenja zacrtanih ciljeva. Razlozi za to su brojni, a mogu se svesti na zajednički nazivnik – Hrvatska kao nova država članica nije iskoristila mogućnosti koje su joj se otvorile.

Hrvatska od ulaska u EU divergira te se razlike u razvijenosti, produktivnosti i konkurentnosti u odnosu na druge članice povećavaju u negativnom smislu.

Poražavajuća gospodarska kretanja

Najbolji dokaz za navedeno je analiza makroekonomskih pokazatelja koja pokazuje da kada Europa u prosjeku zabilježi pad on je u Hrvatskoj veći, a kada Europa u prosjeku zabilježi rast on je u Hrvatskoj manji. BDP je u Hrvatskoj u 2014. pao za 0,4 posto, a cijela je Europska unija rasla u prosjeku za 1,4 posto.

Hrvatski dug i deficit rastu puno brže od prosječnog rasta Europske unije

Hrvatski dug i deficit rastu puno brže od prosječnog rasta Europske unije. Tako je dug opće države u Europi od 2012. porastao za 7,7 posto, a u Hrvatskoj za 22,2 posto. Deficit državnog proračuna 2014. u Europi je u prosjeku iznosio 2,6 posto BDP-a, a u Hrvatskoj 6,1 posto BDP-a.

Hrvatska je postala neslavni rekorder Europske unije. Od najvećeg broja kvartala uzastopnog gospodarskog pada (12), preko brzorastućeg duga i deficita do titule prve države članice koja je unatoč kohezijskoj politici uspjela postati neto uplatiteljica u europski proračun tijekom prve dvije godine članstva. Tome se još može nadodati najniži rast izvoza i investicija u prvim godinama članstva, visoka nezaposlenost, visok negativni migracijski saldo, trećina stanovništva koja živi siromašna, 15 posto stanovništva živi na razini bijede i divergiranje u odnosu na EU. Razlozi za neslavne rekorde različiti su i dobro poznati: pasivna i neodlučna Vlada, neprovođenje reformi, nekorištenje EU fondova i drugih povoljnih izvora financiranja, neefikasnost, brojne administrativne prepreke, neriješeni imovinsko-pravi odnosi, niska konkurentnost i produktivnost.

Rezultati istraživanja "Gospodarsko stanje hrvatske nacije sredinom 2015." koje su proveli prof. dr. Slaven Letica, dr. sc. Bartol Letica i prof. dr. Mladen Vedriš, a provedeno je na uzorku od 250 ekonomista, menadžera i znanstvenika prikazuju

kompleksnost razvojne zamke u kojoj se nalazi Hrvatska. Uviđa se kako su industrijska, privredna i gospodarska stagnacija, kao i visoka nezaposlenost, ozbiljni nacionalni razvojni problemi. Zbog toga Hrvatska ne može konkurirati na jedinstvenom tržištu, a sve se može promijeniti jedino kvalitetnim reformskim mjerama kojih nažalost nema.

Formula uspjeha je u teoriji, a i u praksi, mnogih država članica utvrđena te se isto preporučuje i Hrvatskoj: strukturne reforme, investicije i pametna fiskalna konsolidacija.

Dugoročne prognoze Europske komisije za Hrvatsku su poražavajuće: rast između 1,2 posto i 1,8 posto BDP-a u sljedećih pet godina. To znači daljnje siromašenje i odlazak ljudi iz Hrvatske, rast nezaposlenosti, propadanje gospodarstva i divergiranje. Trenutno su po BDP-u u odnosu na prosjek EU-a iza nas samo Rumunjska i Bugarska i to sa snažnom tendencijom da nas uskoro prestignu jer, za razliku od nas, gospodarski napreduju i bilježe veći rast.

Neambiciozni planovi Vlade i pasivnost

Još je gore vidjeti Smjernice ekonomske i fiskalne politike koje je Vlada usvojila na sjednici 30. srpnja 2015. za razdoblje 2016. – 2018.

U Smjernicama nema naznaka niti jedne ozbiljnije promjene i aktivnosti kojima se namjeravaju promijeniti loši trendovi, već se sve samo analizira i konstatira:

- Negativno će na potrošnju kućanstava djelovati poremećaji s tečajem švicarskog franka, ali i deprecijacija kune prema drugim valutama.
- Razduživanje sektora kućanstava kao i spor oporavak na tržištu rada i dalje će ograničavati potrošnju kućanstava.
- Oporavak investicija privatnog sektora bit će i dalje ograničen potrebom razduživanja te restrukturiranja kod brojnih subjekata, kao i potisnutim poslovnim optimizmom uslijed znatne razine neizvjesnosti vezane uz buduće kretanje agregatne potražnje.
- Za mnoga trgovačka društva ostaju problematični izvori, ali i cijena zaduživanja, s obzirom na slabu sklonost ka preuzimanju rizika i posljedično stroge uvjete kreditiranja bankarskog sektora.
- Javne investicije bit će ograničene procesom razduživanja kod mnogih javnih trgovačkih društava, kod kojih se očekuje i preusmjeravanje izvora financiranja na sredstva EU fondova, dok će bruto investicije u fiksni kapital od strane opće države kočiti potreba fiskalne konsolidacije.
- Izvoz roba i usluga bilježit će pozitivne stope rasta u cijelom razdoblju 2015. – 2018. te će, pojedinačno gledano, biti glavni generator gospodarskog rasta.

Projekcija izvoza, osim na očekivanom jačanju inozemne potražnje za domaćim robama i uslugama, počiva i na pozitivnoj strukturnoj promjeni domaćeg izvoznog sektora potaknutoj prije svega pristupanjem zajedničkom tržištu EU. Cjenovna konkurentnost doći će i od blage deprecijacije realnih efektivnih tečajeva.

Naravno da nedostatak mjera i aktivnosti prati i nedostatak rezultata zbog čega Vlada predviđa gospodarski rast u 2016. od svega jedan posto BDP-a, u 2017. 1,2 posto i u 2018. 1,5 posto. Kako mogu biti tako neambiciozni? Stope rasta koje planiraju znače da će Hrvatska do 2018. biti na dnu ljestvice razvijenosti EU država.

Posljedice nečinjenja su nesagledive. Hrvatska je, samo da su se pripreme projekata sufinanciranih iz EU fondova i provedba odvijali po planu zacrtanom još u pregovorima, mogla rasti 2 posto godišnje u 2013. i 2014. Uz to, kada bi se uračunali i pozitivni multiplikativni efekti te stvaranje atmosfere povjerenja koja bi privukla investitore i ohrabrila poduzetnike, pozitivna kretanja bila bi daleko veća.

Loše korištenje EU fondova

Umjesto da iz europskog proračuna dobijemo tri puta više od uplata, mi financiramo razvijene članice. Državni ured za reviziju je u svom izvješću utvrdio da je Hrvatska od 1. srpnja 2013. do 31. prosinca 2014. ukupno uplatila 752 milijuna eura, a od EU smo primili 721,1 milijun eura što je za 30,8 milijuna eura manje od uplate. Vlada je donijela zaključke i javnosti obećavala kako će u 2013. biti ugovoreno preko 600 milijuna eura projekata, a ugovoreno je 149,3 milijuna eura. Isto tako su u 2014. obećavali ugovoriti 1,2 milijardi eura projekata, a ugovorili su svega 450 milijuna eura. Zbog sporosti i neorganiziranosti u obavljanju ovako važnog posla Hrvatska će već u 2016. i 2017. izgubiti prve stotine milijuna eura. Vlada kontinuirano realizira u državnom proračunu svega 60 posto planiranih EU projekata, a rebalansima svake godine smanjuje upravo plan realizacije EU sredstava i tako „štedi“ na razvojnom potencijalu za Hrvatsku. Najveći neuspjeh je upravo 2014. godina kada je trebalo doći do znatnijeg rasta. Realizirano je svega 40 posto odnosno 1,2 milijarde kuna od prvotnog plana koji je iznosio 2,9 milijardi kuna.

Promatrači, a ne aktivni sudionici

Još jedna propuštena prilika odnosi se na dobro i kvalitetno pozicioniranje u procesu odlučivanja u Europskoj uniji tzv. komitologija. U pravilu države ne utječu samo s jedne razine i u jednoj instituciji npr. Europskom parlamentu. Nacionalni interesi definiraju se po načelu partnerstva. Dakle, odgovorne institucije (ministarstva) definiraju ih u suradnji sa znanstvenicima, neprofitnim organizacijama, poduzetnicima, socijalnim partnerima i svim ostalim zainteresiranim stranama. S tako utvrđenim i usuglašenim stavovima predstavnici institucija trebali bi sudjelovati u raspravama u radnim

skupinama formiranim na razini Europske komisije koja definira prijedloge propisa i odluka. Propisi i odluke se nakon toga prosljeđuju Vijeću (ministrima država članica prema područjima njihove odgovornosti) i Europskom parlamentu. Ako se na toj razini želi nešto mijenjati bilo bi važno da se u koracima prije, kada su se prijedlozi formulirali na razini Europske komisije, vidi kako je država članica imala drugačiji stav za koji se sad pokušava izboriti na razini ovih institucija. Često se dogodi da pojedine organizacije iz Hrvatske traže od zastupnika u Europskom parlamentu da amandmanima promijene određene prijedloge pristigle iz Komisije i Vijeća. Kako je za to potrebna većina zastupnika u Parlamentu, naših jedanaest predstavnika nije dovoljno za obranu nacionalnih interesa te se naravno traži podrška kolega zastupnika iz drugih država članica. Oni se u pravilu informiraju u nadležnim institucijama u svojim državama i ako dobiju povratnu informaciju da to pitanje Republika Hrvatska u ranijim procesima nije otvarala i da smo se sa svim slagali, naravno da ostaje mala vjerojatnost da će na samom kraju procesa odlučivanja podržati naše nove ideje.

Neodgodiva promjena ponašanja

Opisani propusti pokazuju da uspjeh ne dolazi sam po sebi i činjenicom da je država postala članica Europske unije. Prilike je potrebno znati iskoristiti, a prijetnje i opasnosti izbjeći. To je moguće samo s puno rada i provedbom dobro osmišljenog programa reformi usmjerenih gospodarskom rastu i stvaranju radnih mjesta.

Specifične preporuke za Hrvatsku u okviru Europskog semestra za 2015. preslika su onih iz 2014. Europska komisija je ponovno preporučila hrvatskoj Vladi da poduzme konkretne i hitne mjere s ciljem reformiranja tržišta rada i mirovinskog sustava, restrukturiranja javnih trgovačkih društava, poboljšanja upravljanja proračunom i smanjenja poreznog i administrativnog pritiska na poduzetnike. Neke države sebi možda i mogu priuštiti nereagiranje na preporuke, ali Vlada u Hrvatskoj bi trebala biti svjesna ozbiljnosti situacije i da odgađanje u budućnost ne može pomoći državi koja bilježi sve veći negativni migracijski saldo i u ogromnom je tehnološkom i inovacijskom zaostatku za ostalim članicama.

Formula uspjeha su strukturne reforme, investicije i pametna fiskalna konsolidacija. Navedeno treba razumjeti i znati provesti u praksi. Potrebno je poznavati sustav u svojoj državi te imati viziju i konkretan plan rješenja.

Strukturne reforme obuhvatit će ključna područja, stavljajući u prvi plan učinkovitost i kvalitetu pružanja usluga građanima i poduzetnicima. Tako će se mijenjati obrasci rada u državnoj upravi, javnim trgovačkim društvima, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, obrazovnom i znanstvenom sustavu (usklađivanje

**Formula uspjeha
su strukturne
reforme,
investicije i
pametna fiskalna
konsolidacija**

s potrebama tržišta rada), zdravstvenom sustavu i sustavu socijalnih naknada, mirovinskom sustavu (mirovine se neće smanjivati jer su u usporedbi s drugim državama preniske, ali jačanjem gospodarstva i kroz poticajne mjere mijenjat će se struktura i dob umirovljenika), pravosuđu, javnim financijama, upravljanju državnom imovinom.

Pametna fiskalna konsolidacija vezana je uz uspješno korištenje EU fondova i provedbu projekata, a ne rezanje proračuna na stavkama EU projekata što se zadnje tri godine kontinuirano i u velikom postocima događa. Više prostora potrebno je ostaviti za kapitalna ulaganja i razvojne projekte, osobito u znanosti, razvoju industrije, poduzetništva i poljoprivrede. Uštede će se ostvariti temeljem bolje organizacije rada i provedbom reformi, uvođenjem ciljanih i učinkovitih socijalnih naknada i subvencija. Na prihodnoj strani jednostavniji i stabilan porezni sustav uz povećanje učinkovitosti i poticajno proširivanje porezne baze rezultat će rastom. Daljnja povećanja poreznog opterećenja ili uvođenje novih poreza nisu prihvatljiva.

Investicije moraju biti dobro strukturirane i povezane sa strateškim dokumentima na lokalnoj i nacionalnoj razini, praćene prezentacijama i aktivnostima usmjerenim na privlačenje potencijalnih investitora. Karte investicija po županijama, gradovima i općinama s detaljnim objašnjenjima troškova i svih koraka do realizacije investicije moraju biti pripremljene i dostupne javnosti. Jačanje tržišta i potencijala za financiranje kroz rješavanje problema prezaduženosti poduzetnika i pojedinaca jedan je od prioriteta.

Samo predanim i kontinuiranim radom na svim ovim područjima te uz aktivno sudjelovanje i povezivanje sa svim državama članicama kroz institucije Europske unije, Hrvatska može započeti graditi novu budućnost uspješne i prepoznatljive članice.

EU: Zajednica država, a ne zajednička država

Uočljivi su proturječni procesi europeizacije sve većeg broja političkih pitanja, ali i trend renacionalizacije pravnih instituta EU-a. U znatnoj su mjeri to posljedica duge financijske i ukupne ekonomske krize.

Piše: **Tonino Picula**¹

Nakon višestapnog raspada SFRJ na političkoj karti Europe pojavilo se 4.000 km novih međudržavnih granica, a postjugoslavenska tranzicija još uvijek traje i proizvodi političke, gospodarske, socijalne i psihološke učinke. Raspad socijalističke Jugoslavije ostavio je duboke posljedice koje će se još dugo osjećati u međunarodnim odnosima.

Tokom pregovora o članstvu, Hrvatska je morala zatvoriti 35 pregovaračkih poglavlja, zadovoljiti oko 400 mjerila i usvojiti 1.503 zakona kako bi postala dijelom zajedničke pravne baštine Europske unije. Naša euro-priča bila je posebno složena jer se priprema za podnošenje kandidature i pregovori nisu vodili u okviru uobičajene rutine primanja novih članica nego u sjeni sve zaoštrenijih rasprava o funkcioniranju i budućnosti same Unije.

Osim navedenog, Hrvatska je prva zemlja primljena u članstvo EU nakon stupanja na snagu Lisabonskog sporazuma. Međutim, čini se kako je 1. srpanj 2013. godine bio i točka susreta dviju dugogodišnjih kriza; one europske i naše hrvatske.

Europska unija treba adekvatan odgovor na krizu u kojoj se našao najznačajniji projekt u povijesti kontinenta: rješenja se traže negdje između sučeljenih polova; puna unija koja uključuje još više ovlasti i novo proširenje ili resetiranje na limitiraniju zajednicu asimetričnog partnerstva?

¹ Autor je zastupnik u Europskom parlamentu; član je Odbora za vanjske poslove i Pododbora za sigurnost i obranu

Tri grupe problema

Složenost dileme razložio bih preko tri temeljne grupe problema:

a) problemi unutarnjeg funkcioniranja – euro, Schengen – reflektiraju krizu neadekvatno dizajnirane monetarne unije odnosno sasvim plitku Zajedničku sigurnosnu i obrambenu politiku ili krizu Unije kao projekta u cjelosti? Slažem se sa stajalištima da na krizu treba odgovoriti s više, a ne s manje Europe – ali kakve Europe?!

Da li ćemo se u suprotnom sjećati Lisabonskog ugovora kao vrhunca napora da se EU integrira u funkcionalnu pravno-političku cjelinu? Vjerujem da je puka koincidencija što su Lisabonski sporazum i globalna financijska kriza vršnjaci.

Ipak, u pitanje se sve više dovode zajednički uspjesi kao što su otvorene granice i sloboda putovanja.

Vidim proturječne procese; europeizaciju sve većeg broja političkih pitanja, ali i trend renacionalizacije pravnih instituta EU-a. Mislim da je kod tih pokušaja dobrim dijelom riječ o posljedici duge gospodarske i financijske krize. Nakon big bang proširenja EU-a uslijedio je oživljavanje novog/starog europskog nacionalizma.

Ne treba vidjeti ništa loše u načelu “na europskoj razini kada je nužno, na nacionalnoj kada je moguće.” Medjutim, 54 područja obuhvaćena aquisom za koje se traži povratak odlučivanja na nacionalnu razinu dio su prostora u kome drugačije političke inicijative vide drugačiji poželjan ishod.

Jačanje europskoga identiteta

Takve inicijative žele ojačati europski identitet preko konzumacije sve većih ovlasti EP (gotovo 100 novih ovlasti) nasuprot inicijativa koje teže ponovo povjeriti ovlasti nacionalnim zakonodavcima.

Integrističke inicijative predlažu i buduće financiranje EU učiniti što neovisnijim o članicama tako da Unija stekne pravo prikupljanja nekih vrsta poreza ili naplate kazne za kršenja europskih propisa.

Na drugom dijelu političkog spektra kaže se kako je san svakog današnjeg politički aktivnog euroskeptika, pogotovo britanskog, da u istu rečenicu strpa EU, imigraciju i socijalnu skrb.

Središte ovih rasprava mora poći od temelja trenutnog stanja stvari; EU je još uvijek zajednica država, a ne zajednička država. ZVSP pa i ZSOP su vječito u izgradnji; obrana je najslabiji aspekt europskih integracija. Na drugom dijelu integracijskog raspona je monetarna politika s jedinstvenom valutom.

b) odnosi prema susjednim područjima (Sjeverna Afrika, Rusija, Istočna Europa, Kavkaz, Bliski istok, Balkan):

Danas vidimo kako su masovni pokreti i zahtjevi za demokratizacijom autoritarnih režima u Sjevernoj Africi i Bliskom istoku bili, uglavnom, uvod u nove i obnovljene sukobe. Još gore, zbivanja u mnogim državama tog velikog područja produljila su listu tzv. failed states. Nakon ohrabrujućeg arapskog proljeća uslijedila je po mnogima radikalna – islamska zima.

Erozija solidarnosti

Napadi radikalnih islamista zajedno s gospodarskom i socijalnom nesigurnosti vode eroziji političke sredine u članicama EU koja je jamac društvene stabilnosti. S druge strane, progonjeni ljudi, postaju u mnogim sredinama sve odbojniji, a njihova prava sve oskudnija. Primjetan je osobito egoizam novih članica EU-a iz srednje i istočne Europe jer ne mogu koegzistirati dvije vrste solidarnosti, jedna kada treba zaštititi istok EU-a od ruskih posezanja i druga u slučaju raspodjele izbjeglica.

A rat u Ukrajini postao je, nema sumnje, mjenjač igre u sustavu europske i globalne sigurnosti. U slučaju daljnjeg pogoršanja ekonomske i sigurnosne situacije u Ukrajini može se očekivati i val izbjeglica s europskog istoka.

c) kriza multilateralnih organizacija i kriza multietničkih zajednica

Nove generacije prijetnji globalnoj sigurnosti diktiraju potrebu za revizijom sustava kolektivne sigurnosti dogovorenog u San Franciscu 1944. Već je jednom prilagođen okolnostima 1975. sporazumom iz Helsinkija (KESK, kasnije OESS). Ironično izgleda to što je stalna članica VS UN (Rusija) napala nedavnog predsjedavajućeg OESS-a (Ukrajinu).

Militarizacija politike nekih članica

Poput ostatka međunarodne zajednice, i EU je bila znatno djelotvornija kada je u Europi trebalo priznavati nove koherentnije državne zajednice (Crna Gora, Kosovo) nego kada je postojeće složene države trebalo učiniti funkcionalnima (BiH, Cipar, Moldavija).

Ali multilateralna diplomacija i dobro funkcioniranje multilateralnih organizacija nije moguće bez poštivanja multikulturnog koncepta u društvima zemalja članica, te bez uvođenja novih modela integracija svih manjinskih zajednica od etničkih, vjerskih do rodnih. Utoliko se ne smije glavu okretati od primjetne militarizacije politike u jednom broju članica, povlačenja liberalnih vrijednosti ili čak pokušaja kriminalizacije pružanja humanitarne pomoći izbjeglicama.

Još jedna usporedba; važno je primjetiti kako se međunarodna percepcija Hrvatske radikalno mijenjala u zadnjih 25 godina. Kronološki možemo govoriti o jugoslavenskoj, ratnoj i europskoj Hrvatskoj. Ali čini se da živimo u periodu već trećeg resetiranja međunarodnih odnosa u posljednjih četvrt stoljeća, nakon pada komunističkih režima u srednjoj i istočnoj Europi, pojave američkog unilateralizma kao posljedice zbivanja 11. rujna 2001. i najnovijeg nakon izbijanja globalne, ne samo, financijske krize.

Naravno, kao nakon svakog velikog političkog potresa puno je više pitanja nego jasnih odgovora.

Prvo može biti, koji politički, sigurnosni i ekonomsko-socijalni faktori danas određuju položaj EU-a na globalnoj razini? Ovo je svakako vrijeme osporavanja EU-a izvan njenih 15.000 km dugih vanjskih granica, ali i razdoblje ozbiljnog preispitivanja i unutar EU-a. O profilu EU-a govori da pored svega sedam posto svjetskog stanovništva, Unija stvara čak 25 posto svjetskog BDP-a i pedeset posto svjetskih socijalnih transfera. Danas je zajedničko tržište EU-a najveće na svijetu; 21 milijun europskih tvrtki proizvede godišnje 13,5 trilijuna eura nove vrijednosti. EU je najveći trgovinski partner za čak 80 država u svijetu dok su SAD samo za njih 20.

Vlasnici vlastitoga razvitka

EU zapravo živi između jačanja svoje kohezije i razvoja unutarnjih kontradikcija.

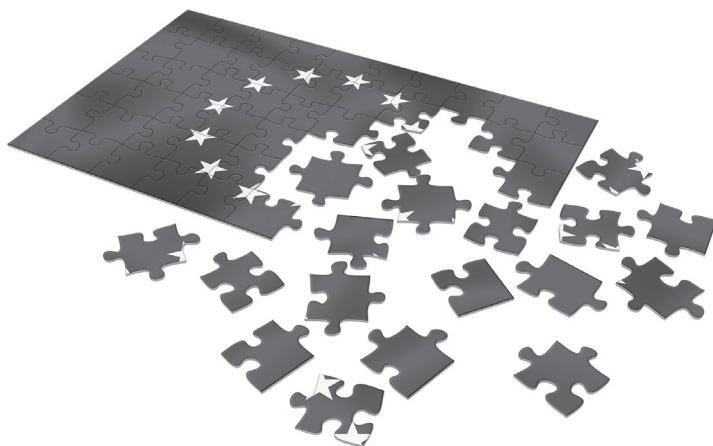
Zbog svega toga, ulazak u EU, naravno, nije bio niti može biti kraj nacionalne povijesti kako bi mogao uskliknuti neki domaći Francis Fukuyama; dapače, nakon ulaska otvorila su se neka potpuno nova "poglavlja". Ako smo i prenijeli dio suvereniteta u EU, nismo i ne smijemo prenijeti svoju temeljnu odgovornost prema Hrvatskoj i njenoj budućnosti. Zato ne treba pitati kako nam je u EU-a, nego kako živimo u Hrvatskoj kao članici EU-a. Jer mi, u najvećoj mjeri, trebamo biti vlasnici vlastitog razvoja!

Danas kada je EU raspeta između integracijskih i disolucijskih procesa, treba učiniti sve da nas centrifugalne sile mogućih strukturnih prilagodbi EU ovoj krizi, brzo poslije ulaska, ne zatvore u neku pasivniju, "drugou klasu" zemalja članica.

Jer mnogo toga ostaje neriješeno u europskoj priči; od konačnih vanjskih granica do unutarnjeg ustroja. EU traga i dalje za identitetom koji nadržava statističke veličine i gospodarske pokazatelje. Postavljaju se pitanja o Europi građana, Europi regija, Europi nacija, a sve dileme u osnovi

odražavaju bojazan od birokratiziranja organizacije ili pretvaranja EU u Europu elita. EU mora ostati zajednica otvorena za nove članice i nove inicijative. Ne smije doći do podjele na središnje i periferne zone. Njena politička, gospodarska i kulturološka uvjerljivost treba biti ravnomjerno raspoređena.

**EU mora ostati
zajednica
otvorena za nove
članice i nove
inicijative**

Budući da je s Hrvatskom EU dobila još dužu vanjsku granicu sa zahtjevnim susjedstvom na Zapadnom Balkanu, naša zemlja svoju poziciju mora optimizirati kao posrednik i zagovornik Europe koja još neko vrijeme sasvim sigurno neće postati Unija. Predviđanja govore da niti jedna zemlja na JIE neće biti spremna za članstvo prije početka iduće decenije. Hrvatski pregovarački know how stečen tijekom zahtjevnih pregovora, kao i osobito tranzicijsko iskustvo, mogu biti odličan komunikacijski softver

Rješenje za regionalne tenzije

Kao član vanjskopolitičkog odbora Europskog parlamenta – AFET-a – te voditelj Izaslanstva Europskog parlamenta za BiH i Kosovo, želim dokazati da je proširenje EU na Hrvatsku rješenje i za regionalne tenzije jer regionalni ambijent nije jednostavan; počela je neizvjesna rekonstrukcija političkog sustava u BiH, traju složeni pregovori Prištine i Beograda, a tranzicijska pitanja u Makedoniji i Albaniji ostaju traumatično otvorena.

U našem nacionalnom interesu je ne samo stabilnost europskog jugoistoka nego i njegova budućnost u EU-u. Hrvatska će dovršiti procese svoje ukupne tranzicije u trenutku kada svi njezini susjedi budu dio EU-a. Zbog toga bi jaka regionalna politika pomogla Hrvatskoj.

Hrvatska ima višestruku regionalnu pripadnost koja nalaže odgovornost za vođenje integrirane višedimenzionalne vanjske politike. Na primjer, hrvatski jadranski prostor Europi je uvijek bio najpoznatiji. Tako je još od antičkih vremena, preko renesanse, do danas. Ali ulaskom u EU i sredozemna dimenzija Hrvatske dobiva dodatno na značaju. Osim toga, valja voditi računa i o nedovoljno korištenoj geopolitičkoj činjenici da je Hrvatska jedina zemlja koja istodobno izlazi na Sredozemlje i Dunav.

Međutim, nakon dvije godine članstva u EU još uvijek se nosi s istim ili sličnim izazovima kao i Hrvatska izvan EU-a. Danas, ipak, za njihovo rješavanje na

raspolaganju imamo niz alata koji nam ranije nisu bili dostupni. Ali kao što nije bilo ničega rutinskog u procesu pristupanja zemlje EU-u, tako su i već prve godine članstva pokazale da nema rutine ni u konzumaciji članstva: slučaj Perković je samo najzvučniji primjer, ali tu je i ulazak u sustav proračunskog nadzora i razrada mehanizama za povlačenje sredstava iz EU fondova.

Bruxelles očekuje racionalnije sugovornike

Treba nam posve novi fokus ne samo za vanjsku nego za ukupnu politiku. Kao što demokratske promjene početkom devedesetih nisu samo homogenizirale ljude u zahtjevima za državnom samostalnosti, nego su i otvorile mogućnosti raznolikog političkog izražavanja, tako je i ulazak zemlje u EU ponovo otvorio niz tzv. identitetskih pitanja oko kojih očito ne postoji društveni konsenzus.

Kao zastupnik u Europskom parlamentu nastojim objediniti važne dimenzije politike; zagovaranje konkretnih hrvatskih projekata i promoviranje vrijednosti koje su stvorile europsko zajedništvo. Kada europski stratezi razmišljaju o poziciji i perspektivi Hrvatske, naravno, da primjećuju brojne naše slabosti, ali one nisu osobito politički relevantne. Hrvatska je samo jedan od bolesnika koji leži na ekonomskom odjelu bolnice Europske unije. Međutim, nitko ne dovodi u pitanje isplativost primanja Hrvatske kao 28 članice Europske unije zbog njenih donedavno loših gospodarskih pokazatelja. Za te probleme rješenja ipak postoje. Europska unija očekuje s hrvatske strane racionalne sugovornike s kojima može drugačije komunicirati nego s problematičnim jer Bruxelles danas ima posla sa svakavim partnerima. Hrvatska nije kao današnja Mađarska, Grčka ili Velika Britanija koje, svaka na svoj način, pritišću teško dogovorene mehanizme suradnje u okviru postojeće EU-a.

Vukovar poželjno sjedište institucije EU-a

U politici često prednost ima onaj tko pokreće inicijative. Hrvatska može i mora uskladiti svoje ambicije s općeuropskim vrijednostima i interesima. Volio bih, recimo, da održivo jačanje europskog zajedništva u budućnosti predvidi smještanje neke EU institucije u – Vukovar.

Više je razloga za taj prijedlog. Vukovar je multietnička sredina, odnosno etnički kompozit ne samo većinskih Hrvata i manjinskih Srba po čemu je poznat, nego i drugih naroda čije su matične države uglavnom članice EU-a. Vukovar je postao simbol najgoreg ratnog stradanja u Europi u vrijeme kada je EU već četrdeset godina proizvodila mir i suradnju između itekako sukobljenih naroda tokom dvadesetog stoljeća. Vukovar je grad na Dunavu, najdužoj europskoj rijeci, što je direktna zemljopisna poveznica velikog broja članica EU i onih koje će to u neko vrijeme postati. Izbor Vukovara bio bi izraz podrške politici daljnjeg proširenja EU-a na Zapadni Balkan tj. prostor koji je već gotovo zaokružen članicama EU-a.

Nedovoljno iskorišteni učinci članstva

Nedavno izvješće Europske komisije o prihodima i rashodima europskog proračuna do kraja 2014. pokazuje da je Hrvatska po korištenju fondova na samom dnu EU-a. Odgovornost je Vlade da se u narednim godinama bolje iskoriste ponuđene mogućnosti

Piše: mr. sc. Andrej Plenković¹

Pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji 1. srpnja 2013. okončan je dvadesetogodišnji proces tranzicije i transformacije te je ostvaren strateški cilj pozicioniranja Hrvatske u euroatlantskim integracijama. Nakon dvije godine članstva hrvatsko društvo se postupno identificira s pripadnošću Europskoj uniji, koja čini 7% globalne populacije, 25% BDP-a i 50% socijalnih prava. Hrvati po svom povijesnom i kulturnom naslijeđu te kršćanskim identitetom i vrijednostima pripadaju zajednici europskih naroda.

Prioritetni cilj članstva u Europskoj uniji je poboljšanje gospodarskog i socijalnog standarda naših građana. Međutim, oni još nisu u potpunosti osjetili prave koristi od članstva.

Hrvatska je postala članica 2013. kada je Unija prolazila kroz razdoblje oporavka nakon najteže financijske i gospodarske krize u svojoj povijesti. Zbog toga su se na testu našla ne samo pitanja dugoročne razvojne perspektive, nego i solidarnosti, povjerenja i odgovornosti članica u eurozoni, ali i Schengenskoj zoni. Dovedeno je u pitanje povjerenje građana u europski projekt, što se na općim izborima potvrdilo do sada najvećom podrškom antisistemskim i antieuropskim strankama. To su kontekstualni razlozi zbog kojih hrvatski građani nisu odmah osjetili pozitivne učinke članstva, za razliku od zemalja srednje i istočne Europe pri proširenju EU-a 2004.

¹ Autor je zastupnik u Europskom parlamentu; potpredsjednik je Odbora za vanjske poslove

Takve specifične okolnosti ne opravdavaju Vladu što je propustila iskoristiti članstvo kao dodatnu vrijednost za gospodarski rast u zemlji. Hrvatska je treća najslabije razvijena država u EU-u s BDP-om ispod 60% u odnosu na prosjek Unije, a ujedno je treća po nezaposlenosti. Vlada je preuzela vođenje zemlje nakon što je prethodna HDZ-ova Vlada uspješno okončala pristupne pregovore i potpisala Ugovor o pristupanju. Nažalost, nisu se identificirali s tim postignućima. Već dva dana prije članstva, usvajanjem tzv. "lex Perković" pokušali su izigrati dogovorena pravila i time prikazali Hrvatsku kao nevjerodostojnog partnera.

Neefikasnost „pojela“ novac

U prepristupnom razdoblju često sam kao državni tajnik za europske integracije isticao kako cilj Hrvatske treba biti da za svaki uplaćeni euro povučemo dva i pol iz europskih fondova. Redistribucija proračunskih sredstava EU-a najznačajniji je mehanizam solidarnosti zajednice jer omogućuje članicama koje su manji proračunski platiše da koriste veća sredstva i ravnomjerno se razvijaju s bogatijim članicama. Politička je i operativna odgovornost Vlade što Hrvatska nije znatnije

iskoristila europska sredstva. Nedavno izvješće Europske komisije o prihodima i rashodima europskog proračuna do kraja 2014. pokazuje da je Hrvatska po korištenju europskih fondova na samom dnu EU-a. Povukli smo 584,3 milijuna eura, što je za 173,6 milijuna eura više od uplata. To ukazuje da su naši prihodi iz europskog proračuna tek 1,36 puta veći od rashoda, a ukupna razlika iznosi samo 0,42 posto BND-a, što je najmanje među tranzicijskim članicama EU-a. Da bi se osjetila razvojna dimenzija europskog proračuna, Vlada treba puno brže pripremati projekte i povlačiti sredstva. Zbog pravila N+3, koje predviđa da se sredstva ugovorena u jednoj godini moraju potrošiti u naredne tri, Hrvatskoj prijete gubitak sredstava u 2016. i 2017. Razlozi za preslab apsorpcijski kapacitet europskih fondova su višestruki. Vlada je olako

shvatila cjelokupni proces pripreme projekata, a niz stručnjaka u javnoj upravi koji su radili na europskim projektima i koordinaciji europskih poslova otišao je s ranijih dužnosti ili su zamijenjeni. Ostale manjkavosti su slabi administrativni kapaciteti, loše upravljanje i koordinacija sustava, te nedostatna financijska potpora lokalnim jedinicama u pripremi i sufinanciranju projekata.

Potpisivanjem Partnerskog sporazuma RH s Komisijom krajem 2014. donesen je glavni plansko-programski dokument za korištenje strukturnih i investicijskih fondova u razdoblju 2014. – 2020. Hrvatskoj će iz proračuna EU do 2020. na raspolaganju biti 11 milijardi eura za rast, zapošljavanje, ruralni razvoj, poljoprivredu i ribarstvo, infrastrukturu, energetiku i inovacije. Radi se o iznosu od gotovo 2/3 nacionalnog

**Da bi se osjetila
razvojna
dimenzija
europskog
proračuna, Vlada
treba puno
brže pripremati
projekte i povlačiti
sredstva**

proračuna što je prilika za gospodarski rast po većim stopama od trenutnih 0,5%. Istekom sedmogodišnjeg razdoblja, bit će vidljiva prava računica članstva. Bitno je da se Vlada snažnije založi i za sufinanciranje strateških projekata poput izgradnje Pelješkog mosta ili LNG terminala na Krku, koji se nalazi i na listi Europske strategije energetske sigurnosti.

Nedopustivo je da više uvozimo nego izvozimo

Znatan dio sredstava namijenjen je poljoprivredi i ruralnom razvoju. Domaćim poljoprivrednicima određena su izravna plaćanja 373 milijuna eura godišnje. Usvajanjem Programa ruralnog razvoja, Hrvatskoj će biti dostupno 2,38 milijarde eura za modernizaciju poljoprivrede. Šteta je da je Vlada više puta morala dorađivati Program prije nego što ga je Komisija prihvatila. Zbog toga su poljoprivrednicima bila uskraćena izravna plaćanja, a niz projekata kasni s provedbom. Sedmogodišnji okvir treba poslužiti da se domaća poljoprivreda stavi u funkciju proizvodnje, jer je neodrživa situacija da smo znatno veći uvoznik hrane, nego izvoznik.

Inicijativa predsjednika Komisije Jean Claude Junckera o mobiliziranju 315 milijardi eura javnih i privatnih ulaganja trenutno je najveći projekt zapošljavanja u EU-u. Cilj je potaknuti investicije privatnog kapitala kroz projekte koje će odobravati neovisno tijelo kriterijem isplativosti, a ne po nacionalnim kvotama. Na Vladi je da predstavi prioritetne, ali i realne projekte usmjerene na energetske i prometni razvoj, mala i srednja poduzeća te istraživanje i razvoj. Prvotni podnesak Komisiji od 77 projekata reduciran je na svega 13 koji bi mogli ispuniti kriterije. Iznimno je dobro što se među prvim odobrenim projektima nalazi nadogradnja Zračne luke Dubrovnik, vrijedna 246 milijuna eura.

Prekomjerna makroekonomska neravnoteža

Nakon posljednje dubinske analize Europske komisije, utvrđeno je da je Hrvatska u petoj kategoriji prekomjernih makroekonomskih neravnoteža, što podrazumijeva odlučnu političku akciju i specifični monitoring. Još se nije dogodilo da neka članica prijeđe u šestu kategoriju, odnosno u korektivni postupak. Hrvatska je taj scenarij izbjegla podnošenjem Nacionalnog programa reformi, ali će dalje ovisiti o uspješnosti provedbe reformi. U sklopu Europskog semestra Hrvatska mora koordinirati gospodarske i fiskalne politike unutar EU. Predmet stalnih preporuka Komisije su bolja kontrola proračunskih rashoda, provedba zakona o fiskalnoj odgovornosti – koji je usvojila HDZ-ova Vlada – reforma tržišta rada, smanjenje i depolitizacija administracije, transparentnost javne nabave, reforma zdravstva, efikasnost pravosuđa, decentralizacija i smanjenje parafiskalnih nameta.

Izostanak strukturnih reformi u protekle tri godine, nakon konsolidacije gospodarstva 2011., prouzročio je gospodarski pad 12 kvartala zaredom i veliko povećanje javnog

duga na 87,7% BDP-a (krajem 2011. godine on je iznosio 44% BDP-a) što svrstava RH među članice s najbrže rastućim javnim dugom. Zato je nedavno kreditna agencija Standard&Poor snizila izgled kreditnog rejtinga Hrvatske iz stabilnih u negativne. Vlada ne uspijeva kontrolirati proračunski deficit, koji iznosi 5,7%, unatoč pokrenutoj proceduri prekomjernog manjka. Pokušaji Vlade da i prilikom srpanjskog saborskog izvješća o izvršenju proračuna u 2014. prikriju stvarni deficit ne može uvjeriti Komisiju da se reforme provode.

Porast hrvatskog izvoza nakon članstva

Članstvo u EU očekivano je pomoglo našim izvoznicima kojima se otvorio ulaz na europsko tržište od 507 milijuna stanovnika. Hrvatski robni izvoz na kraju 2014. bio je za 8,7% veći nego u 2013. Tome je pridonio i porast izvoza za 12% u zemlje EU, koje čine 64% ukupnog izvoza RH. I nakon članstva najsnažniji trgovinski partneri RH su Italija, Slovenija i Njemačka. Unatoč pozitivnom trendu, izvoz pokriva manje od 2/3 uvoza. Tu je prostor za Vladu i gospodarsku diplomaciju da snažnije doprinesu otvaranju novih tržišta izvoznicima u zemljama EU.

**Hrvatski
zastupnici
inzistirali su u EP
na zadržavanju
tradicionalnog
opsega trgovine**

Premda se ulaskom u EU očekivao negativan efekt na trgovinu sa zemljama CEFTA-e, u 2014. zabilježen je rast izvoza za 11,5%, od toga najviše prema Crnoj Gori, Srbiji i Moldaviji. Posljedice su se osjetile u trgovini s BiH, koja je vratila više carinske stope za hrvatske proizvode. Hrvatski zastupnici inzistirali su u EP na zadržavanju tradicionalnog opsega trgovine. Stoga je usvojena i preporuka da BiH što skorije zaključi protokol na Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju koji bi uzeo u obzir članstvo Hrvatske u EU-u.

Značajni poticaj većoj trgovinskoj razmjeni i gospodarskom rastu u RH pridonijet će usvajanje Partnerstva za transatlantsku trgovinu i ulaganja između EU-a i SAD-a. TTIP-om će se poništiti ili znatno sniziti troškovi i druge prepreke hrvatskih izvoznika koji žele plasirati svoje proizvode na tržište SAD-a. Očekujem da resorno ministarstvo uskoro izradi studiju o cjelovitom utjecaju TTIP-a na hrvatsko gospodarstvo. A ujedno je potrebno je inzistirati i na ukidanju viznog režima za hrvatske građane.

Postpristupni ciljevi: Schengen i eurozona

Točno dvije godine nakon članstva 1. srpnja 2015. Hrvatska je aplicirala za ulazak u Schengensku zonu. Pristupanje Schengenu važan je postpristupni cilj za snažniju integraciju u EU. Pozitivne efekte osjetit će trgovinska razmjena i turizam, a hrvatski građani slobodno će se kretati bez zaustavljanja na graničnim prijelazima. Hrvatskoj predstoji proces evaluacije koji obuhvaća niz aspekata Schengenske pravne stečevine

– učinkovita kontrola granica, policijska i pravosudna suradnja te Schengenski informacijski sustav. Odluku o primanju u Schengen članice donose konsenzusom. Trenutna kriza zbog priljeva ilegalnih imigranata i rastuće pojave terorizma unutar i izvan Unije ne ide u prilog širenju Schengenske zone, a za Hrvatsku je izazov i što se nalazi na vanjskim granicama Unije. Stoga je velika odgovornost na Vladi da brže koristi 120 milijuna eura koliko je već stiglo u proračun iz EU-a za jačanje kapaciteta, kako bi RH što prije pokazala partnerima da je pripremljena za Schengen.

Hrvatski građani sve više koriste slobodu kretanja u EU-u. Prva faza prijelaznog razdoblja za naše radnike završila je 30. lipnja. Dobro je što je većina zemalja poput Njemačke ukinula ograničenja pristupa svom tržištu. Ostalo je tek 5 članica koje privremeno zadržavaju ograničenje pristupa. O ovom pitanju apelirao sam na Vijeće da pošalje jasnu poruku članicama kako ne postoje razlozi za uskraćivanje slobode kretanja hrvatskim državljanima.

Drugi važan postpristupni zadatak na koji se RH obvezala je pristupanje Ekonomskoj i monetarnoj uniji. Naša ekonomija iznimno je povezana s privredama zemalja eurozone, te bi uvođenje eura pozitivno utjecalo na konkurentnost i rast domaćeg gospodarstva. Strateški pristup treba biti dostizanje Maastrichtskih kriterija koji se odnose na inflaciju, proračunski deficit, javni dug, dugoročne kamatne stope i stabilnost tečaja. Očito je da je ovoj Vladi najveća prepreka izraditi strategiju smanjivanja javnog duga na 60% BDP-a i proračunskog deficita na 3%.

Shematski prikaz Semestra EU

Jamstvo za veći prosperitet mladih

Aktualna generacija mladih u RH osjetit će najviše koristi od članstva u EU-u. Zato sam u protekle dvije godine sudjelovao na brojnim predavanjima na fakultetima i u srednjim školama kako bi se mladi bolje identificirali s mogućnostima koje pruža EU. Europska komisija instalirala je prioritetni projekt – Jamstvo za mlade kao pomoć članicama s većom nezaposlenosti mladih. Hrvatska je treća po nezaposlenosti mladih u EU s visokom stopom od 43% nezaposlenih između 15-24 godina, odnosno ukupno 30% između 15-29 godina. Stoga nam je na raspolaganju 132 milijuna eura za pripremu aktivnih mjera do 2020. godine iz Inicijative za mlade i Europskog socijalnog fonda. Vladine mjere pokazale su određene učinke, no bez posla je i dalje oko 100 tisuća mladih do 29 godina. Jednokratne mjere koje privremeno olakšavaju pristup tržištu rada treba povezati u širem kontekstu s rješavanjem dugoročne nezaposlenosti mladih reformom obrazovnog sustava, stvaranjem bolje poslovne klime i otvaranjem radnih mjesta. Dobro je da sve više mladih prepoznaje Erasmus+ kao mogućnost stjecanja iskustva studiranjem ili praksom u inozemstvu. RH je po toj mobilnosti mladih treća najbrže rastuća zemlja u EU.

Aktivnost hrvatskih eurozastupnika

Inovativnu ulogu na političkoj sceni ima 11 hrvatskih zastupnika u Europskom parlamentu. Zajedno s kolegama zastupnicima iz HDZ-a i HSS-a pripadam vodećoj političkoj grupaciji Europskoj pučkoj stranci. Temeljom toga, snažnije smo utjecali na niz zakonskih akata koji se tiču svakodnevnog života građana i povezali interese naših mladih, poduzetnika, poljoprivrednika i ribara s prilikama europskog tržišta. Emancipirali smo brojna stajališta hrvatske vanjske politike o ključnim pitanjima – rezolucija o Šešelju, apel za izmjene srbijanskog zakona o regionalnoj nadležnosti za ratne zločine, ravnopravnost Hrvata u BiH, podrška zemljama jugoistočne Europe prema članstvu u EU i druga. Kao potpredsjednik Odbora za vanjske poslove EP-a sudjelujem u pozicioniranju vanjskopolitičkih interesa EU i zaštiti europskih vrijednosti. Predsjednik sam i Parlamentarnog Odbora za pridruživanje EU-a i Ukrajine. Nastojim pomoći ukrajinskim kolegama u procesu približavanja EU-u i prenijeti hrvatska iskustva iz mirne reintegracije Podunavlja 1998.

Članstvom u EU i NATO-u, Hrvatska je ispunila vanjskopolitičke i sigurnosne ciljeve. Smatram da sada predstoje dva zadatka. Prvi je što kvalitetnije i asertivnije pozicioniranje u radu europskih institucija i suradnji s partnerima iz NATO-a. Drugi je strateški okvir za desetljeće gospodarskog rasta i zapošljavanja korištenjem razvojnih mehanizama EU.

Vladajuće elite ne smiju izbjegavati odgovornost

Nacionalni prosperitet i blagostanje građana zahtijeva radikalno novu viziju konkurentnosti i nove izvore gospodarskog rasta te neodgodivu promjenu temelja privrednoga modela i ukupne ekonomske politike

Piše: Davor Majetić¹

Relevantne analize upućuju da se uspješne od neuspješnih tranzicijskih ekonomija, pridruženih do sada EU-a, ponajprije razlikuju u kvaliteti javne politike, efikasnim i kredibilnim institucijama, uključujući i sudstvo, snažnom političkom vodstvu i integritetnosti kratkoročne i dugoročne perspektive.

Nažalost Hrvatska pokazuje, kao i u brojnim drugim bitnim usporedbama sa zemljama CEE, nepovoljne rezultate po svakoj od navedenih odrednica. Uočljiva je hipertrofiranost nesinkronizirane i nekoordinirane parcijalne strategije i politika s, u pravilu, izuzetno niskim i dvojbenim provedbenim dosegima i kontrolnim mehanizmima. Institucije, brojne agencije, uredi, zavodi, centri nastali su bez jasnih mjera i kriterija uspješnosti te su vrlo često dodatni financijski namet poduzetništvu. Pravosuđe, s predugačkim trajanjem parnica, nedovoljnom zaštitom vjerovnika, velikim brojem zaostalih predmeta, čine poduzetnike i ulagače veoma nezadovoljnim. Političkim elitama kojima nedostaje mudrost, hrabrost, odlučnost i predanost cjelovitim reformama bez straha za budući mandat. Hrvatskoj kronično nedostaje jasna, podijeljena, inspirativna i vjerodostojna vizija prosperitetne budućnosti kao društva, gospodarstva i svih njenih građana te na njoj osmišljenih sveobuhvatnih dugoročnih ciljeva, sustava i politike.

Hrvatsko prihvaćanje EU-a kao okvira i sredstva za budući nacionalni prosperitet i blagostanje svojih građana na temeljima pametnog, održivog i uključivog rasta i razvoja, zahtijeva radikalno novu viziju konkurentnosti i nove izvore gospodarskog

¹ Autor je glavni ravnatelj Hrvatske udruge poslodavaca

rasta te neodgodivu promjenu temelja ekonomskog modela i ukupne ekonomske politike.

Sigurnost, predvidljivost, djelotvornost

Hrvatski poduzetnici kao nositelji stvaranja novih vrijednosti i otvaranja novih radnih mjesta za razvoj i ostvarenje svojih poduzetničkih inicijativa i poduhvata, od države, centralne i lokalne, ponajprije očekuju pravnu sigurnost, predvidivost, transparentnost i efikasnost u pružanju svih usluga.

Razloga slabe konkurentnosti hrvatskog robnog izvoza u EU nalazimo u apsolutno i relativno maloj proizvodnoj osnovici, s premalo uspješnih dominantnih izvoznika, i nedovoljno proizvoda srednje i visoke složenosti. Izvoz u EU je tradicionalno orijentiran na mali broj tržišta, prisutni smo najviše u Italiji, Grčkoj, Sloveniji, Austriji. Uzroci se nadalje nalaze u području troškovne i cjenovne konkurentnosti, udovoljavanju EU normi, tehničkih i drugih standarda, prepoznatljivosti hrvatskih brandova,

**Problemi u
nastupu na
EU tržištu
često su visoki
administrativni
troškovi**

ekonomiji obujma, razumijevanju konkurencije, kupaca, korisnika, uključenosti u globalne lance nabave kompleksnih proizvoda, doradnim poslovima male vrijednosti. Olakšan pristup kreditima i jeftiniji izvori financiranja za izvoznike trebaju biti na razini glavnih međunarodnih konkurenata te je potrebno omogućiti dostupnost povoljnih obrtnih sredstava u fazi otvaranja novih tržišta i/ili ekspanzije. U tom smislu jačanje pozicije HBOR-a bilo je tada nužno, a danas još važnije jer bi trebao preuzeti i ulogu izvozne banke kako bismo postigli bolje rezultate u vanjskotrgovinskoj bilanci.

Zanemarena konkurentnost

Slabu izvoznu konkurentnost treba sagledavati i u kontekstu nepostojanja strategije ekonomskih odnosa s inozemstvom, dugoročnim zanemarivanjem inovativnog, tehnološkog, proizvodnog poduzetništva, odsutnosti kvalitetnog tehnološkog razvoja i politike te ulaganja u I&R. Hrvatska se treba, kao EU članica, odrediti što joj je i što će joj biti supstancijalno i kvalitetno dugoročno pametna specijalizacija.

Pristupanje EU-u odavno je nametnulo potrebu postojećim i potencijalnim izvoznicima poboljšanja konkurentnosti. Problemi u nastupu na EU tržištu često su visoki administrativni troškovi poslovanja izvoznika (fiskalni, parafiskalni nameti, trošak rada...). Istovremeno, visoki fiksni troškovi poslovanja onemogućavaju nerijetko hrvatskim izvoznicima ulaganja u napredne od EU poticane i preferirane tehnologije i proizvode. Pojedine tvrtke u nastupu na zahtjevnom EU tržištu po pristupu Hrvatske EU, bile su nezadovoljne promptnošću podrške institucija. Individualni naponi nisu bili prepoznati jer je izostala sveobuhvatna, da ne kažem frontalna podrška

državnog aparata u takvom iskoraku. Premda je od tada značajno unaprijeđena uloga gospodarske diplomacije, izazovi optimalne institucionalne podrške hrvatskim izvoznima primjereno dobroj praksi izvozno uspješnih EU CEE zemalja još traže superiorno rješenje.

Pridruživanje EU-u pogoršalo je konkurentnost hrvatskih izvoznika na tržištima CEFTE, što se postupno popravljalo pri čemu najviše otvorenih pitanja ostaje s BiH. CEFTA je tržište s 27 milijuna gotovo sigurnih

potrošača, ili barem potrošača koji su upoznati s našim proizvodima. U prvih nekoliko mjeseci ostvaren je pad uvoza u BiH za 45 posto zbog pravila i normi vanjskotrgovinske razmjene, posebno u segmentu prehrambenih proizvoda u EU.

Rng Najpotrebnija reforma	Količina	Udio
1 Javna uprava	180	18,0%
2 Gospodarstvo	123	12,3%
3 Teritorijalni ustroj zemlje (broj općina, grad)	111	11,1%
4 Pravosuđe	99	9,9%
5 Obrazovanje	76	7,6%
6 Zdravstvo	59	5,9%
7 Politički i izborni sustav	51	5,1%
8 Javna poduzeća	45	4,5%
9 Poljoprivreda	28	2,8%
10 Decentralizacija zemlje	12	1,2%
11 Sve treba mijenjati	11	1,1%
12 Bankarski sustav	5	0,5%
13 Birokracija	5	0,5%
14 Mirovinski sustav	4	0,4%
15 Porezna reforma	4	0,4%
16 Poduzetništvo	2	0,2%
19 Socijalna reforma	2	0,2%
20 Ostalo	4	0,4%
21 Ne znam	179	17,9%
Ukupno	1000	100,0%

Izvor: Anketa HUP-a 2015.

Orijentacija na izvoz jedina opcija

Hrvatski izvoz u EU u 2015. godini porastao je 16 posto. Na tim tržištima ostvarujemo 67 posto izvoza. No, kako objektivno promotriti tu, sve veću orijentaciju domaćih tvrtki na izvoz, ako ih ne stavimo u kontekst ozbiljnosti gospodarske situacije u kojoj se nalazimo posljednjih godina? Jer, posljednjih godina privatni sektor (kada to nije učinio državni) u najvećoj se mjeri morao prilagođavati teškim uvjetima krize i slomu domaće potražnje te otpuštati radnike, restrukturirati poslovanje. Preusmjeravanje na izvoz u uvjetima znatnog dugotrajnog pada domaćeg tržišta jedina je realna opcija za opstanak brojnih poduzetnika, što je rezultiralo pozitivnim trendom.

Unatoč tome oko 13% poduzetnika bilježi prihod od prodaje roba i usluga u inozemstvu a udio prihoda od izvoza roba i usluga u prihodima poduzetnika iznosi oko 17%, dok je, primjerice u Češkoj najmanje dvostruko veći. I tako malobrojni izvoznici ostvaruju približno 50% investicija u poslovnom sektoru. Po udjelu složenih proizvoda u izvozu na začelju smo u EU28, a po udjelu najjednostavnijih proizvoda u izvozu među vodećima. Hrvatska je po razini ulaganja poduzetnika u istraživanja i razvoj od svega 0.35% u BDP-u na začelju EU i to je koncentrirano najvećim dijelom na nekoliko većih istraživačkih centara.

Industrijska strategija i specijalizacija

Stoga je neupitan značaj i nužnost osmišljene sustavne državne potpore i podrške u izvoznim naporima ne samo kroz otvaranja izvoznih kanala kroz gospodarsku diplomaciju već i kroz bitne preduvjete poput opredjeljenja države za smjer u kojem idemo i pripremi odgovarajućih razvojnih dokumenata. Smatramo da je uz Industrijsku strategiju, za hrvatske izvoznike izuzetno važna strategija pametne specijalizacije kako bismo povećali broj hrvatskih globalnih tehnoloških proizvoda koji će biti konkurentni i izvoziti na svih 6 kontinenata. Za brži i veći prodor hrvatskih tehnoloških tvrtki i proizvoda na globalno tržište u pravilu su bitne i početne reference na domaćem tržištu, što traži redefiniranje odnosa s javnim poduzećima odnosno promjene, unapređenje postupaka javne nabave. Trebalo bi poraditi na usklađivanju naše nacionalne politike s europskom kroz pametna i konkurentna rješenja na bitne globalne izazove i potrebe. Hrvatska bi kroz svoje strateške dokumente trebala prepoznati i ponuditi cjelovita rješenja na koji način se uključiti u bitne EU prioritete i izazove 2020., odnosno 2030. kao i na obveze koja je preuzela predpristupnim ugovorom, kroz razne održive konkurentne niše posebno u proizvodnom tehnološkom sektoru. Ovdje mislim posebno na ciljeve 20/20/20, odnosno ekonomiju na bazi niske količine ugljika, obvezu smanjenja emisije stakleničkih plinova, kvalitetu odnosa prema okolišu, poboljšanje kvalitete života i zdravlja EU populacije koja stari te digitalnog društva.

Reforme a ne obrazloženja

Odgovornost industrije je pak da ponudi jednoznačni odgovor po čemu će biti kvalitativno prepoznata odnosno konkurentna u EU i globalno danas i 2020. Sve navedeno pada u vodu ako ne uspostavimo red na vlastitom tržištu i vlastitoj ekonomiji što je *conditio sine qua non* bilo koje izvozne ekspanzije. A mi smo dosad samo doznali mnogo razloga zašto izostaju sveobuhvatne nužne reforme koje bi našu zemlju učinile konkurentnijom u očima konkurenata. Od toga da je kriza kod nas trajala dugo jer je cijela Europa bila u krizi ili da su poduzetnici trebali više investirati. Nije dovoljno reći da se nikakve promjene ne mogu provesti jer su otpori veliki; otpori su veliki i u drugim zemljama koje ne odustaju od mjera koje im donose novi rast. Izostaje principijelna politička odgovornost za rezultate, stagnaciju, odnosno, neuspjeh. Politička elita – kako stranke na vlasti, tako i one u oporbi – imaju najveću odgovornost i ključnu ulogu u rješavanju krize i poticanju dobrih rezultata. Zato od svih političkih opcija i aktera tražimo preuzimanje odgovornosti: za rast i produktivnost, zapošljavanje, za zaustavljanje rasta javnog duga, za stabilniji i kvalitetniji regulatorni okvir, za učinkovitiju administraciju, za društveni dijalog i koheziju, za bolju poduzetničku klimu i odgovornost za zajedničku nam hrvatsku budućnost.

ISTRAŽIVANJA O GOSPODARSKOM STANJU NACIJE

Deset preporuka budućoj Vladi

Istraživanje što su ga proveli Zagrebačka inicijativa, Zaklada Konrad Adenauer i Privredni vjesnik daje izuzetno vrijedne preporuke što je potrebno učiniti da bi se u novom okruženju ostvario stabilan, trajan i uravnotežen ekonomski rast. Već prve dvije godine našeg članstva pokazala su se kao značajan poticajni faktor za nacionalni ekonomski oporavak.¹

Piše: prof. dr. sc. Mladen Vedriš²

Hrvatska je u prva dva kvartala 2015. zabilježila pozitivne stope rasta BDP-a, i to nakon šest godina duboke ekonomske krize. Ostvarenje pozitivnih stopa rasta očekuje se i na ukupnoj godišnjoj razini; približno od 1% do 1,2%. Također, za očekivati je, u skladu s projekcijama iz više relevantnih izvora, nastavak pozitivnog trenda gospodarskog rasta i u godini 2016. i 2017. Nakon pada više od 12 postotnih poena, od 2009. na ovamo, to je ohrabrujući znak, ali ne i dostatna stopa rasta za ostvarenje bitnih ciljeva razvojne strategije Hrvatske u narednom srednjoročnom razdoblju.

Što otkrivaju grafikoni

Što je članstvo u EU donijelo novo i poticajno, ekonomski i ukupno razvojno, a što su pak otvoreni izazovi i nove obveze bila je osnovna tema istraživanja

¹ Tekst predstavlja sažeti prikaz zajedničkog rada autora prof.dr. Mladena Vedriša, dr. Bartola Letice i prof.dr. Slavena Letice objavljenog pod naslovom „Gospodarsko stanje hrvatske nacije sredinom 2015.: Dvije godine članstva u Europskoj uniji“, objavljenog u lipnju 2015. (hrvatsko izdanje), te u rujnu 2015. (englesko izdanje).

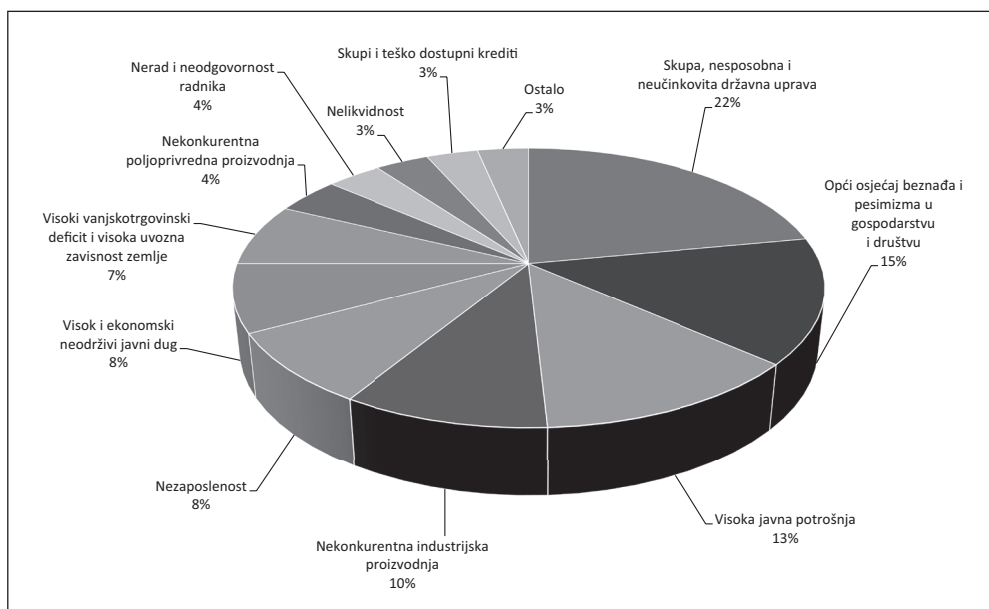
² Autor je redovni profesor na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, predstojnik Katedre za ekonomske znanosti

kojeg su zajednički proveli Zagrebačka inicijativa³, Zaklada Konrad Adenauer i Privredni vjesnik. Slično istraživanje istog naziva i u tadašnjem vremenu i okolnostima primjerenog anketnog sadržaja, provedeno je i početkom 2012.⁴ Aktualno istraživanje obuhvatilo je širok krug predstavnika političke i ekonomske zajednice, kako bi se osigurala komplementarna anketna osnova za stjecanje realnih zaključaka o rezultatima, ocjenama i očekivanjima prve dvije godine članstva RH u EU. Osnovni cilj rada bio je usmjeren u dva pravca novih spoznaja. **Prvo**, koje su to ocjene aktualnog stanja, te što poznavatelji i sudionici ovog područja (ekonomska teorija, svijet poduzetništva) sugeriraju izvršnoj vlasti da je potrebno učiniti, te **drugo**, što je to zajednički nazivnik, što je to u hrvatskoj stvarnosti „mudrost gomile“ (H. Rheingold, 2002.). Jer, taj autor smatra i to argumentira nizom povijesnih i aktualnih primjera o ekspertnim i grupnim ekonomskim i poslovnim prosudbama, da u suvremenom, komunikacijski i spoznajno umreženom društvu „gomila“ (u smislu veće skupine neposredno ili društvenim mrežama i komunikacijskim tehnologijama povezanih ljudi) ima veći spoznajni i razumski potencijal od svakog „genijalnog“ ili genijalnog pojedinca.

Istraživanje je u svojem prvom dijelu potražilo odgovor na pitanje što su to „**Najteže rješivi ekonomski i društveni problemi u Hrvatskoj sredinom 2015.**“ Temeljem naznačene zajedničke logike promišljanja, dobiveni su sljedeći odgovori:

³ Skupina ekonomskih stručnjaka i publicista pokrenula je udrugu (think tank) Zagrebačka inicijativa, osnovan početkom ovog stoljeća, uz potporu Zaklade Konrad Adenauer, a potaknut promišljanjima o strategiji socijalno održivog ekonomskog i sveukupnog razvitka Hrvatske.

⁴ Mladen Vedriš, Bartol Letica i Slaven Letica, Gospodarsko stanje hrvatske nacije 2011.-2012.: Analiza rezultata jednog empirijskog istraživanja, INTERNATIONAL RELATIONS QUARTERLY, Vol. 3. No. 4. (Winter 2012/4 Tél) http://www.southeast-europe.org/pdf/12/DKE_12_HR_DK_Mladen-Vedris--Bartol-Letica--Slaven-Letica.pdf

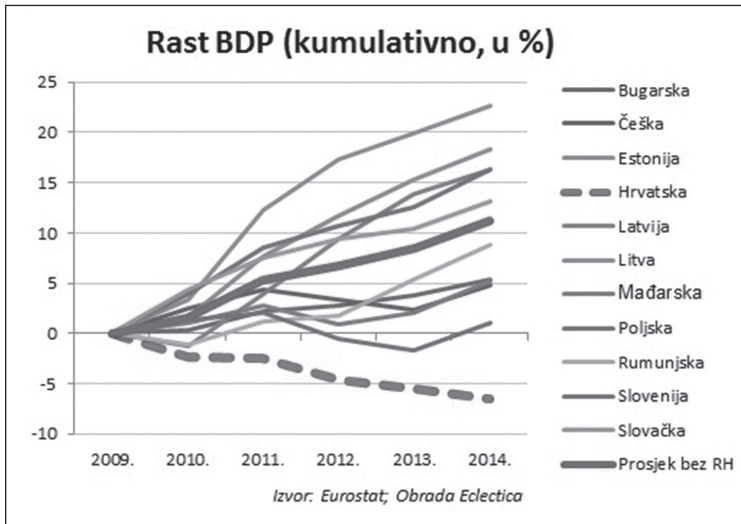

Izvor: Vedriš, M., Letica, B., Letica, S.: *Gospodarsko stanje hrvatske nacije sredinom 2015. – Dvije godine članstva u Europskoj uniji, analiza rezultata empirijskog istraživanja*, Zaklada Konrad Adenauer i Zagrebačka inicijativa u suradnji s Privrednim vjesnikom, Zagreb, lipanj 2015. Za ostale grafove izvor je isti

Graf 1. Najteže rješivi ekonomski i društveni problemi u Hrvatskoj sredinom 2015.

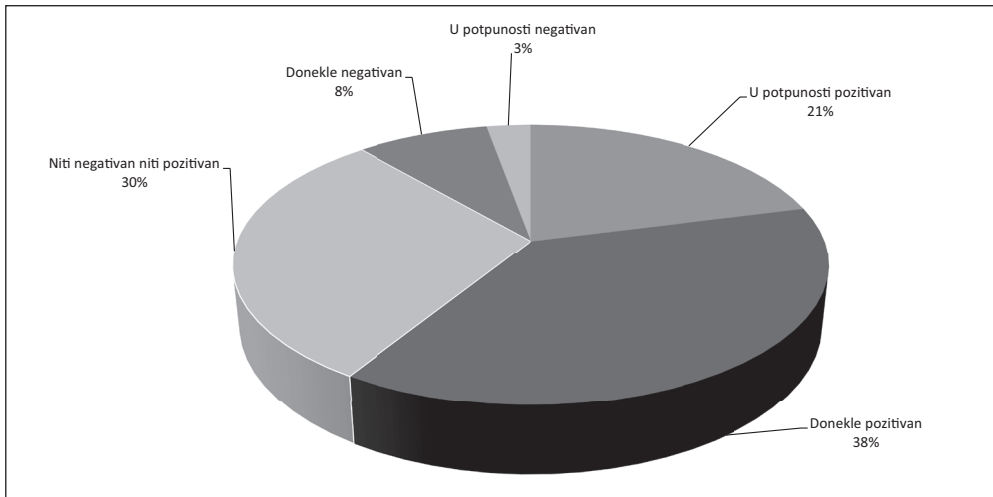
Indikativno je da je odgovor s najčešćom frekvencijom (22% ispitanika), što znači gotovo jedna četvrtina od upitanih je „**skupa, nesposobna i neučinkovita državna uprava**“, što je povezano i s ocjenom „**visok i ekonomski neodrživi javni dug**“ (8% odgovora), te „**visoka javna potrošnja**“ (13% odgovora), što upućuje i na idući zaključak – „**opći osjećaj beznađa i pesimizma u gospodarstvu i društvu**“ (15% odgovora). Ovaj skup odgovora obuhvaća više od dvije trećine ispitanika i realistično predstavlja iskaz **uvjeta bez kojeg ne ide**, a to je nepostojanje okvira učinkovitog i organiziranog društva, da bi se tek tada tek u tako uređenim okolnostima moglo bi se pristupiti rješavanju dramatične ekonomske situacije nacije makroekonomskim instrumentarijem, što je u odgovorima potisnuto na sekundarno mjesto prioriteta, koje nije moguće rješavati bez promjena na prvo naznačenom području. To su odgovori na pitanja „**nekonkurentna industrijska proizvodnja**“ (10%), „**nekonkurentna poljoprivredna proizvodnja**“ (4%), „**skupi i teško dostupni krediti**“ (3%).

A da se u hrvatskoj ekonomskoj krizi, od nastanka globalne krize (2008.) stalno i produbljuje, svjedoče i komparativni pokazatelji u odnosu na referentnu grupu EU10 država.

Graf 2. Rast BDP-a (kumulativno, u %) (Kumulativne promjene BDP-a u bivšim komunističkim zemljama od 2009. do 2014.)

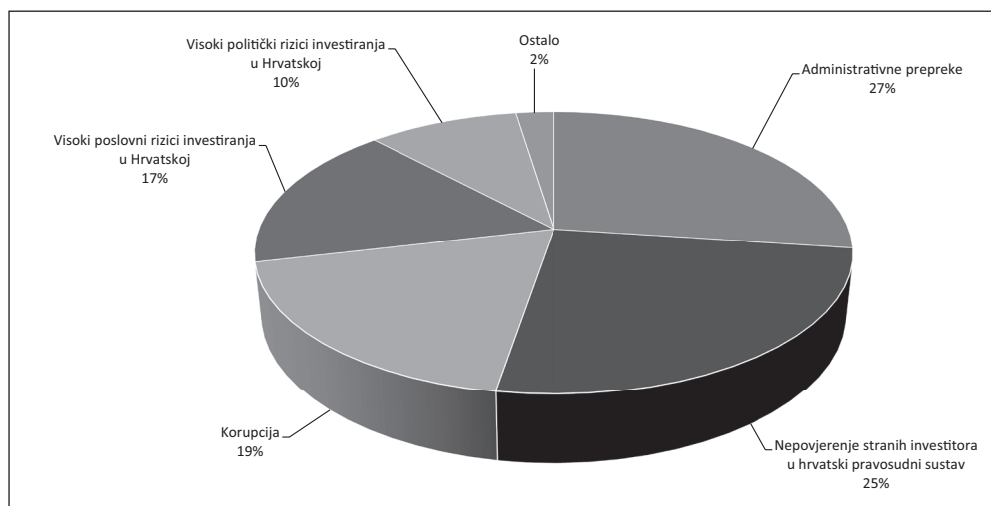
Indikativno je da se pad BDP-a u Hrvatskoj protegao i nakon ulaska u EU (godina 2013.-2014.), te da je taj trend prekinut tek početkom 2015. Za ocijeniti je, imajući u vidu i određeni porast izvoza, kako je bitna komponenta tog rasta upravo na području međunarodne razmjene vezana uz pozitivne učinke ulaska na tržište EU. U tom kontekstu zanimljivi su i stavovi ispitanika o ulozi i mjestu EU u cjelini.

Graf 3. Stavovi ispitanika o Europskoj uniji

Vidljivo je da ukupno 59% ispitanika (odgovor: 21% „**u potpunosti pozitivan**“ i 38% „**donekle pozitivan**“) doživljava EU kao ekonomsku i društvenu zajednicu na afirmativan i pozitivan način. Gotovo jedna trećina (30%) ocjenjuje postojanje i djelovanje te organizacije neutralno (odgovor: „**niti negativan niti pozitivan**“), dok tek 3% ispitanika EU u cjelini ocjenjuje negativno, odnosno 8% „**donekle negativno**“. Sumarno, iskustva življenja u novoj zajednici gotovo dvije trećine populacije ocjenjuje afirmativno.

Što su pak razlozi zbog kojih su vanjski ulagači (EU i globalno) relativno rezervirani za snažniji investicijski i kapitalni ulazak u RH, moguće je očitati iz slijedećih odgovora.

Graf 4. Razlozi smanjenja stranih investicija u Hrvatsku

Isti problemi i ograničenja koja otežavaju (često i onemogućuju) gospodarsku aktivnost domaćih ekonomskih agensa, ocjenjuju se kao prohibitivni i za vanjske ulagače. Na prvom mjestu odgovora su „**administrativne prepreke**“ (27%), „**nepovjerenje stranih investitora u hrvatski pravosudni sustav**“ (25%), te „**korupcija**“ (29%). Ukupno, više od 70% odgovora je na području izvan ekonomskih fundamenata. „**Visoki poslovni rizici investiranja**“ u Hrvatskoj tek 17% odgovora.

Ključne mjere u narednom razdoblju

Vlada RH, po svojim obvezama temeljem Europskog semestra,⁵ te aktualne procedure prekomjernog proračunskog deficita,⁶ dužna je iskazati koje će mjere poduzeti sada, kao punopravna članica EU u funkciji stabilizacije realnog i financijskog sektora. To su tri glavna cilja strukturnih politika koje opisuje Nacionalni plan reformi za 2015., a to su:

1. Promicanje rasta, konkurentnosti gospodarstva te ponovna uspostava ravnoteža u hrvatskom gospodarstvu,
2. Rješavanje slabosti u upravljanju javnim sektorom i povećanje njegove učinkovitosti,
3. Povećanje održivosti javnog duga opće države i jačanje upravljanja javnim financijama.

Kako bi ispunila tri navedena cilja, Vlada je koncentrirala svoje napore u provođenje mjera u 10 specifičnih područja koje će se realizirati u srednjoročnom vremenskom razdoblju. To su:

- 1) Jačanje fiskalnog okvira i upravljanja javnim financijama,
- 2) Racionalizacija i poboljšanje kontrole nad rashodima,
- 3) Poboljšanje učinkovitosti mirovinskog sustava
- 4) Smanjenje fiskalnih rizika zdravstvenog sustava,
- 5) Reforma sustava socijalnih naknada,
- 6) Poboljšanje funkcioniranja javne uprave,
- 7) Poboljšanje upravljanja javnim poduzećima,
- 8) Smanjenje administrativnog opterećenja i troškova poslovanja poduzeća,
- 9) Poboljšanje kvalitete novih zakona i
- 10) Osnaženi okvir za provedbu stečajnih postupaka

Komplementarno promatrano, naporima Vlade RH da iznađe konzistentan instrumentarij za ostvarenje naznačenih reformi, bitno može doprinijeti djelovanje na deset područja (točki) koje ispitanici ocjenjuju kao temeljni okvir - danas unutar

⁵ Europska unija je uspostavila godišnji ciklus usklađivanja gospodarskih politika pod nazivom **Europski semestar**. Komisija svake godine provodi detaljnu analizu planova proračunskih, makroekonomskih i strukturnih reformi država članica te državama članicama dostavlja preporuke za sljedećih 12 do 18 mjeseci.

⁶ Procedura prekomjernog proračunskog deficita (eng. Excessive deficit procedure, EDP) je akcija predviđena Ugovorom o Europskoj uniji, kasnije je još detaljnije obrađena u Paktu o stabilnosti i rastu, a odnosi se na mjere koje Europska unija poduzima prema državama članicama čije javne financije nisu u skladu s pravilima koja se odnose na veličinu proračunskog manjka i javnog duga

EU i poštujući EU zahtjeve, ali i koristeći mogućnosti EU članstva – za uspostavu tržišno učinkovite i konkurentne ekonomije. Sve je to moguće jedino unutar države vladavine prava, postojanja učinkovitog pravosuđa, te funkcioniranja isto takve javne uprave. To su:

- 1** Činjenica što najveći dio ispitanika misli da je sadašnje stanje hrvatskog gospodarstva moguće označiti kao „ekonomsku nemoć i apatiju“ logično nameće zaključak da bi ključni akteri državne politike trebali uložiti maksimalni napor da umjesto širenja beznađa i stranačke/političke polarizacije pronađu prostor za traženje minimalnog suglasja/konzensusa u odnosu na ključne odrednice sistemskih reformi i javnih politika: demografska, migracijska (useljenička i iseljenička), porezna-fiskalna, javno-zdravstvena, obrazovna, znanstveno-istraživačka, vanjska i europska, uloga HNB-a i monetarna politika itd.
- 2** Postoji veliki stupanj suglasnosti „struke“ oko nužnosti poboljšanja državne uprave i poboljšanja kvalitete onog što se naziva „dobra vladavina“. Reorganizaciju državne uprave i lokalne samouprave također nije moguće ostvariti kao stranački, već kao državni i društveni projekt, što znači da je i na tom području potreban široki nacionalni međustranački sporazum.
- 3** „Struka“ ima načelno negativni stav prema privatizaciji preostalih tvrtki kojima je država većinski ili jedini vlasnik i nacionalnih bogatstava kojima one upravljaju, a koje se u javnosti percipiraju kao posljednji ostaci „obiteljskog srebra“: Hrvatskih šuma, Hrvatskih voda, HŽ-a i HEP-a. „Struka“ ima i negativni stav prema „monetizaciji“, tj. davanju u dugoročne koncesije izgrađenih autocesta, kao i o novim lokacijama eksploatacije ugljikohidrata iz Jadrana. Takva stajališta – bez obzira na njihove motive i psihološke korijene - državna vlast i uprava mora uzeti ozbiljno u pripremi budućih privatizacijskih projekta na tim i srodnim područjima i mora građanima jasno objasniti razloge, ciljeve i društvene koristi i rizike od svakog konkretnog privatizacijskog projekta.
- 4** Rezultati istraživanja potvrdili su brojnim analizama ranije potvrđenu činjenicu da „struka“ misli kako su pravosuđe, stranačka politika, komplicirane birokratske procedure i s njima usko povezana korupcija, najozbiljnije razvojne prepreke i razlog povećanih političkih i poslovnih rizika kod investiranja i poslovanja u našoj zemlji. Iako su postignuti neosporni uspjesi u otkrivanju i kažnjavanju velike i male korupcije, bez usmjeravanja pažnje na uzroke korupcije, taj se problem ne može dugoročno uspješno riješiti. Kao dobro polazište za politike usmjerene uklanjanju tih prepreka može poslužiti serija analiza Svjetske banke „Lakoća poslovanja“ (Doing Business)
- 5** „Struka“ pravilno uočava kompleksnost *razvojne zamke* u kojoj se već godinama nalazi naša zemlja: uviđa kako su industrijska i gospodarska stagnacija (ili nazadovanje), kao i visoka nezaposlenost vrlo ozbiljni nacionalni razvojni problemi, ali da je te probleme teško rješavati u uvjetima izuzetno visoke i rastuće zaduženosti: države, korporativnog sektora i stanovništva. Upravo zbog toga ljudi odgovorni za vođenje države, dakako, u suradnji sa „strukom“ iz zemlje i inozemstva, trebaju

najveću pažnju pokloniti sustavu i strategiji upravljanja javnim i drugim dugovima, ne odbacujući apriori ni preventivno razmatranje strategije restrukturiranja javnoga duga.

6 Otvaranje novih radnih mjesta, nove investicije i rast BDP-a iznad razine troškova javnoga duga, tj. rast BDP-a od najmanje 3-4%, temeljni su preduvjeti za postupno ostvarenje srednjoročnih fiskalnih i drugih makro-ekonomskih ravnoteža, ali i uvjet povratka poslovnog i društvenog optimizma u gospodarski i socijalni život naše zemlje.

7 Visoki i srednjoročno, pa i kratkoročno, neodrživi javni dug (2016. premašiti će 96% BDP-a), ali i visoka zaduženost korporativnog sektora i stanovništva već je nekoliko godina jedna od ključnih prepreka izlasku zemlje iz recesije i ostvarivanju bržeg gospodarskog rasta. U uvjetima, za zemlju s hrvatskim kreditnim rejtingom, još uvijek povoljnog državnog zaduživanja (na vanjskom i unutrašnjem financijskom tržištu), opasnost od ogluhe ili, popularno kazano, državnog bankrota, nije toliko visoka, ali to može postati ako - kako predviđaju brojne europske ekspertne skupine - uskoro dođe do porasta troškova javnog duga zbog povišenja kamata. Svojevrсна politička i medijska, pa i masovno-psihološka panika koju je u zemlji izazvala objava članka "Hrvatska bi mogla postati nova Grčka" u najnakladnijem njemačkom tabloida Bild am Sonntag dobra je ilustracija uloge psiholoških čimbenika u suvremenom ekonomskom i političkom životu.

Proglasivši javno izvješće Europske komisije „tajnim“ i objavivši tvrdnju kako Europska komisija smatra da je „Hrvatska zbog lošeg upravljanja i neprovođenja reformi na rubu stečaja“ njemački je tabloid postigao svrhu: objavio je još jednu „senzaciju“, a u hrvatskim medijima i javnosti pokrenuo lavinu komentara koji su izazvali političku i masovno-psihološku paniku. Razlozi za paniku nisu, dakako, neutemeljeni. Kamate i troškovi hrvatskog javnog duga trenutno su oko 3.5% (također s tendencijom porasta, posebice ukoliko dođe do napuštanje politike nultih kamatnih stopa Europske središnje banke). Dakle, samo na kamate i troškove ove godine uplatiti ćemo 1.28 milijardi eura, a 2016. 1.36 milijardi eura. O kolikom se iznosu radi najbolje ilustrira činjenica da bi s tim jednogodišnjim iznosom - plaćenim stranim i domaćim bankama i državama vjerovnicima (kupcima naših državnih obveznica) za kamate - mogli izgraditi tri i pol Pelješka mosta. Ili druga usporedba: u dvije godine za kamate na javni/državni dug platit ćemo 2.64 milijarde eura, otprilike iznos koji je sadašnja vlada željela dobiti na ime 30-godišnje koncesije na 1000 kilometara autocesta. Problematika javnog, pa i korporativnog i duga stanovništva ne smije biti, kao što je to danas slučaj, predmet stalnih međustranačkih polemika o tome tko nas je, kada i kako (pod kojim uvjetima) zadužio, već poticaj za stručnu i političku raspravu kako se i kada izvući iz dužničke krize i – ropstva.

8 **Priključenje Hrvatske Eurozoni i tečajna politika HNB-a.** Poznate dvojbe i stalni politički (međustranački) i teorijski sukobi oko potrebe i mogućnosti da se i naša zemlja priključi Eurozoni, kao i stalno prozivanje HNB-a zbog „precijenjene kune“ dio

su našeg klasičnog medijsko-političkog folklor. Rasprave o pozitivnim i negativnim posljedicama jednokratne devalvacije ili postupnog obezvrjeđenja kune ne prestaju. Rezultati istraživanja pokazuju da „struka“ smatra kako „precijenjena kuna“ nije posebno važan čimbenik naših gospodarskih problema i makro-ekonomskih neravnoteža (na skali od 1 do 5 ispitanici su tom čimbeniku dali ocjenu 2,79), ali to ne znači da tečajnoj i monetarnoj politici ne treba pridavati dužnu pažnju u kontekstu osmišljavanja politika usmjerenih rješavanju hrvatske „kompleksne kronične krize“. Općenito se može reći da su masovno-psihološki ekonomski strahovi s dviju strana Atlantika različiti: dok se Europa panično (svjesno ili nesvjesno) plaši hiperinflacija koje su dovele do rasta totalitarnih pokreta i ratova u prvoj polovici XX. stoljeća, SAD se više boji ekonomskog nazadovanja i masovne nezaposlenosti koji su rezultirali Velikom Depresijom.

9 **Visoka zaduženost javnog i privatnog sektora dobrim je dijelom posljedica kronične krize upravljanja privatnim i javnim tvrtkama i ustanovama.** Rezultati našeg istraživanja potvrdili su već citiranu ocjenu Europske komisije o ključnim uzrocima začaranog, negativnog, kruga gomilanja dugova, ekonomskog pada i/ili stagnacije i visoke nezaposlenosti: *„Dug privatnog sektora i dalje je na visokoj razini u usporedbi sa sličnim državama, dok dug javnih poduzeća upućuje na slabosti u njihovom upravljanju. Usporavanje gospodarskog rasta i visoki proračunski deficit razlog su ubrzanom rastu udjela javnog duga u BDP-u, a sporo prilagođavanje plaća doprinijelo je rastućoj i visokoj nezaposlenosti. Visoka nezaposlenost mladih kao i dugoročna nezaposlenost, te niske stope participacije radne snage štete izgledima gospodarskog rasta.“* Uz napor države i državne uprave da promijene dugotrajne trendove krize privatnog poduzetništva i poslovanja, isto tako moraju učiniti puno više da se zaustavi i promijeni nabolje sustav negativne selekcije upravljačkih kadrova u javnim poduzećima i ustanovama koje još uvijek služe kao mjesta za „zbrinjavanje“ stranački zaslužnih kadrova.

10 Stvaranje novih radnih mjesta u privatnom sektoru ključni je preduvjet smanjenja nezaposlenosti i iseljavanja mladih i obrazovanih ljudi iz zemlje. Javno licitiranje i spekuliranje oko broja ljudi koji su napustili ili kane napustiti zemlju (privremeno ili trajno) također je postalo dijelom međustranačkih ratova. Upravo zbog toga, strategija korištenja europskih fondova kao ključni element mora imati otvaranje i očuvanje radnih mjesta u realnom sektoru.

Trezvene prosudbe

Provedeno istraživanje i temeljem toga dobivene spoznaje u odnosu na rezultate istraživanja iz 2011.-2012., pred ulazak Republike Hrvatske u EU, pokazuje da su tadašnje strepnje i očekivanja ustupile mjesto današnjoj trezvenoj prosudbi kako članstvo EU može doprinijeti prevladavanju dugotrajne ekonomske krize u RH. Komparativno promatrano, ta je kriza i vremenski duža i po intenzitetu snažnija od ekonomskih poremećaja koji su se u istom razdoblju događali u državama EU10

Respektabilno mišljenje struke

Anketa na kojoj se temelji istraživanje o gospodarskom stanju nacije obuhvatila je 780 doktora društvenih znanosti s područja ekonomije i 800 ekonomista na vodećim položajima u realnom i financijskom sektoru.

skupine, koje su upravo svojim ranijim datumom članstva i korištenjem mogućnosti koje pruža slobodno i kompleksno tržište EU, znatan dio svojih ekonomskih potencijala i kapaciteta angažirali u tom novom EU okruženju.

Hrvatska akademska i poslovna zajednica, temeljem zajedničkog iskaza u istraživanju („mudrost gomile“), pokazuje dominantno većinski pozitivan odnos prema članstvu i vrijednostima EU. Isto tako, i uvjerenje da će se taj pozitivan utjecaj u budućnosti (do 2020.) pokazati kao značajan poticajan faktor i u slučaju nacionalnog ekonomskog oporavka. Istovremeno, sažeto u deset točki preporuka, rezultati istraživanja daju izuzetno vrijedne preporuke o tome što je moguće i potrebno učiniti na nacionalnoj razini, počev od pojma „dobra vladavina“ pa do drugih preporuka vezano uz javne i makroekonomske politike, a sve u funkciji ostvarenja stabilnog, trajnog i uravnoteženog ekonomskog rasta. Stoga, će biti izuzetno važno ustanoviti da se narednim istraživanjem (2016./2017.) ustanovi što se na liniji ovih nalaza i preporuka zaista i ostvarilo.

Reflektor

POVIJEST SE (NE) PONAVLJA

Od kalvinizma do kalifata

Dijelovi današnjega muslimanskoga svijeta vrlo su slični sjeverozapadnoj Europi prije 450 godina. Onda kao i danas valjao se kroz golema područja val vjerskih ustanaka. Samo tijekom 1560-ih Francuska, Nizozemska i Škotska bile su suočene s pobunama što su ih vodili pristaše ogranka protestantizma

Piše: Karlo Šram

Gotovo stoljeće nakon što se pojavio u Egiptu, politički islam redefinira muslimanski svijet. Ta snažna ideologija, nazvana i islamizmom, smatra da bi globalna muslimanska zajednica s oko milijardu ljudi bila slobodna i velika samo kad bi živjela prema islamskom zakonu, šerijatu, kao u većini islamske povijesti. Islamisti su odavno u sukobu s muslimanima koji odbacuju šerijat, kao i s nemuslimanima koji ih pokušavaju prisiliti da ga i sami odbace. Kadšto benigni, a kadšto žestoki, ti su sukobi doveli do revolucije u Egiptu 1952. i Iranu 1979., kao i do napada al-Qaide 2001., Arapskoga proljeća 2011. i do množenja radikalnih islamističkih skupina kao što je samoproglášena Islamska država (poznata kao ISIS).

Kako u dvotjedniku Foreign Affairs piše John M. Owen IV, do trvenja ne dovodi islamska religija nego duboko neslaganje o načinu kako oblikovati zakone i društvene institucije. Većina muslimana, islamista itd. nisu đihadisti ili revolucionari. Polarizirali

su se na pitanju što je dobar javni poredak, a to je dovelo do neprijateljstava otpornih na kompromis.

Znanstvenici odavno pokušavaju shvatiti prirodu sukoba, ali bez mnogo uspjeha. Stručnjaci za islamsko pravosuđe, teologiju i povijest obavili su temeljita istraživanja o islamizmu, zaboravljajući da sadrži i ideologiju. Ni jedan dio svijeta nije iznjedrio toliko „izama“ koliko Zapad. Da bi se moglo jasnije razmišljati o današnjem Bliskom i Srednjem istoku, nije na odmet osvrnuti se na povijest zapadnih ideoloških svađa.

Ratovi vjerski i politički

Dijelovi današnjeg muslimanskog svijeta u stvari su vrlo slični sjeverozapadnoj Europi prije 450 godina, u vrijeme takozvanih vjerskih ratova. Onda kao i danas, val vjerskih ustanaka valjao se kroz golema područja, zahvaćajući više zemalja. Samo tijekom 1560-ih Francuska, Nizozemska i Škotska bile su suočene s pobunama što su ih vodili pristaše novog ogranka protestantizma nazvanog kalvinizam. Nije to bio kalvinizam prezbiterijanaca 21. stoljeća čak ni 19. Rani kalvinizam – poput

katolicizma, luteranizma i drugih kršćanskih „izama“ toga vremena – bio je politička ideologija jednako koliko i niz vjerskih doktrina. Pojavio se u doba kada se posvuda stvarao europski društveno-ekonomski poredak i definirao je sebe kao oporbu tom poretku. Odabir ideologije bio je jednako politička obveza kao i vjerska. Vjerski su ratovi bili i politički.

Pobune su nastale usred 150 godina dugih svađa o tomu koji bi oblik kršćanstva država trebala favorizirati. Ideologije su se natjecale za utjecaj, neslaganje je brutalno suzbijano, povremeno su izbijali vjerski pokolji, a vanjske su sile intervenirale u korist suprotstavljenih

strana. Nemiri su doveli do Tridesetgodišnjeg rata, u kojem je pobijena barem četvrtina stanovništva Njemačke (koja je tada bila središte Svetoga rimskog carstva). Kada je kriza završila, slijedile su dvije nove ideološke bitke: između monarhizma i konstitucionalizma (ustavotvornosti) u 19. stoljeću i liberalizma i komunizma u 20.

Ta tri razdoblja ideoloških sukoba, u kojima su zapadne zemlje bile podijeljene u tomu koji je najbolji oblik društvenog poretka, nudi ključne pouke za sadašnjost. Politički islam, kao i mnoge ideologije u prošlosti, crpi novu snagu iz regionalnih sukoba koje i sam rasplamsava. Ideološki sukobi kakvi se odvijaju na Srednjem i Bliskom istoku rijetko završavaju po modelu „pobjednik uzima sve“. Ono što je počelo kao sukob između islamizma i sekularizma pretvorilo se u složenu borbu. Ali srž pitanja je tko je ili što suveren u društvu, a žarište čini izvor i sadržaj zakona. Islamisti inzistiraju da to mora biti šerijat, što znači da proizlazi iz islamskih svetih tekstova. Sekularisti uzvraćaju da zakon mora proizlaziti iz ljudskog razuma i iskustva, ne iz islama ili, za moderne sekulariste, ne samo iz islama.

**Nemiri su doveli
do rata, u kojem
je pobijena
barem četvrtina
stanovništva
Njemačke**

Kolonijalizam donio sekularizam

Sekularizam je stigao na Srednji i Bliski istok s europskim kolonijalizmom. Mnogi pripadnici muslimanskih elita prihvatili su ga nakon neovisnosti jer su moćne europske države nadjačale i ponižavale Otomansko carstvo, koje je općenito smatrano kalifatom ili dominantnom islamskom državom. Ali sekularizam se suočio s islamizmom. Iako islamisti svoju ideologiju ne prikazuju kao „izam“ nego kao jednostavni islam, u izvornu vjeru Proroka, njihov sustav vjerovanja ima modernije porijeklo. U drugom kvartalu 20. stoljeća islamisti su jačali uvjerenje da je teško živjeti kao pobožan musliman u sekularnom režimu i počeli su razvijati pokrete otpora. Islamisti su 1950-ih postali radikalniji i počeli zagovarati povratak šerijata. Sekularizam je bio nadmoćan do 1960-ih, ali nakon poraza sekularističkoga Egipta (od Izraela) 1967, islamske revolucije u Iranu 1979. i Zaljevskog rata 1990-91. islamisti su došli u prednost.

U izvjesnom smislu politički islam već trijumfira. Iako moderni muslimani niisu ni čisti sekularisti ni islamisti, u prosjeku inkliniraju islamistima. Unatoč dubokim internim promjenama, čak i sekularni vladari sada prihvaćaju elemente islamizma. Ali u svakom slučaju politički islam, poput brojnih starih ideologija, nije monolitan. Islamisti dijele opću privrženost šerijatu, javljaju se u sukobljenim stranama: suniti i šiiti; ekstremisti i umjerenjaci; nacionalisti, internacionalisti i čak imperijalisti.

Sukob islamizma i sekularizma samo je najnoviji prijepor u kojemu je niz vanjskih čimbenika sebe uključilo u unutarnje poslove drugih država, bilo djelujući iza scene ili koristeći vojna sredstva. Mnogi promatrači kritiziraju takve vanjske intervencije, a naročito su na udaru američke kampanje u Afganistanu, Iraku, Libiji i drugdje, smatrajući da predstavljaju iracionalnu provalu, izlazeći iz okvira razboritoga državištva. Ipak, kako upozorava John M. Owen IV, normalna je (ili bi bilo bolje kazati uobičajena) praksa velikih sila da koriste silu kako bi promijenile ili sačuvale politički režim drugih zemalja. Strane intervencije nisu odvojen, nerazborit i neizbježiv dodatak ideološkim borbama, već su dio njih, drži Owen. Više od 200 takvih intervencija izvedeno je tijekom proteklih 500 godina, najčešće za vrijeme regionalnih kriza legitimteta kakve se danas mogu vidjeti na Bliskom i Srednjem istoku.

Tri scenarija izlaska iz krize

Duboka polarizacija što je uzrokuju takva trvenja pomaže objašnjenju zašto su intervencije tako uobičajene. Često ideološki sukobi produbljuju državne raskole do te mjere da ljudi postanu lojalniji prema strancima koji dijele njihova načela nego prema sunarodnjacima koji to ne čine. Takvi sukobi snažno predodređuju ljude i zemlje u prijateljstvu i neprijateljstvu prema stranim intervencionistima.

Zbivanja poput onih na Srednjem istoku bude strah da će to područje s toliko sukobljenih ideologija i interesa dovesti do uništenja regionalnoga poretka, neki pak strahuju da nuklearno oružje, ako ga dobije Iran, može dovesti do apokalipse.

Zapadna povijest pokazuje da se kriza zakonitosti obično rješava na jedan od tri načina: odlučujućom pobjedom jedne strane, prevladavanjem sukoba zaraćenih strana ili nastankom hibridnoga režima koji obuhvaća suprotne doktrine na način koji je nekoć izgledao nemoguć.

Danas prvi scenarij, temeljita pobjeda jedne ideologije, čini se malo vjerojatnim. Budući da je islamizam daleko od monolitnosti njegov trijumf ne bi odredio koja će od mnogih njegovih struja – suniti, šijiti, umjerenjaci ili ekstremisti, monarhisti ili republikanci – dominirati. Ali ostala dva scenarija su ostvariva.

Koliko je odgovoran SAD

Diljem muslimanskoga svijeta hibridni režim pokazuje znakove jačanja. Taj hibrid kadšto nazivaju „islamskom demokracijom“. Iako znanstvenici već dugo misle da su demokracija i islamizam nekompatibilni, neki islamisti i demokrati u različitim zemljama pokušavaju ih ujediniti u teoriji i u praksi. Egipatski pokušaj u tom smislu nije uspio, a Tunis je premala zemlja da bi mogla postati uzor nakon početnih rezultata i demokratskih izbora krajem 2014. Ishod će najviše ovisiti o ponašanju dviju naj snažnijih muslimanskih zemalja na tom području Irana i Turske, ali mnogo je prepreka. Turska bi mogla služiti kao primjer hibridnoga režima, ali njegova demokratska komponenta sada je nadomještena staromodnom autokracijom.

Kao i mnogi prijašnji ideološki prijepori, kriza na Bliskom i Srednjem istoku navodi neke promatrače da se upitaju je li ideologija pravi uzrok svega što se zbiva. Mnogi kritičari tvrde da je zapadni imperijalizam – najprije europski, sada američki – ponižavao muslimane i ozbiljno ograničio njihovu sposobnost da kontroliraju vlastitu budućnost, kao pojedinci i kao društvo. Po takvu stajalištu vojna prisutnost SAD-a na tom području i njegova podrška Izraelu krivac su za rastuće nasilje. Ali to gledište zanemaruje činjenicu da je svijet prepun nemoćnih, frustriranih ljudi i skupina, a američka je hegemonija gotovo globalna. Ipak, drugdje uglavnom nema serijskih nemira i represije, terorizma i brutalnosti pa ni stranih intervencija. Sličan je i argument kako svemu kumuje siromaštvo tog područja. Ali i bijeda je raširena u globalnim razmjerima. Bit će da je uzroka mnogo više nego što se naoko čini pa je očito da će i terapija biti dugotrajna i mukotrpa.

Trendovi

TURISTIČKI BUM JAPANA

Zemlja uzlaznog turizma

Doslovce „do jučer“ Japan je jedva postojao na globalnoj mapi privlačnih turističkih odredišta, a sada odjednom, zahvaljujući spektakularnom pojeftinjenju robe i usluga zbog devalvacije jena, privlači divizije gostiju, ponajviše iz susjednih azijskih zemalja...

Piše: Drago Kojić

Da zamolite prosječnoga građanina bilo koje zemlje na planetu neka nabroji svjetske turističke velesile, nakon što bi spomenuo Francusku, Italiju, Španjolsku, Grčku, Austriju, Švicarsku, Tursku i možda još neku, vjerojatno bi zastao. Mali su izgledi da bi se sjetio Hrvatske, iako mi čvrsto vjerujemo da na svjetskoj turističkoj karti predstavljamo neprocjenjiv dragulj. Naša samouvjerenost možda i ima mrvicu utemeljenja jer znatiželjnici sa svih meridijana hrle k nama ne samo da bi uživali u ljepoti Plitvičkih jezera, arhitektonskoj jedinstvenosti Dubrovnika te čistoći plavetnilu Jadranskog mora, nego i u pejzažima koji se nama čine manje atraktivnim, kao što su npr. Velebit sa svojom Paklenicom, Kopački rit itd.

Novo dalekoistočno odredište

Bilo nam pravo ili ne, vodeće uloge rezervirane su za igrače s više utakmica u nogama. Uostalom danas je mnogo više turističkih velesila nego što bi se u prvi mah moglo pomisliti. Naročito u Aziji pa i u Africi, ali neke su uglavnom zbog ratova, izgubile taj status. Ipak, malo bi tko bez boljeg poznavanja činjenica u najvišu kategoriju svrstao Japan, zemlju koju međunarodni mediji najčešće spominju kada govore o ekonomskoj stagnaciji i dezinflaciji. Praktički „do jučer“ ta zemlja zbog svoje ekstremne skupoće nije ni bila naročito turistički privlačna. Stvri se vrtoglavo mijenjaju.

Japan bilježi pravi turistički bum koji nadmašuje i najoptimističnija očekivanja domaćih vlasti i međunarodnih promatrača. U prošloj godini tu je zemlju posjetilo više od 3 milijuna stranaca, od čega 11 milijuna Azijaca, što čini porast od gotovo 30 posto u odnosu na 2013. i upola više nego 2010. Trend uspona nastavlja se i u ovoj godini. Privlačnost „zemlje izlazećeg sunca“ naročito zdušno osjećaju Kinezi kojih je lani bilo četiri petine više nego 2013. Samo tijekom obilježavanja kineske Nove godine, u veljači, u Japanu se sjatilo 450.000 Kineza.

Pomama za robom s markom

Glavni trgovački kvart u Tokiju, čuvena Ginza, svakodnevno je opsjednuta turistima, uglavnom Kinezima, koji u desecima autobusa dolaze kako bi se opskrbili nekim proizvodima koji su u modi. Naqročito visoko kotiraju četiri predmeta: khala za rižu ugledne marke, termos boce, keramički noževi i visokotehnološka sjedala za WC.

Kinezi s kopnenog dijela zemlje, Hongkonžani, Tajvanci i Južnokorejci pune hotele i tradicionalna svratišta (ryokan), od najsjevernije japanske pokrajine Hokaido do suptropskog otoka Okinave naq jugu. Ti su turisti lani potrošili u Japanu 18,9 milijardi dolara, otprilike dvostruko više nego u prethodnoj godini. Poticaj sve brojnijim dolascima onih koji uživaju u krajolicima i onih kojima je glavni motiv kupovina atraktivne robe jest slabost jena, nakon monetarnog popuštanja japanske središnje banke. Japanska je valuta osjetno pala u odnosu na kineski juan, koji je od listopada 2011. labavo vezan uz dolar.

Golemo pojeftinjenje

Takvo je stanje najvidljivija posljedica abenomike, plana što ga je pokrenuo premijer Shinzo Abe, nastojeći stimulirati privredu putem monetarnog popuštanja. Uzgred rečeno, abenomika je dobila podosta kritika domaćih i inozemnih promatrača, ali čini se da u nekim segmentima premijerova zamisao dobro funkcionira. Nekoć zemlja poznata kao papreno skupa, odjednom postaje mamac za ljubitelje jeftinoga šopinga. Kažu da je roba tamo sada jeftinija nego u Šangaju, a posebno je privlačna

bescarinska kupovina. Većem protoku turista pridonijele su popustljivije odredbe o dobivanju viza.

Japanski biznis nastoji se prilagoditi novonastalim okolnostima pa se grade hoteli skromnijeg standarda za putujuće pripadnike radničke klase iz zemlje i inozemstva. Nekoć su objavljivane karikature Japanaca koji su dolazili na turistički privlačna mjesta u pretrpanim autobusima. Sada se mnogi Japanci žale na neuglađene azijske turiste. Južnokorejcima trgovci prigovaraju da uvijek traže popust, a Kinezima da kupujući robu jedu sendviče i masnim prstima dodiruju odjeću i druge predmete. Hrvatski su ugostitelji do jučer prigovarali turistima Češke, Slovačke, Poljske i drugih istočnoeuropskih zemalja da ništa ne troše nego da sa sobom donose sav „provijant“. To je ta vječna priča o odnosima između domaćina i gostiju. Početne nesuglasice postupno nestaju i tijekom vremena postiže se „miroljubiva koegzistencija“.

Sve dosad izašle brojeve možete pročitati na
www.inicijativa.com.hr
a odsad i u *online verziji*

Nova jabuka razdora za ekološke skeptike

Engleska istraživačka skupina pronašla je formulu koja uz pomoć genetičkog preoblikovanja obećava uzgoj ribe podjednake kvalitete kao ona što slobodno pliva u moru, što bi moglo pridonijeti novom uzletu ribogojilišta ali i izazvati otpor protivnika manipuliranja prirodom

Piše: Drago Kojić

Dovoljno je spomenuti genetički modificiranu hranu pa da prosječan hrvatski protivnik prehrambenih izleta u nepoznato zavapi na opću uzbunu. Nisu isključene ni inicijative za referendum kojim bi se spriječilo ugrožavanje našega djevičanski zdravoga jelovnika. Nismo u tom pogledu usamljeni, a Europljani su u tom pogledu općenito jači protivnici GM-a od avangardnih Amerikanaca, koji malo drže do tradicije i stalno bi osvajali nove granice. Vlastite i tuđe.

Nije malo ni utopista koji se, s mnogo više opravdanja, uzrujavaju zbog prekomjernog izlova ribe pa svakodnevno čujemo upozorenja kako je riblji fond velikih oceana, ali i našeg malog Jadranskog mora, poprilično opustošen, dok je umjetni uzgoj nedovoljno uznapredovao, a navodno ni kvalitete ribe iz ribogojilišta nije na razini „divlje“.

Razvoj tehnologije i proboj civilizacije nikada nije bio lišen takvih i sličnih proturječja jer gotovo svaka novost uz blagodat sadrži i rizik. U protekla dva desetljeća naslušali smo se prepucavanja, ne samo među laicima nego i vrhunskim stručnjacima, o štetnosti (ili bezopasnosti) od prekomjernoga buljenja u sveprisutne ekrane i ekrančiće ili nedopuštanja djeci da se koriste mobitelima i sličnim elektroničkim spravama koje po nekima zrače gotovo smrtonosno, a po drugima su bezopasne.

Sam svoj protivnik

Ako se ograničimo na riblju temu, dvije „oporbenjačke skupine“, tj. onu koja je protiv GM-a i onu koja bi zaustavila ribolov zbog preizlovljenosti, čine uglavnom isti pojedinci. Zahvaljujući vječitoj znatiželji znanstvenika koji na svoj način otkrivaju nove granice, obje bi se mogle naći u teško rješivoj dvojbi. Dr. Johnathan Napier, u istraživačkoj tvrtki Rothmansted, u južnoj Engleskoj, sa svojim je kolegama nedavno objavio članak u *Metabolic Engineering Communications* u kojem je opisana zamisao koju će ekološki čistunci istodobno pozdraviti i prokleti. Ta istraživačka ekipa radi na tehnologiji koja bi mogla osjetno smanjiti potražnju „divlje“ ribe. Ali na jelovniku u kavezima servirat će se GM hrana.

Mnogima, manje izbirljivim potrošačima, sasvim je ukusna riba koja se uzgaja na dosadašnji, standardan način, dok će sladokusci prezirno kazati da je hrana u ribogojilištima slična, ako ne i jednaka onoj u peradarnicima pa je onda navodno i okus sličan. A riba hranjena po novoj metodi trebala bi biti ne samo iznimno zdrava nego i izvrsna okusa, kao divlja.

Podosta je namirnica (o napitcima da se ne govori) koja biste mogli ukloniti iz svojih prehrambenih navika u cilju jačanja srčanožilnoga sustava, ali vrlo je malo onih koje biste mogli dodati svom jelovniku. Među takvima su DHA i EPA, dvije molekule koje se prepisuju ribljem ulju. Dokazano je da snižuju krvni tlak, smanjuju opasnost od srčane aritmije i usporavaju nastanak masnih naslaga koje blokiraju arterije.

Ne stvaraju ulje – dobivaju ga u hrani

Ali ribe ne stvaraju riblje ulje nego ga dobivaju iz hrane. Sinteza se dobiva uz pomoć jednostanične alge, a molekule zatim prolaze kroz hranidbeni lanac do malih riba koje se hrane travom, a odatle do mesožderki. Iako bi bilo posve moguće hraniti ribu, npr. lososa, hranom uzgojenom na zemlji, u praksi ona dobiva zdravu hranu iz ulovljenih divljih vrsta, npr. inčuna, koji su manje traženi kao ljudska hrana, kako bi se podigla razina njihovih molekula DHA i EPA. Oko 10 posto onoga što se ulovi u oceanima završi na taj način.

Zamisao je dra Napiera potpuno drukčija – uzeti biljku koja stvara ulje (odabrao je rođaka uljne repice latinskog naziva *camelina sativa*, dodao nekoliko odgovarajućih gena iz životinja koje prirodno stvaraju DHA i EPA pa će vidjeti što će ispasti. Naoko se čini jednostavnim, ali pokazalo se prilično zahtjevnim. Ipak nakon početnih neuspjeha dr Napier i njegovi suradnici otkrili su čarobnu formulu: gen odgovoran za enzim dugolančane masne kiseline iz mahovine nazvane *physcomitrella patens*, gen odgovoran za enzim iz zasićene masne kiseline iz planktonske alge *emiliana huxleyi*, uz još neke sastojke. Testovi u staklenicima provedeni su uspješno pa su istraživači lani zasijali na otvorenom prostoru modificiranu camelinu. Unatoč nepovoljnim prilikama tijekom ljetnih mjeseci, prinos traženih molekula iz tog poljskog usjeva bio je jednako dobar kao onaj u stakleniku.

Najveća prepreka – predrasude

The Economist drži da nema prepreka (osim predrasuda) zašto se spomenuta modificirana biljka ne bi uzgajala u širim razmjerima. Bi li se polučio uspjeh ako bi se tako postupilo ovisilo bi uglavnom o okolišu koji je jednako nemilosrdan kao i onaj u prirodi – o tržištu. Istraživači drže da bi novi usjev trebao biti jeftin te da bi se mogao smatrati neškodljivim prema okolišu. Mogao bi biti zdraviji od postojećeg načina hranjenja ribe zato što (na nesreću po *homo sapiensa*) DHA i EPA nisu jedini sastojak koncentriran u svakom koraku tog putovanja. Pojavljuju se tamo i teški metali, uključujući živu.

Vjerojatno se pretjeruje kad se ukazuje na opasnost od teških metala jer trebalo bi da pojedete mnogo ribe da bi ste se otrovali. Ali neki su i time zabrinuti. To su opet oni koji su frustrirani zbog prekomjernog izlova i zbog genetičkog modificiranja. Barem ne moraju strahovati od teških metala u ribi što će se uzgajati po formuli dra Napiera. Ali tko traži dvojbu uvijek će je naći. U ovom slučaju čak trojbu. Dobar tek!

Oživljavanje potrošnje

Analitičari su ipak oprezni u procjenama koliko bi novi trend mogao biti dugoročan

Ostale članice Europske unije (kao i kompanije diljem svijeta) već dugo priželjkuju da njemački građani počnu manje štedjeti i više trošiti, kako bi se stvorio novi poticaj privredama diljem regije. Promatrači se pitaju može li se to dogoditi sada kada se u Njemačkoj bilježi rast zaposlenosti i plaća. Nezaposlenost nastavlja pad (dostigla je 6,4 posto) a u siječnju ove godine uvedena je u cijeloj zemlji minimalna nadnica. Lani su nominalne plaće zaposlenika porasle 2,9 posto pa je uz zanemarivu stopu inflacije to predstavljalo najveći realni porast od 1999, kako ističu u Deutsche Bank.

Unatoč zabrinutosti zbog negativnog efekta što bi ga mogao izazvati eventualni izlazak Grčke iz eurozone (što se još uvijek, unatoč „primirju“ postignutim s upravnim i financijskim čelništvom Europske unije, ne može posve isključiti) povjerenje njemačke javnosti u stalnom je porastu, kako sugerira prikaz stručne ekipe tvrtke za istraživanje tržišta GfK. Posljedica takva stanja jest početak uzlaznih pokazatelja potrošnje. Oživljavanja su uočili i inozemni investitori koji uvijek traže povoljne prilike pa je tako u lipnju ove godine kanadska maloprodajna kompanija Hudsons Bay nadjačala austrijskog konkurenta, tvrtku Signa, u preuzimanju Kaufhofa, najvećeg njemačkog lanca robnih kuća.

Skromnost ispred pomodnosti

Kozmetika, sredstva za osobnu njegu i zdravstveni proizvodi čine najbrže rastuću kategoriju. Prodaja takvih artikala porasla je 6,6 posto u prvom polugodištu u odnosu na isto lanjsko razdoblje, prema vladinoj statistici. To je povoljno ne samo za poznate divove kao što su Biersdorf (proizvođač krema Nivea) i Henkel (šampon Schwarzkopf) već i za nove manje poduzetnike koji proizvode različite potrepštine uključujući organsku kozmetiku što je Nijemcima privlačno.

Nijemci, za razliku od nekih drugih Europljana, nisu naročito skloni plaćati previše za televizijske programe. Ali satelitski operater Sky bilježi rast korisnika u Njemačkoj. To je voda na mlin za Deutsche Telekom i Vodafone koji obilno investiraju u poboljšanje

na naročito kvalitetnih širokopojasnih usluga. Vodafone je ojačao preuzevši Kabel Deutschland, dobavljača kablanske televizije i interneta.

Počeli su i nešto više trošiti online, iako više traže povoljne prilike nego što popuštaju nekontroliranim užicima. To je naročito dobro za Amazon jer je Njemačka drugo najveće na svijetu tržište američkoga internetskoga diva, iako nije pošteđen kritika zbog poreza i postupanja prema zaposlenicima. Lokalni konkurent Zalando nedavno je uvršten u njemački dionički indeks M-Dax, samo devet mjeseci nakon što je počeo kotirati na burzi, bilježeći profit. Mnogi od najpopularnijih brandova što ih prodaje Zalando pripadaju središnjoj tržišnoj kategoriji kao što su Gap i Topshop, a ne u sektor talijanske visoke mode.

Sinergija kvalitete i cijena

Po svoj prilici i turizam će biti dobitnik njemačkoga potrošačkoga oživljavanja. Uostalom hrvatski turistički kormilari već se hvale kako je ovogodišnjim visokim pokazateljima znatan poticaj donio respektabilni kontingent koji su uostalom tradicionalno naša reprezentativna klijentela. Međutim kada se procjenjuje koja bi kompanija mogla biti glavni dobitnik zbog velikog broja putovanja Nijemaca prema turističkim odredištima onda, čini se, glavni zgoditak može očekivati Lufthansa a ne Ryanair, irska kompanija s jeftinim prijevozom. Potonja ima samo četiri posto tržišta u Njemačkoj, ali kako se procjenjuje u pet godina namjerava svoj udio povećati na 20 posto. Ta se procjena temelji na pretpostavci da će njemački potrošači, doduše, trošiti više, ali se neće razbacivati novcem niti preko noći odbaciti svoj štedljiv stil ponašanja.

Slično tomu, iako su kupci počeli trošiti više, nije vjerojatno da će najveću korist iz toga izvući distributeri ekskluzivne ponude nego možda diskontni trgovci kao što su Aldi i Lidl. Kako bi privukli što više kupaca (starih i novih) spomenuta dva diskontna lanca proširila su svoj prodajni opseg i poboljšali kvalitetu usluge, a u televizijskim oglasima jednako naglašavaju kvalitetu kao i prihvatljive cijene.

Dakle, iako će se trošiti više, kupci će biti oprezni, ne samo zbog Grčke nego i zbog stanja u Rusiji – gdje sankcije ograničavaju potražnju njemačke robe. Oprezni su i njemački analitičari i teško je među njima naći optimiste koji očekuju da će se dugo zadržati povoljna vremena za potrošače (naravno i za prodavače). Uostalom, njemačko ekonomsko čudo, koje traje već desetljećima, u znatnoj mjeri počiva ne samo na superiornoj kvaliteti i rentabilnosti proizvodnje, već na suzdržljivosti, koliko god tržišni analitičari zagovarali rasipništvo.

Mario Ribar

(Ne)sporne vjetrenjače

Većina Nizozemaca protivi se gradnji vjetro-elektrana, ali kad prorade posve splašnja otpor lokalnoga stanovništva

Piše: Hrvoje Lovrec

U 17. stoljeću Nizozemska je bila najoduševljeniji korisnik energije vjetra, a više od 10.000 vjetrenjača ukrašavalo je (ili nagršivalo, ako se prihvate neki novi standardi ljepote) njezine krajolike. Gradske zidine Amsterdama bile su okrunjene nizovima takvih naprava. Danas mnogi Nizozemci smatraju stereotip svoje domovine kao zemlje vjetrenjača iritantnim, ali i netočnim. U prošloj godini vjetro-turbine su proizvele samo 5,2 posto električne energije Nizozemske, što je znatno manje nego u Njemačkoj, Španjolskoj ili Danskoj. Obnovljivi izvori u cjelini čine samo 4,2 posto energetske mješavine zemlje, po čemu je Nizozemska na 26. mjestu u Europskoj uniji, a iza nje su samo Malta i Luksemburg (a Hrvatska je ispred).

Time je vlada dovedena u nepriliku. Ima pred sobom pet godina da udovolji odredbi EU-a da se 14 posto energetske potrošnje podmiruje iz obnovljivih izvora. Uz ostalo planira izgraditi mnogo novih vjetro-turbina. To nameće pitanje zašto ih Nizozemska već sada nema, s obzirom na bogatu tradiciju vjetrenjača. Odgovor je sličan kao i u mnogim drugim zemljama, ne samo kad su u pitanju vjetro-elektrane. Može se graditi ali ne u mom dvorištu. Zvuči vrlo poznato, ali u Nizozemskoj to se može shvatiti i doslovno. Posvuda su turbine sporne, lokalno stanovništvo prigovara da će biti ružne i bučne.

Lokalno negodovanje

Prijedlog gradnje jednoga vjetro-parka motivirao je protestnu skupinu koja se nazvala Fundacija Don Quijote da blokira most na dizanje na kanalu dugačkom 32 kilometra koji povezuje Sjevernu Holandiju s Frizijom. Stranka krajnje desnice suprotstavlja se „zloslutnom kompleksu zelenih vjetrenjača“.

Kako bi stišala lokalno negodovanje vlada se okrenula moru. Državni energetski dogovor postignut 203. predviđa vjetro-parkove u Sjevernom moru koji bi mogli proizvoditi 3.450 megavata struje, što je barem tri puta više od sadašnjih kapaciteta

zemlje izvan kopnenih granica. Ali i ti parkovi imaju podosta neprijatelja. Jedan bi trebao biti samo 18 kilometara udaljen od obale, u vidokrugu obalnih gradišća sjeverno od Haga. Gradske vlasti tvrde da će 200 metara visoki stupovi nagrditi pogled i odvratiti njemačke turiste koji i tamo dolaze. Žele gurnuti parkove dalje od obale, otprilike na sredini između Nizozemske i Britanije. Kako tvrdi nizozemska vlada takvo pomicanje poskupjelo bi projekt za 45 milijuna eura godišnje, dijelom i zbog duljih kabela.

Teška kušnja za vladu

Ipak troškovi bi mogli predstavljati manju brigu za vladu. Krajem lipnja akcijska skupština za zaštitu klime dobila je parnicu protiv vlade pred nizozemskim sudom tvrdeći da vladini ciljevi za smanjenje stakleničkih plinova nisu dovoljno ambiciozni. Sadašnje mjere smanjile bi ispuštanje plinova 2020. za 17 posto ispod razine 1990. Ali prema zaključku suda ako vlade diljem svijeta smanje emisiju za manje od 25 posto to će dovesti u opasnost Nizozemce zbog podizanja razine mora. Ako sve vlade moraju smanjiti ispuštanje za 25 posto, onda to mora učiniti i Nizozemska, presudio je sud. Ako se odluka potvrdi, vlada će u sljedećih pet godina morati dodatno skresati emisiju plinova. Stručnjaci zaključuju da to neće biti nemoguće.

Unatoč protivljenju gradnji pojedinačnih vjetro-parkova, ankete pokazuju da više od 70 posto Nizozemaca u načelu odobrava energiju iz vjetra, slično kao i u Njemačkoj. Problem može biti i u tomu što je Nizozemska vrlo gusto naseljena i gotovo svaki stup elektrane trebao bi se nalaziti u nečijem dvorištu. Ankete također pokazuju da nakon što turbine prorade lokalni otpor posve splašnjava. Uostalom, kao što znadu oni koji su pročitali Don Quijotea, ni u 17. stoljeću nisu se svakom svidjele vjetrenjače.

Nove igračke privlačne – novo ponašanje odbojno

Djeca znaju nadmudriti poslovne stručnjake i političare

Piše: Dubravka Jelčić

Djeca se vole igrati novim igračkama, ali će ljutiti reagirati na pokušaj da im uskratite rutinski način zabavljanja. To se svojstvo zadržava i u odraslih koji s lakoćom prihvaćaju inovaciju ugrađenu u nove sprave, ali se opiru inovacijama koje traže da se neki postupak obavlja na drugačiji način od onoga na koji su navikli.

Kolumnist Financial Timesa John Kay ilustrira takvo ponašanje onim što se može primijetiti na sveučilištima. Na površinskoj razini moderna informatička tehnologija izmijenila je doslovce sve. Većina aktivnosti i postupaka – komunikacije, programiranje događaja i prezentacije – obavljaju se elektronički. Na dubljoj razini nije se promijenilo ništa. Struktura kolegija i predavanja, priopćavanje gradiva i tehnološke metode uglavnom su ostale iste.

Anestezija i čiste ruke

Tako je bilo uvijek, podsjeća Kay. Anestetici su se razvili sredinom 19. stoljeća i ubrzo su ih počeli primjenjivati svi kirurzi. Međutim, kada je bečki liječnik otkrio da je najvažnija stvar koju kirurzi mogu uraditi kako bi sačuvali živote pacijenata, naročito novorođenčadi, bila da operu ruke, liječnička profesija opirala se tome pola stoljeća.

Dok će liječnici bez ustezanja eksperimentirati s novim kemikalijama, suprotstavili su se dokazima da su njihovi postupci pogrešni ili manjkavi.

Autori i urednici rabe kompjutere i programe da bi pisali i kompilirali, a e-čitači su posvuda. Ali svaka sugestija da ta tehnologija pretpostavlja drukčiju i manju ulogu izdavača i knjižara nailazi na žestok otpor, kako od tih aktera tako i autora i čitatelja.

Zračni prijevoznici naručuju najnovije modele aviona, ali afirmirane kompanije teže se prilagođavaju tržišnim izazovima nego što ih nameću jeftini prijevoznici.

Budući da su i bebe više sumnjičave prema novim postupcima nego prema novim igračkama, mogli bismo potražiti evolucijsko objašnjenje. Ali zašto bi naši preci bili pripravniji loviti novi plijen ili prihvaćati nove alate nego se držati uhodane rutine? Možda su inovacije ugrađene u fizičke predmete očitije prihvatljive nego procesne inovacije. Teško je tvrditi da pametni telefon nije poboljšanje u odnosu na klasični aparat s velikim brojčanikom, privezan kabelom za stol.

„Oni drugi“

Neke sprave za koje se činilo da donose poboljšanje, nisu opravdale očekivanja. Trodimenzionalna kamera udovoljava potrebi koju, izgleda, nemamo a zračni brodovi i nadzvučni komercijalni avioni pokazali su se kao promašaj. Ipak te slijepe ulice u proizvodnim inovacijama toliko su rijetke da strše u povijesti tehnološkog razvoja.

Jeftini zračni prijevoznici nisu superiorni klasičnim kompanijama, ali nude uslugu koja je bolje prilagođena potrebama modernih putnika. Uspostavljanje nove rutine iziskuje vrijeme i iskustvo, a mnogi od novih postupaka i nisu poboljšanje. Primjerice, politički lideri, koji pokušavaju doći na vlast tvrdeći da je sve ono što su radili njihovi prethodnici bilo pogrešno, česti su zagovornici beskorisnih reorganizacijskih postupaka, za koje tvrde da su reforme. Današnja Hrvatska najbolji je za to primjer: dva i pol desetljeća nesposobni političari uvjeravaju nas da nam je loše zato što su za ekonomske i druge neuspjehe krivi njihovi konkurenti, tj. „oni drugi“. A svi su – „oni drugi“.

Koristite interaktivno

www.inicijativa.com.hr

Signali

NOVA HOTELIJERSKA USLUGA

Isključenje mreže svih mreža

Njemačka skupina rekreacijsko-terapeutskih hostela pronašla je formulu udobnijega odmora bez prekomjernoga buljenja u ekrane i ekrančiče

Čak i vrlo mlada poslovan i druga globalna populacija dobro se sjeća ne tako davnoga razdoblja kada se kvaliteta hotelske usluge mjerila ne udobnim krevetima, maštovitim osvjetljenjem, nečujnim liftovima, dobro opskrbljenim mini-barom i drugim uobičajenim udobnostima nego i pristupom (naročito brzom) Internetu. Ali držeći se cinične dosjetke kako vijest nije kad pas ujede čovjeka – nego obrnuto, dosjetljiva njemačka hotelska kuća izvela je zaokret od 180 stupnjeva. Nudi najnoviji luksuz – isključenje interneta! Drugim riječima, gostima koji se žele istinski odmoriti, na usluzi je prekidač mreže svih mreža.

Srebrni prekidač kraj kreveta u Villi Stephanie, rekreacijskom hotelu u Baden - Badenu, aktivira bakrenu rešetku u zidovima, zaustavljajući internetske radio signale.

„Nalik je prekidaču za svjetlo“, objašnjava Frank Marranbach, glavni izvršni direktor tvrtke Oetker Collection, koja također upravlja hotelima Le Bristol u Parizu, Hotel Du Cap u Cap d Antibesu i Lanesborough u Londonu.

Polovica gostiju prihvaća „novost“

Dosad je otprilike polovica gostiju odlučila na neko vrijeme tijekom boravka isključiti Internet te upravo priprema planove za širenje „sustava“ u druge hotele. Takav se potez može činiti ekstremnim jer bi se jednostavnim iskopčavanjem internetskih naprava iz mreže polučio jednak cilj. Ali Chris Barez-Brown, koji proučava ravnotežu rada i života, upozorava da većina ljudi ne može kontrolirati poriv da krišom povremeno baci pogled na svoje ekrančiće.

„Nismo naročito umješni u upravljanju svojim ponašanjem. Dovoljno je da imate na umu kako se odnosimo prema alkoholu, cigaretama, prezaslađenim napitcima, gledanju televizije ili kockanju“, upozorava on. Drži da ćemo ubuduće vidjeti sve više sličnih ideja. „Postojat će zone (poput onih za pušače) gdje će ljudi biti isključeni iz interneta, sve će više kompanija sugerirati osoblju da u određeno vrijeme dana ne šalju e-mail poruke i sl. Mnoga istraživanja ukazuju da nas prevelika angažiranost čini površnijima.“

Pomoć u liječenju ovisnosti

Marrenbach najavljuje da će uz bakrenu rešetku hotelske sobe imati i posebnu prevlaku koja će zaustaviti 96 posto radio signala. Nije važno što radi gost u susjednoj sobi, kada uključite prekidač nećete imati prijema, obećava on. Također pretskazuje da će ta tehnologija u sljedećih pet godina biti ugrađena u luksuzne kuće i stanove.

Drugi hotelski lanci zasad nisu otišli tako daleko, ali mnogi razmišljaju kako omogućiti gostima relaksaciju u umreženom svijetu. Skupina hotela Intercontinental tvrdi da njihovi poslovni hoteli, kao i oni u lancu Crowne Plaza, nude aromaterapiju i usluge stručnjaka za spavanje.

Marrenbach dodaje da mnogi od njegovih gostiju koji su proteklog ljeta plaćali paket aranžman u Villi Stephanie (1.115 eura po noćenju) godinama nisu bili isključeni iz mreže. Moramo naučiti kako se nositi s ovim na zdrav način. Prije više os pola stoljeća nitko se nije brinuo zbog pušenja jer su svi pušili. Kada danas gledate ljude koji puše učini se to gotovo vulgarnim. Barem čistuncima. U svakom slučaju stalno zurenje u pametni mobitel nije naročito pametno. Prije bi se moglo kazati da je glupo, drži Marrenbach.

Hrvoje Lovrec

Dime siromašni, ali i bogati

U većini razvijenoga svijeta smanjuje se broj pušača, dok raste u nerazvijenim zemljama. Ipak i u nekima od najrazvijenijih (Njemačka, Francuska, Belgija itd.) zaustavljen je trend porasta broja apstinenata

Planetarna hajka protiv pušenja, ne samo iz redova liječnika nego i ekonomskih šefova, poprilično je uspješna u nekim zemljama, npr. u SAD-u i Britaniji, ali u nekim drugim raste broj onih koji se ne mogu odreći tog „poroka“. Ne odnosi se to samo na siromašni dio svijeta, već i na zemlje kojima pripada status razvijenih. Tako nakon višegodišnjeg smanjivanja broja pušača u Njemačkoj, Francuskoj, Belgiji i Portugalu, taj je trend zaustavljen.

Potpuno zabraniti pušenje bilo bi pogrešno i nedjelotvorno (kao što su pokazale mnoge zabrane uključujući i famoznu prohibiciju alkohola u SAD-u kada se možda i najviše trošilo, nerijetko na kojekakav bućkuriš u ilegalnim točionicama). Ljudima valja dopustiti da se prepuste svojim užicima, makar bili i smrtonosni. Kao što su pokazala desetljeća „rata protiv droga“, kada se ljudi zaista žele odreći stvari koje im oštećuju um, bio to heroin ili duhan, oni će to i učiniti. Zabrana legalne prodaje pospješuje ilegalnu. Ali zakonito je suzbijati pušenje.

Djelotvorno oporezivanje

Mnogi smatraju da je najbolji način oporezivanje, ali valja biti oprezan i razborit jer ako se udari previsoko, ohrabruju se krijumčari, a ako je prenisko nema većeg djelovanja. Svjetska zdravstvena organizacija računa da bi porez trebao iznositi barem tri četvrtine cijene kutije cigareta. Ali to je izazov i za državne vlasti što je otežano s obzirom na veliku propusnost granica.

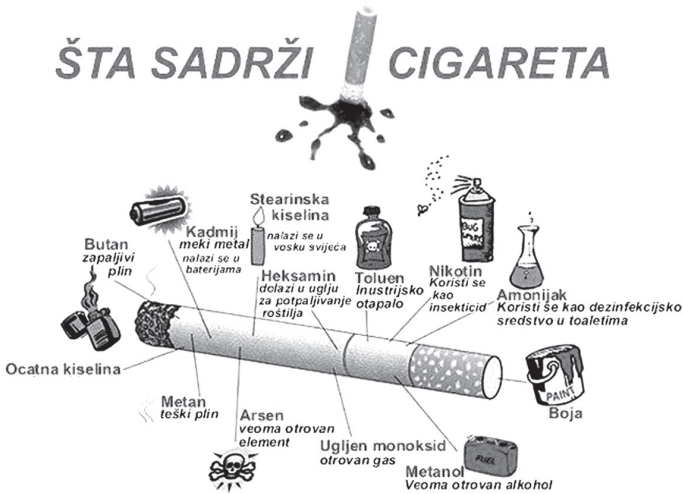
Zabrana pušenja na javnim mjestima nije popularna (barem u Hrvatskoj) čak i među mnogim nepušačima, ali podaci pokazuju da je u osam europskih zemalja i u SAD-u jednu godinu nakon zabrane za 17 posto smanjen broj pacijenata u bolnicama za liječenje srčanih oboljenja. Čini se da mogu pomoći i javne akcije pa je tako u SAD-u kampanja pod nazivom „Upozorenje bivšim pušačima“. Koja je prikazivala osobe

oboljele od bolesti povezane s pušenjem, navela oko 100.000 Amerikanaca da prestanu pušiti. Uz trošak od 480 dolara po osobi bila je to dobra investicija jer kako pokazuje jedno istraživanje u Danskoj, životna dobit muškaraca koji prestanu pušiti u 35. godini iznosi oko 25.000 eura, najviše zahvaljujući povećanoj produktivnosti. Pomažu i elektroničke cigarete.

Manjkava regulativa

Međutim, kako sugerira izvještaj Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) Turska je jedina zemlja koja provodi sve potrebne mjere. Neke zemlje nemaju nikakve regulative, druge previše rupa u propisima. Nakon što je Turska postrožila mjere, stopa pušača među muškarcima smanjena je od 52 posto na 41 posto u osam godina. U Europi 30 posto onih koji su ikad uvlačili dim čine bivši pušači. Kad bi se u Kini polučio takav stupanj apstinencije, gdje se svake godine bilježi 1,4 milijuna prerano preminulih zbog duhana, osjetno bi se smanjila stopa mortaliteta.

U SAD-u, Australiji, Britaniji, Kanadi i Italiji puši tek svaka peta osoba, ili čak manje. Ali u siromašnim zemljama, posebice u Africi, dimi se nemilice. Primjerice, za mnoge egipatske muslimane tijekom ramazana nije teško odricati se jela i pića. Mnogo je teže istodobno se odricati i pušenja. Primjerice, upravitelj jednog skromnog libanonskog restorana u Kairu s lakoćom provede 16 sati bez jela, iako je stalno okružen hranom i pićem. Ali kad u suton mujezin s minareta oglasi prestanak odricanja, ne posegne za tanjurom već za cigaretom. Kao i njegovo osoblje: od 28 zaposlenih samo troje ne puši.

13 razloga da prestanete konzumirati cigarete

podijelite sliku i podstaknite pušače da razmisle!!!

Odustaju li Francuzi od „bageta“

Novim prehrambenim običajima, čini se, ne mogu se suprotstaviti ni galski tradicionalisti, koji su se još do jučer rugali, primjerice, coca-coli.

Malo je stvari koje tako prepoznatljivo simboliziraju Francuze kao što je hrskavi duguljasti kruh što ga poznajemo pod imenom baget (baguette). Danas ga s tim imenom ali ne i kvalitetom, možete kupiti i u mnogim zagrebačkim pekarama. Ali uskoro možda nećete moći u Parizu. Kako izvješćuje Međunarodna udruga pekarske industrije (International Association of Plant Bakers) Francuska ima više pekarskih obrtnika koji prodaju svježe pečene pinke (ili ako više volite štruce) nego ijedna druga europska zemlja. Ali prodaja na kriške narezanog kruha zamotanoga u celofan u snažnoj je ekspanziji.

Francusko tržište pakiranoga kruha sada vrijedi više od pola milijarde eura na godinu, navodi savjetnička tvrtka Xerfi. u lipnju ove godine najveća u zemlji industrijska pekara otvorena je u mjestu Cateauroux, na površini pet nogometnih igrališta. Vlasnik je pekare talijanska prehrambena kompanija Barilla, a isporučivat će 160 milijuna paketa izrezanog kruha na godinu, gotovo isključivo za domaće tržište. Prošle godine prodaja tvrtke Harrys, vodećega branda za kruh u kriškama, dosegla je 125.000 tona, što je 25 posto više nego 2007. Jacq2et, francuska konkurentna pekara, nudi 18 različitih vrsta izrezanoga kruha.

Iznenadjući prekoceanski uzor

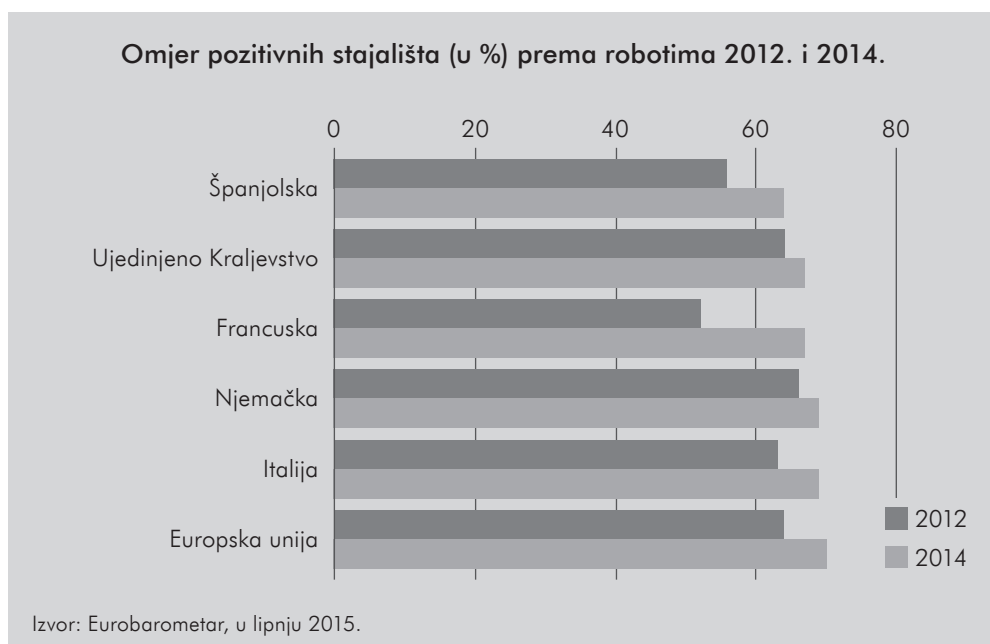
Kako to da su Francuzi odjednom prigrlili industrijski kruh u kriškama, napuštajući nekoć omiljeni baguette? Djelomice vjerojatno zbog sve užurbanijeg životnog stila. Ništa se ne može mjeriti s bagetom, ali štruca je najukusnija ako se jede nekoliko sati nakon što je napustila peć. Danas je sve više zaposlenih Francuskinja i užurbane radnice nemaju više vremena da svakodnevno kupe komad friškog kruha. U velikim gradovima mijenja se običaj: tradicionalni ručak s tri slijeda ustupio je mjesto brzom hrani, sendvičima i sl. naročito među mladom populacijom. Ankete pokazuju da Francuzi sada troše 15 minuta ili manje da bi pojeli ručak. Lani je u Francuskoj prodano više od dvije milijarde sendviča, a više od trećine pripremljeno je od izrezanog kruha, ne od štruca.

Dodatni je razlog mudri marketing. Novi je hir rezani kruh bez kore, koji se agresivno reklamira djeci na TV-u. iznenadjuća je privlačnost rezanog kruha koji se prodaje

kao „američki sendvič“, što neki promatrači tumače kao opčinjenost „liberalnošću i slobodom“. Neki francuski pekar lansirao je, poslije Drugoga svjetskog rata brand Harrys inspiriran tankim sendvičima što su ih jeli američki vojnici u NATO-voj bazi u spomenutom gradiću Chateauroux. Charles de Gaulle kasnije je naredio da američka vojska ode, a francuska nova mega pekara smještena je nedaleko od stare baze.

Europljani skloniji robotima

Europljani su lani pokazivali veću sklonost prema robotima nego dvije godine ranije. Od anketiranih osoba 70 posto nema ništa protiv „umjetnih radnika“, dok ih je 2012. bilo 64 posto. Pozitivno stajalište više dolazi do izražaja među muškarcima, menadžerima i obrazovanim osobama.

Dalekozor

INTERNET STVARI

Od uličnih svjetiljki do pametnih gradova

Vidoviti stručnjaci najavljuju spektakularne razmjera umrežavanja svega što nas okružuje, od uličnih svjetiljki do pametnih gradova, spominju se deseci milijardi fizičkih predmeta što će ih „uloviti“ mreža svih mreža, dok su kompanije, tj. proizvođači, zasad oprezniji

Piše: Kristina Lovrić

U prvom ovogodišnjem broju PERSPEKTIVA (ožujak) objavili smo prikaz knjige *The Internet is Not the Answer* u kojoj se autor Andrew Keen kritički osvrće na neispunjena očekivanja „mreže svih mreža“. Ali, naravno tehnološki razvoj (koji nerijetko sadrži proturječja) nezaustavljiv je. u siječnju iduće godine na tradicionalnoj Međunarodnoj izložbi potrošačke elektronike (International Consumer Electronics Show) u Las Vegasu posjetitelji će promatrati i procjenjivati koliko su se ispunila očekivanja o internetskom povezivanju stvari. Već godinama proizvođači nam nude pametne hladnjake koji sami naručuju nedostajuće artikle i niz sličnih usluga, koje nam i nisu baš neophodne, ali trgovci će nas uz pomoć dobro sročene medijske nasrtljivosti uvjeriti kako nam život bez njih nema smisla. Tehnologija je oduvijek udovoljavala čovjekovim potrebama i stvarala nove, ali u 21. stoljeću kao da je

to izmaklo svakoj kontroli. Stalno smo izloženi ponudi za koju je teško dokazati da je baš korisna. Koliko smo time zasićeni pokazuje i iskorak njemačkog hotelijera (o tome pišemo na drugom mjestu u ovom broju PERSPEKTIVA) koji gostima nudi privremeno iskopčavanje internetske povezanosti, kako bi barem nakratko mogli odahnuti od obveza, koje i tehnologija umnožava.

Dosad je u fokusu bilo umnožavanje poslovanja (i ljudi) sada se razmahalo internetsko povezivanje stvari od toastera i WC-a do uličnog osvjetljenja. Ove je godine u „prijestolnici kocke“ 900 kompanija iz cijelog svijeta izložilo povezane proizvode, a teško bi bilo očekivati da ih sljedeće godine neće biti znatno više. Jedan od prvaka u proizvodnji potrošačke robe, od hladnjaka do telefona, japanski Samsung, najavio je da će u sljedećih pet godina svi njegovi proizvodi moći biti povezani s internetom.

Cijene moraju padati

Predviđanja o broju proizvoda koji neće izmaknuti povezanosti spektakularna su. Tako kompanija za tehnološka istraživanja Gartner prognozira da će 2020. biti obuhvaćeno 25.000 milijardi fizičkih predmeta, dok tehnološka tvrtka Ciaco najavljuje čak 50 milijardi. Prognoze su, uključujući meteorološke, neobvezujuće pa treba očekivati da će se sve odvijati kako to najavljuju vidovnjaci. Valja se prisjetiti da su i internetska napuhavanja na početku milenija razočarala optimiste te će vjerojatno i pobornici interneta stvari morati upregnuti sve sile kako bi se ostvarila barem kratkoročna predviđanja.

Kompanije su zasad prilično oprezne i suzdržane. Gartnerova lanjska anketa među 1.500 glavnih informatičkih dužnosnika pokazala je da samo 22 posto kompanija eksperimentira (ili to namjerava) s internetom stvari. Ostalih 78 posto smatra to nevažnim ili preuranjenim.

Kako je nedavno obrazložio u Financial Timesu Maurizio Pilu, direktor u Digital Catapult, organizaciji britanske vlade koja pomaže razvitak novih projekata, jedna je od ključnih prepreka u tome što je tehnologija zasad preskupa. Cijena jednostavnog senzora uskoro bi se mogla spustiti na jednu funtu sterlinga, što bi bilo prihvatljivo za masovno tržište. Ostali dijelovi pribora, uključujući komunikacije i baterijske module, još uvijek se prodaju po 20 do 40 funti, što je preskupo, drži Pilu. „Moraju cijene pasti na tri do četiri funte kako bi upuštanje u takav biznis imalo smisla“, zaključuje on.

Telekomunikacijske mreže moraju se preurediti kako bi udovoljile milijunima naprava koje valja povezati s internetom kako bi emitirale malu količinu podataka. Moraju se sniziti i cijene slanja takvih podataka putem interneta. Nije realno očekivati da se za jeftinu napravu plaća nekoliko dolara na mjesec samo da bi bila povezana. Nužno je povećati sigurnost kako bi se spriječilo da internetski povezani predmeti budu ugroženi od hakera. Valja se zaštititi od fizičkih internetskih napada. Krajem prošle godine njemački savezni ured za internetsku sigurnost otkrio je da su strojevi u jednoj njemačkoj čeličani ozbiljno oštećeni nakon što su hakeri dobili putem interneta pristup kontrolnim sustavima.

Opasnost od hakera

Kada je sve od prometnih znakova i automobila do sustava grijanja stanova i kuća umreženo, dodatno se povećava opasnost hakiranja. Međutim, jednostavne naprave male snage što se koriste za internetsko povezivanje stvari mogle bi biti neprikladne za složeno kodiranje ili se ne bi mogle popraviti ili ažurirati ako se otkrije sigurnosna pogreška. „Mnogo je krupnih sigurnosnih praznina i predstoji ozbiljan rad da bi se nedostaci otklonili“, upozorava Jim Tully, analitičar u kompaniji Gartner.

Međupovezanost naprava je problem koji valja riješiti. Ako vaš toster ne može razgovarati s televizorom ili ako ulična svjetla ne pripadaju istom sustavu kao kanta (kontejner) za smeće, mreže će biti manje korisne. Bit će teško nagovoriti sve proizvođače na suglasnost u proizvodnji jer brojne konkurentne industrijske skupine nastoje progurati vlastiti standard. Svi su pripravnici da se uspostavi međuoperabilnost sustava, ali uz uvjet da to bude njihov vlastiti. Nije to nikakva novost, tako se kompanije i pojedinci najčešće ponašaju, u protivnom bi sudovi i odvjetnici imali manje posla.

Naravno, Internet stvari nametnut će i dodatne brige za očuvanje privatnosti jer omogućuje praćenje podataka o pojedincu. Kao što kompanije i vlade mogu pratiti putem mreže što ljudi rade – koje web stranice posjećuju, koje linkove klikaju – tako će biti moguće pratiti gotovo sve što svaki pojedinac čini u fizičkom svijetu. Kompanije su zainteresirane saznati što to znači za marketinške mogućnosti. Javno mišljenje morat će odlučiti hoće li se odrediti granice o onomu što se može promatrati. Dok se te pojedinosti postupno rješavaju, polagano se odvija projekt interneta stvari velikih razmjera. Projekti s najjasnijim poslovnim obilježjem tiču se ušteda novca u korištenju javne rasvjete i prikupljanja kanti sa smećem i otpadom. U General Electricu kažu da će San Diego uštedjeti 254.000 dolara na godinu zamjenom oko 3.000 uličnih svjetiljki inteligentnom rasvjetnom mrežom u kojoj se svaka pojedinačna svjetiljka može daljinski promatrati te zamijeniti ili popraviti, kao i sključiti one koje ne rade.

Pojeftinjenje komunalnih usluga

Philadelphija je, pak, uspjela sniziti troškove skupljanja smeća s 2,3 milijuna na 720.000 USD, djelomice time što su u kante stavljeni senzori koji se aktiviraju kad je kanta puna. Tako se sprečava suvišno kruženje kamiona za skupljanje polupraznih kanti.

U UK-u je upravo u tijeku opremanje parkirališta sensorima koji vozačima dojavljuju kada se isprazni parkirališno mjesto. Ipak, bit će teško izmjeriti financijski učinak takvih složenijih investicija.

Istražuje se i primjena interneta stvari u medicini. Tako američka multinacionalna telekomunikacijska kompanija AT&T u suradnji s još jednom tvrtkom izrađuje senzore koji se mogu umetnuti u obuću. Isporučili su papuče s internetski povezanim čipom i koriste podatke o pomicanju stopala da bi se dijagnosticirali zdravstveni problemi, kao što je početni stadij Alzheimerove bolesti.

„U ranoj fazi Alzheimerove bolesti mogli biste se ustati da si pripravite šalicu čaja, ali za trenutak zaboravite kamo ste krenuli. Taj jedva zamjetan znak lutanja, koji drugi u početku možda i neće primijetiti, mogao bi biti rani upozoravajući znak“, objašnjava Jim Tully. On vjeruje da bi neki od predmeta za osobnu uporabu mogli prerasti u primjenu industrijskih razmjera. Vessyl, šalica koja identificira tekućinu koja se u nju ulije mogla bi se smatrati igračkom za one koji žele nadzirati napitak koji piju. Ali ne bi li se ta zamisao mogla prenijeti na automobil, tj. provjeriti tekućinu koju ste na crpki platili kao najkvalitetnije gorivo, a u stvarnosti može biti lažno.

Možemo očekivati stotinu malih primjena koje će biti utkane u sustav koji će činiti pametan grad. Vjeruje se da će do toga doći na evolucijski način.

Iskustva u obnovi nakon potresa

Ali ne treba odmah očekivati spektakularne domete u internetu stvari. Zasad se uglavnom može očekivati internetsku povezanost kanti za smeće, javnog osvjetljenja ili bolje iskorištenje parkirališta, a kompanije marljivo razrađuju ideje o novim primjenama. Korisno mogu poslužiti neka daleka iskustva. Christchurch na Novom Zelandu obnovljen je nakon jakog potresa 2011. Gradska vlast iskoristila je (ne) priliku da u praksi iskušaju ono što je dostupno te su ugradili senzore koji prikupljaju podatke o mnogočemu, od kvalitete vode do protoka prometa. Tako Christchurch koristi obnovu kao priliku da izgradi novu vrstu grada, nije usamljen u uočavanju mogućnosti interneta stvari da bi povećao urbanu djelotvornost.

Za gradove koji opremaju infrastrukturu sensorima koji mogu prenositi podatke otvara se mogućnost sniženja troškova i povećanja održivosti okoliša. Primjerice cijevi za vodu opremljene sensorima mogu otkriti propuštanje.

Ali što kada nastanu neželjene posljedice? Zamislite pametni automobil (takvi već jure nekim cestama) koji iznenada izgubi vezu s mrežom koja daljinski pomaže u kontroli voznih funkcija. bi mogao biti fatalan.

Ili što bi se dogodilo kad bi funkcija povezanoga grada – prometna svjetla ili opskrba energijom, primjerice – odjednom prestala zbog isključenja mreže ili prometne zakrčenosti.

To su samo neki od problema s kojima će se suočavati (i rješavati ih) operatori mreža. Često se zanemaruje činjenica da će u doglednoj budućnosti deseci milijardi naprava biti uključeno u Internet stvari. U ambicioznim razgovorima o povezanim automobilima i pametnim gradovima često se zanemaruje činjenica da u mrežu interneta stvari valja uključiti milijarde novih naprava. Potrošačke naprave na internetu stvari najviše će funkcionirati putem mobilnih mreža i kućnog Wi-Fi-a. Ali krupan će izazov predstavljati sama raznolikost interneta stvari.

Cijena će biti iznimno važna. Postojeće potrošačke mreže mogle bi biti preskupe za senzor koji će slati samo nekoliko poruka svake godine – primjerice farmerima za mjerenje uroda.

Dosad izašli brojevi časopisa Perspektive

Nove knjige

Informacije – generator rasta

U knjizi „Zašto rastu informacije: razvoj poretka od atoma do privreda“, autor Cesar Hidalgo pokušava odgovoriti zašto su neke zemlje bogatije od drugih. To je zato, objašnjava on, što su njihove privrede uspješnije u postizanju rasta informiranja, rastući pritom i same.

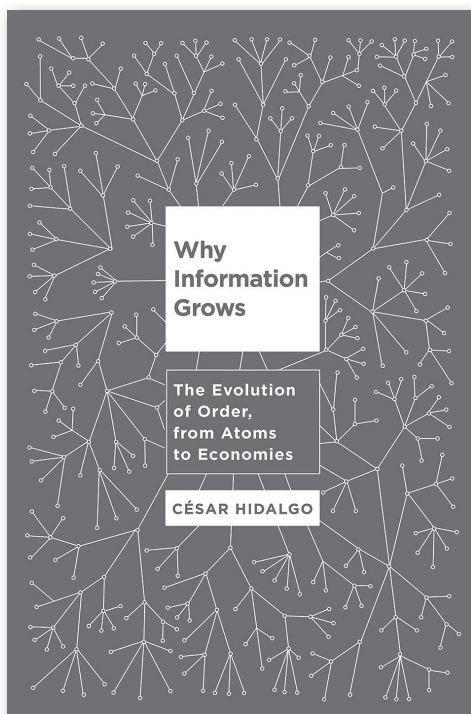
Iako je to jedno od temeljnih pitanja čovječanstva, ekonomisti tek moraju pronaći sveobuhvatan i uvjerljiv odgovor zašto i kako privreda raste. Dugo se smatralo da su glavni činitelji dodatni kapital i rad. Zatim je fokus usredotočen na produktivnost i porast ljudskog kapitala, znanja utjelovljenog u pripadnicima društva.

U knjizi Zašto rastu informacije: razvoj poretka od atoma do privreda (Why Information Grows: The Evolution of Order, from Atoms to Economies, Basic Books, 323 str. 26,99 USD, Allen Lane 20 GBP) Cesar Hidalgo odgovor traži nešto drugačijim putem. Kaže da gospodarstva rastu zato što rastu infor-

macije sadržane u njima – ne samo u ljudskim glavama, već i u društvenim mrežama koje sve povezuju i čak u predmetima koji su se nagomilali svijetom. Štoviše, drži autor, stalno rastuća količina informacija nije počela s ljudima, već datira iz početka vremena. „Mi potječemo od njih i one potječu od nas“, piše on.

Gomilanje podataka od pamtvijeka

Hidalga, koji je statistički fizičar u Medijskom laboratoriju u MIT-u i pionir u vizualizaciji sredstava koja izvlače

značenje iz gomile podataka, ne motivira samo nastojanje da dade doprinos teoriji ekonomskog rasta. Njegov je cilj ništa manje nego postaviti opću teoriju o informacijama – koja je primjenjiva na sve, od beživotnih stvari do živih bića u svim razmjerima od atoma do gospodarstava.

To može izgledati neozbiljno ambiciozno, ali srž autorove zamisli jest način na koji on definira informacije: to nisu činjenice, već fizički poredak. Iznoseći svoju tvrdnju, uspoređuje rađanje s putovanjem kroz vrijeme: u maternici iskustvo modernih beba nije mnogo različito od njihovih fetalnih prethodnika prije 100.000 godina. Ali vanjski svijet u potpunosti se izmijenio jer su stvari drukčije uređene zahvaljujući informacijama koje su se u međuvremenu nagomilale.

Hidalgo pita kako – u svijetu koji se prema zakonima termodinamike neumoljivo kreće prema entropiji i slučajnosti – poredak, dakle i informacije, mogu nastati i rasti. Kad je riječ o prirodi on navodi više od jedne stranice radova što su ih objavila dvojica poznatih znanstvenika, Ilya Prigogina i Erwin Schrodinger kako bi sugerirao da red nastaje iz kaosa kada je fizički sustav poremećen.

Stabilna stanja neuravnoteženog sustava

Uzmite kao primjer kadu. Kada je voda mirna njezine se molekule kreću nasumično u različitim pravcima. Ali kada izvadite čep stvaraju se vrtlozi iznad odvodne cijevi pa voda dobiva informacijski bogato, sređenije stanje. Takvih „stabilnih stanja neuravnoteženog sustava“, kako ih nazivaju fizičari, ima mnoštvo. Zapravo i sama Zemlja, budući da se vrti oko sunca, sustav je koji je stalno neuravnotežen – i svojevrsni je džep u kojemu se stvaraju informacije iako je svemir koji je okružuje u sve većoj mjeri nasumičan.

Međutim, kada voda istječe, vrtlozi nestaju: sustavi koji se vraćaju u ravnotežu gube informacije. Da bi informacije učinila trajnim i pomogla njihov rast, priroda ima nekoliko drugih trikova. Red može biti pohranjen u drugim oblicima, primjerice u DNK. Fizički sustavi mogu računati i pribavljati različite izlazne rezultate ovisno, primjerice, o unijetoj energiji. Drugim riječima, Hidalgo vidi prirodu kao golemi kom-

pjuter koji „uzgaja“ informacije milijardama godina i čije je fizičko utjelovljenje priroda kakvu poznamo. Ljudi su vjerojatno najviši oblik tako stvorena poretka. Otkad su počeli lutati planetom i sami stvaraju informacije. Za razliku od većine drugih vrsta, ljudi mogu svoje misli pretvarati u opipljive predmete. Čine to da bi izmjenjivali znanje i produžili svoj život. Budući da su im pojedinačni potencijali ograničeni, razlažu stvari i stvaraju sve složenije mreže da bi mogli surađivati. „Naposlijetku, ekonomija je zajednički sustav kojim ljudi polučuju rast informacija,“ piše on.

Nisu dovoljne efektne metafore

Ako su neke zemlje bogatije od drugih, objašnjava on, to je zato što su neke privrede uspješnije od drugih u postizanju rasta informacija, rastući pri tomu i same. Kultura i institucije mogu biti velika prepreka. Npr. ako članovi društva ne vjeruju jedan drugome, manja je vjerojatnost da će stvoriti mreže potrebne za podjelu znanja i (tehničkih) vještina.

U prvim poglavljima knjige autor sjajno oživljava svoju složenu temu, drže kritičari, iako mnogi neće prihvatiti njegove revolucionarne zamisli. Knjiga obiluje efektnim frazama i originalnim metaforama. Ručno izrađene predmete naziva „kristalima mašte“. U mašti demolira automobil Bugatti Veyron sa cijenom od 2,5 milijuna dolara da bi objasnio zašto atomi moraju naći svoje pravo mjesto da bi se uspostavio bilo kakav red.

U nastavku knjige manje je ushićujućega štiva, rečenice su zamršenije, argumenti manje uvjerljivi, a autor brzo skače od atoma i stanica na ekonomiju i društvo, ostavljajući bez objašnjenja poveznice. Malo nudi preporuka osim uopćavanja, primjerice, kako zemlje koje žele imati snažniju privredu moraju stvoriti institucije koje će pomoći rastu informacija. Neobično je da iz razmatranja izostavlja ključni izvor informacija, tj. znanost. The Economist drži da ipak ne bi trebalo otpisati Hídalgovu knjigu kao samo još jedan zabavan pokušaj promatranja svijeta, odnosno da bi autor trebao bolje razraditi drugi dio knjige „u kojoj ima nečega“.

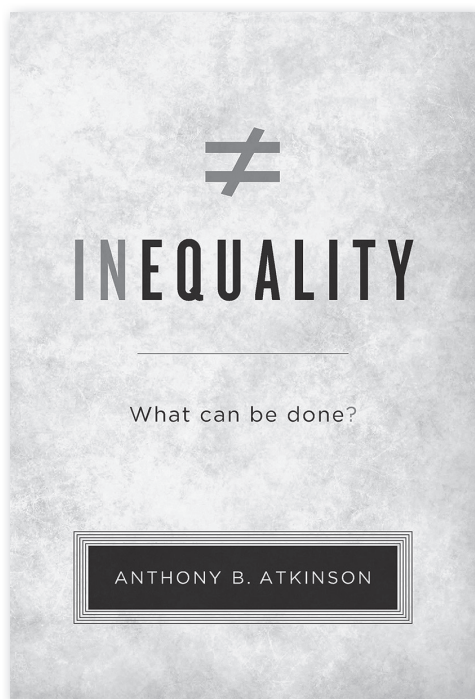
Novi akademski udar na kapitalizam

U knjizi Nejednakost: Što se može učiniti? (Inequality: What Can Be Done?, Harvard University Press, 384 str. 19,95 funti ili 29,95 dolara) britanski ekonomist Anthony Atkinson izravnije od Thomasa Pikettyja kritizira nekontrolirani jaz između bogatih i siromašnih, nudeći rješenja od kojih neka podsjećaju na najradikalnije sindikalne prvake....

Živimo u doba inflacije autora i oskudice čitatelja, a na bestsellerski status mogu računati malobrojna djela, ne uvijek zahvaljujući kvaliteti napisanoga. Često je najvažnija produktivnost teme, a jednaku važnost ima tajming. Ista knjiga u različitim okolnostima može privući znatiželju publike ili potpuni muk.

Tematika knjige ne mora biti odlučujuća, ali nije zanemariva, a ima tema koje su evergrini, bilo da se radi o beletristici, dokumentaristici ili fikciji. U svakom slučaju, čini se da je jedno od najprivlačnijih štiva za pisce i publiku (ne) jednakost. Sloboda, jednakost i bratstvo slogan je mnogo stariji od Francuske revolucije, a i danas je iznimno aktualan.

Kada je u kolovozu 2013. Thomas Piketty, 44-godišnji francuski ekonomski povjesničar objavio studiju o rastućem globalom bogatstvu i dohodovnoj nejednakosti dočekali su ga kao novoga proroka. Međutim, eksplozija oduševljenja izbila je sedam mjeseci kasnije kada je kapital u 21. stoljeću preveden na moderni esperanto

tj. engleski jezik. Njegova knjiga bila je odjek nezadovoljstva golemog dijela čovječanstva zbog gomilanja bogatstva u rukama malobrojnih. Samo je naoko paradoksalno što je prilikom nedavnog boravka u Hrvatskoj uz ovdašnje inte-

lektualne elite dočekan s nekritičnim zanosom koji nisu krili ni oni koji ne mogu ni smisliti Karla Marxa, Francuzov očiti uzor.

Vlade se trebaju uplitati u tržište

Britanski ekonomist Sir Anthony Atkinson (navršio je 70 godina) bavi se istraživanjem nejednakosti i siromaštva dulje od četiri desetljeća. Uzgred rečeno, bio je sveučilišni mentor mladom Pikettyju, a zajedno su radili na stvaranju povijesne baze podataka o najvišim zaradama. Nedavno je objavio knjigu pod naslovom *Nejednakost: Što se može učiniti?* (*Inequality: What Can Be Done?*, Harvard University Press, 384 str. 19,95 funti). Piketty je pisao svoj *Kapital* na tradiciji Davida Richarda i Karla Marxa, iznoseći sveobuhvatnu izravnu (i poprilično osporavanu) teoriju o uzrocima i posljedicama dugotrajne nejednakosti, dok je Atkinson u gotovo upola kraćem tekstu izabrao mirniji i izravniji pristup. Dok Piketty nudi dugačko umovanje o Honore' de Balzacu, on detaljnije analizira ekonomske poteze, ali izbjegava jednoličnost, podržavajući agresivne vladine intervencije.

Ukratko, teško bi bilo dokazati da je *Kapital* kvalitetnija knjiga od *Nejednakosti*, ali dok je prva uzdigla globalnu prašinu druga je izazvala malo pozornosti. Profesor Atkinson je radikalniji od Pikettyja. I on zagovara snažno oporezivanje bogataša, naročito onih koji su se lako obogatili u posljednjoj generaciji. Drži da bi se vlade trebale uplitati u tržište na različite načine kako bi utjecale na distribuciju ekonomskog učinka. Njegove su preporuke povra-

tak na 960-te i 1970-te kada su sindikati bili dominirajuća snaga u politici, a država je smatrana vrlo potrebnim kontrolorom tržišta. Za razliku od najvećih pobornika ravnopravnosti, među kojima je svakako i Piketty, koji su vrlo neskloni predložiti zajamčenu zaposlenost i kontrolu plaća, Sir Anthony se za to zalaže. Ako njegovi prijedlozi i nisu uvijek uvjerljivi, mogli bi pokrenuti debatu.

Bogatstvo: udobnost i kad se ne troši

Knjiga počinje s jasnim upozorenjem na štetnost povećanja razlika u dohocima jer to nepošteno kažnjava najnesretnije. Razlike potkopavaju ekonomski rast i društvenu koheziju. Što je možda najvažnije, po mišljenju Atkinsona, nejednakost ekonomskih resursa izravno se pretvara u osobnu nejednakost u mogućnosti korištenja prilika. Bogatstvo stvara udobnost čak i kad se ne troši. Bogati uživaju u činjenici što su zaštićeni od budućih teškoća.

U nastavku se autor bavi podacima te opisuje poznatu sliku raspodjele. Nejednakost je u razvijenim zemljama bila visoka i prije dva svjetska rata u 20. stoljeću, ali je znatno smanjena nakon 1945, da bi nakon 1980. opet počela rasti. Rastuća nejednakost dohotka buja u najrazvijenijim zemljama, posebice u SAD-u i Britaniji te u dijelovima svijeta u razvoju, uključujući Kinu. Autor se ne trudi objašnjavati temeljna ekonomska načela, već čitatelje podsjeća na koji su način različite sile stvarale jaz između dohodaka tijekom povijesti.

U SAD-u, primjerice, dohoci na vrhu ljestvice počeli su osjetno rasti nakon 945.

Ipak, nejednakost kućanstava – uzimajući u obzir oporezivanje i transfere – nije osjetnije poraslo do, kako ga je Atkinson nazvao, „zaokreta nejednakosti“ oko 1980-te. Tomu je pridonijelo nekoliko činitelja, uključujući promjene u zapošljavanju (i plaćanja rada) žena. Posebice ukazuje na jedan od uzročnika jačanja nejednakosti. To su suptilni (i manje suptilni) načini na koje bogataši utječu na vladinu politiku kako bi zaštitili svoju imovinu. Kada vlade daju prioritet niskoj inflaciji pred niskom nezaposlenosti, ili niskim porezima pred investicijama u infrastrukturu i obrazovanje, one udovoljavaju interesima bogatih.

„Odgovornost“ globalizacije i tehnologije

Rast visokih dohodaka i stagnacija niskih dijelom su posljedica dugotrajnih trendova kao što su globalizacija ili tehnološke promjene. Ali autor tvrdi da ljudi te trendove ili njihove posljedice ne bi trebali smatrati zadanima. Vlade igraju važnu ulogu u usmjeravanju pravaca tehnoloških promjena. Automatizirana vozila i strojevi mogu ukinuti milijune radnih mjesta nekvalificiranih radnika, a uglavnom su rezultati tehnologija što ih sponzorira američka vlada. Vlada u kojoj bi se glasovi radnika jasnije čuli mogla bi usmjeriti financiranje istraživanja u tvorničke tehnologije koje nadopunjuju vještine kvalificiranih radnika.

Upozorava da bi država morala biti svjesna svoje uloge u procesu inovacija i voditi računa o posljedicama distribucije dohotka. Posebice bi trebala ulagati u ljudski kapital – obrazovanje i stjecanje prakse. Podnošenje zahtjeva

za povrat preplaćenog poreza može biti blagodat za imućne, ali opterećenje za siromašne. Zapošljavanje osoba koje će pomoći siromašnima da shvate što moraju učiniti kako bi dobili poreznu povlasticu, ublažilo bi neuravnotežene efekte tehnologije na dva načina, kaže on. Smanjenjem tehnološkog efekta društvene izolacije onih koji traže povlasticu i stvaranjem novih radnih mjesta u javnom sektoru.

Pretjerano nepovjerenje u tržište

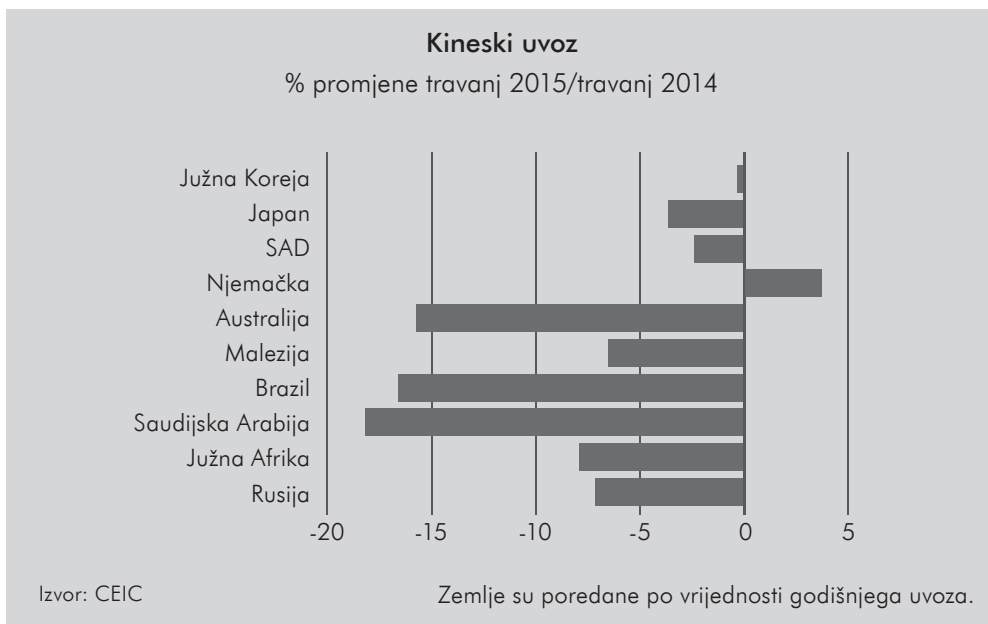
Profesor Atkinson vjeruje da odgovornost države znatno nadilazi ulaganje u obrazovanje te nudi 15 prijedloga koji bi povećali ravnopravnost, uključujući određivanje minimalne plaće i maksimalne koja bi bila njezin određeni umnožak. On bi uveo socijalnu zaštitu kao temeljni „dohodak participacije“ koji bi se isplaćivao onima koji pridonose društvu (radom na tržištu ili u javnim uslugama). I, pribavio bi, onima koji žele, zajamčeno zaposlenje, ako je potrebno u javnom sektoru. Cinik bi rekao da su sve hrvatske vlade antipirale profesorove zamisli pa nam se je namnožila lijena birokracija.

Radikalizam nekih autorovih prijedloga jamačno mu neće donijeti mnogo pristasa, čak i među onima koji prihvataju njegove ključne zamisli. Njegov instinkt za ograničavanje moći manipuliranja tržištem vrijedan je svake pozornosti. Ali ne može se prihvatiti njegovo potpuno nepovjerenje u tržište jer zasad nema bolje zamjene funkcioniranja društva. Posebno impresionira autorova iskrenost u iznošenju stajališta koja nisu ugodna onima kojih se tiču. Ali to bi uvijek morala biti glavna odlika autorstva.

Indikatori

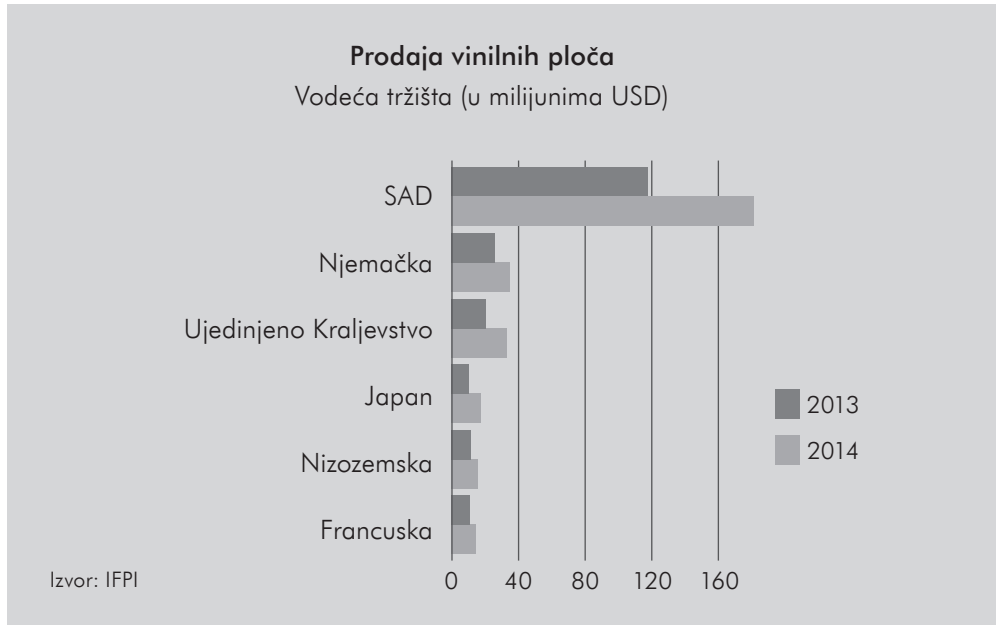
Nastavak usporavanja kineskog uvoza

Rast kineskog uvoza usporava se još od 2011. a taj je trend nastavljen i u poslovnoj godini koja je završila u travnju 2015. Uzroci su pad potražnje i pojeftinjenje sirovina i roba. Najveći pad bilježe uvoznici željezne rude i nafte. Uvoz iz Njemačke još uvijek je snažan i u spomenutom razdoblju porastao je oko 3,5 posto.

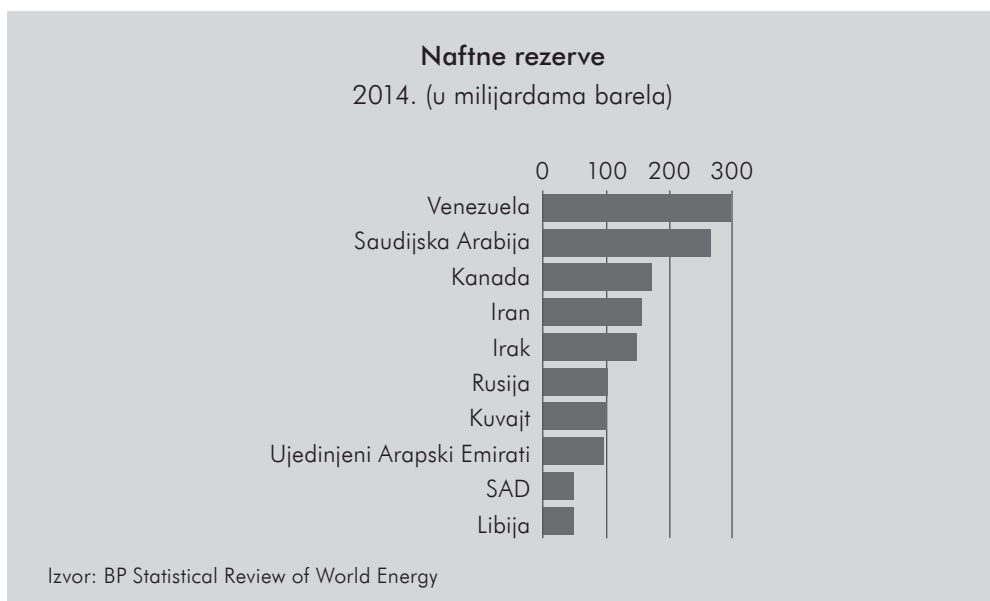
Povratak „vinilki“

U okolnostima kad se glazba može slušati iz bezbroj različitih elektroničkih izvora (gdje je i CD već zastarjeli proizvod) neobičan je podatak da je u prošloj godini u odnosu na prethodnu osjetno porasla prodaja dobrih starih long-play ploča, prvenstveno u SAD-u, koji drži više od polovice ukupnog tržišta. Ukupna prodaja „vinilki“ bila je veća čak 55 posto. Ipak, nema mjesta za euforiju jer je na dugosvirajuće ploče otpadalo tek dva posto prihoda glazbene industrije.

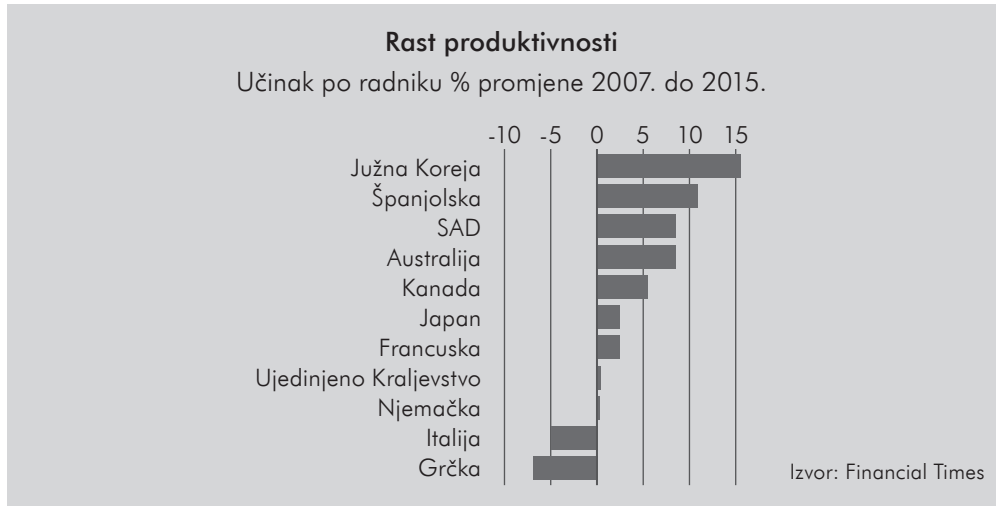
Deset vodećih naftaša

Venezuela je i u 2014. zadržala vodeće mjesto u svijetu po naftnim rezervama, s gotovo 300 milijardi barela, ispred Saudijske Arabije s 267 milijardi bačava. Procjene rezervi najviše su nabubrile u Rusiji u odnosu na 2013. godinu, s dodatno dokazanih 10 milijardi barela.

Krivudav rast produktivnosti

Rast produktivnosti u razdoblju globalne financijske krize i oporavka uvelike je neujednačen među razvijenim privredama. Nastavljen je rast u Južnoj Koreji, Španjolskoj i SAD-u dok je jedva zamjetan u Ujedinjenom Kraljevstvu i Njemačkoj.

Manje radnih sati

Broj radnih sati po zaposleniku smanjen je u većini razvijenih zemalja od financijske krize (2007. do 2015.). smanjenje je najviše došlo do izražaja u Njemačkoj, Italiji i Japanu. Suprotno tomu u Ujedinjenom Kraljevstvu i Španjolskoj radna je satnica istodobno povećana.

Izdavači: ZAGREBAČKA INICIJATIVA, Zagreb, Petrićeva 7
Zaklada Konrad Adenauer
Seniko studio (suizdavač)

Glavni urednik: Ante Gavranović

Urednik: Franjo Žilić

Izlazi kvartalno

e-mail: info@inicijativa.com.hr
tajnik@inicijativa.com.hr

Priprema: Seniko studio, Zagreb

Tisak: Tiskara Zelina, Zelina

Tiskano u 475 primjeraka

ISSN 1848-140X

Cijeli sadržaj ove publikacije može se vidjeti na www.inicijativa.com.hr

Konrad
Adenauer
Stiftung

Ovaj primjerak je besplatan, zahvaljujući financijskoj podršci
Zaklade Konrad Adenauer, Zagreb

